

Politieke

Kleur

Bekennen

Eveline Domevscek

September 2006

**Master thesis Media & Journalistiek
Erasmus Universiteit Rotterdam**

**Eerste begeleider: dr. S. Trienekens
Tweede begeleider: prof. dr. H. Beunders**

„Voor een democratie is een parlement van belang, maar de journalistiek nog veel belangrijker.”

Dick Dolman¹

---

¹ Dick Dolman is in de periode 1975 – 2005 achtereenvolgens lid van de Tweede Kamer voor de PvdA, Tweede Kamer-voorzitter en lid van de Raad van State geweest.

Voorwoord

Na een paar maanden hard werken aan deze scriptie, oftewel Master Thesis, ben ik blij te mogen constateren dat de eindstreep is gehaald. Met het afronden van deze thesis, zal ik tevens de Master Media & Journalistiek afsluiten. De Master die me van Nijmegen naar Rotterdam heeft gebracht. Met het inleveren van deze scriptie is helaas ook een einde gekomen aan een 6-jarig studentenleven waarvan ik volop heb genoten.

Al in een vroeg stadium van de Master Media & Journalistiek werd ons op het hart gedrukt dat we over het onderwerp en de aanpak van onze scriptie dienden na te denken. Ondanks deze waarschuwing kwam de dag waarop we onze scriptievoorkeur moesten doorgeven, erg snel. Het duurde even voordat ik mijn definitieve onderwerp te pakken had, aangezien ik een onderwerp wilde waarvan ik zeker wist dat het me een aantal maanden zou kunnen boeien en de uiteindelijke conclusie me nieuwsgierig zou kunnen houden. De directe aanleiding voor het uiteindelijke onderwerp vormde een vriendin die met verbazing vroeg of ik 'zo'n linkse rakker' was geworden toen ik haar vertelde op *de Volkskrant* geabonneerd te zijn. Deze opmerking riep veel vragen bij me op die ik in deze scriptie heb proberen te beantwoorden. Hoewel ik me had ingeschreven voor één van de onderwerpen van mijn begeleidster Sandra Trienekens, liet ze me vervolgens de ruimte toch met een eigen onderwerp te komen. Hiervoor en voor haar betrokkenheid en fijne gesprekken wil ik haar hartelijk bedanken.

Mijn dank gaat tevens uit naar Henri Beunders, die in de hoedanigheid van tweede lezer, mijn werk in korte tijd heeft gelezen en wiens colleges een inspiratiebron voor deze scriptie zijn geweest.

Als laatst, maar daardoor zeker niet minder gemeend, mijn dank aan onderstaande personen. Marloes, zonder wie dit jaar nooit zo gezellig zou zijn geweest. Mijn ouders, Petra en André voor het steunen van mijn keuze nog een Master te doen. Mijn 'Nijmeegse' vriendinnen voor de nodige afleiding. Ten slotte, Arnoud, voor zijn betrokkenheid bij mijn scriptie, zijn kritische blik en een geweldig afgelopen jaar.

Eveline Domevscek

Rotterdam, september 2006

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	5
1.1	AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK	5
	<i>Ontzuiling .....</i>	5
	<i>Concurrentie en pluriformiteit.....</i>	6
	<i>Media: links of rechts? .....</i>	7
1.2	PROBLEEMSTELLING.....	8
2	VERANDERINGEN IN DE JOURNALISTIEK.....	9
2.1	MEDIA EN DEMOCRATIE.....	9
2.2	DE VERHOUDING TUSSEN DE MEDIA EN POLITIEK	10
	<i>De journalistiek onder Media logic.....</i>	12
	<i>Agenda-setting en Framing .....</i>	13
2.3	HET PROFIEL VAN DE KRANT.....	14
2.4	DE VOLKSKRANT EN NRC HANDELSBLAD: GESCHIEDENIS EN PROFIELEN.....	15
	<i>De Volkskrant.....</i>	15
	<i>NRC Handelsblad.....</i>	17
	<i>Profielen van de Volkskrant en NRC Handelsblad.....</i>	18
3	LINKS EN RECHTS.....	21
3.1	GESCHIEDENIS VAN DE BEGRIPPEN ‘LINKS’ EN ‘RECHTS’	21
3.2	ABSTRACTE INVULLINGEN VAN DE BEGRIPPEN ‘LINKS’ EN ‘RECHTS’	22
	<i>Overeenkomsten in het ‘links-rechts’-gebruik.....</i>	24
	<i>Nuances in de ‘links-rechts’-indeling.....</i>	26
	<i>‘Links’ en ‘rechts’ in de multiculturele samenleving.....</i>	27
	<i>‘Links’ en ‘rechts’ nog steeds zichtbaar?.....</i>	28
3.3	CONCRETE POLITIEKE INVULLINGEN VAN DE BEGRIPPEN ‘LINKS’ EN ‘RECHTS’	30
	<i>De economische en de culturele dimensie .....</i>	31
4	METHODOLOGIE.....	37
4.1	INHOUDSANALYSE	37
4.2	PERIODE EN ONDERZOEKSEENHEDEN.....	38
4.3	CODEBOEK VAN HET ANALYSE-INSTRUMENT.....	41
5	RESULTATEN	51
5.1	DE FREQUENTIES VAN DE EENHEID ‘KRANT’	51
5.2	DE AARD VAN HET BERICHT	57
	<i>Hoofd- of nevenargument? .....</i>	60
	<i>De aard en grootte van het bericht.....</i>	61
	<i>De aard en het type bericht .....</i>	61
	<i>De aard en de auteur van het bericht .....</i>	62
	<i>De aard en het onderwerp van het bericht .....</i>	63
5.3	DE STREKKING VAN HET BERICHT	65
	<i>Hoofd- of nevenargument?.....</i>	67
	<i>De strekking en de grootte van het bericht.....</i>	68
	<i>De strekking en het type bericht .....</i>	69
	<i>De strekking en de auteur van het bericht.....</i>	69
	<i>De strekking en het onderwerp van het bericht .....</i>	70
6	CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....	73
6.1	ONTWIKKELINGEN IN HET NEDERLANDSE MEDIALANDSCHAP.....	73
6.2	DE ‘LINKS-RECHTS’-DIMENSIE EN ANDERE DIMENSIES	75
6.3	DE MATE VAN LINKS EN RECHTS IN DE VOLKSKRANT EN NRC HANDELSBLAD	76

6.4	ALGEMENE CONCLUSIE.....	78
6.5	DISCUSSIE.....	79
6.6	SUGGESTIES VOOR VERVOLGONDERZOEK.....	80
LITERATUURLIJST		81
	DIGITALE BRONNEN	84
BIJLAGEN		87
	BIJLAGE A.....	89
	HET ANALYSE-INSTRUMENT.....	89
	BIJLAGE B	95
	VOLLEDIGE TABEL ‘PERCENTAGE STREKKING VAN HET BERICHT’	95

---

1 Inleiding

Media en politiek staan in Nederland nauw met elkaar in verbinding. Journalisten en politici hebben elkaar nodig om hun vak zo goed mogelijk te kunnen uitoefenen. Politici hebben de media nodig om hun standpunten in de openbaarheid te brengen en deze standpunten vormen een belangrijk deel van de inhoud van verschillende media. Voor kranten wordt de concurrentie steeds heviger, waardoor er andere eisen aan kranten worden gesteld. Eén van die eisen is meer ruimte voor pluriformiteit. Deze eis heeft weer gevolgen voor de verhouding tot de politiek. Konden politici voorheen rekenen op de steun van een bepaalde krant, nu is dat (bijna) niet meer mogelijk.

De vraag in hoeverre er tegenwoordig wel nog politieke kleur in Nederlandse kranten te herkennen is, staat in dit onderzoek centraal. Dit zal gebeuren aan de hand van de centrale hoofdvraag, die in dit hoofdstuk wordt aangegeven. De aanleiding voor deze vraag wordt tevens in dit hoofdstuk weergegeven.

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Ontzuiling

Het Nederlandse medialandschap is aan verandering onderhevig. Volgens een rapport van de Raad voor Maatschappelijk Onderzoek (RMO) (2003) houden de veranderingen in het medialandschap sterk verband met de ontwikkeling van een verzuilde naar volledig ontzuilde samenleving. Binnen de verzuilde samenleving waren zowel burgers als media gebonden aan een bepaalde politiek-ideologische of levensbeschouwelijke zuil. Vanaf de jaren zestig is deze binding minder geworden (Brants, 2002). Sindsdien zijn er enkele trends te onderscheiden die gezamenlijk hebben geleid tot een integrale (media)markt, waarop het steeds groter wordende aanbod moet vechten tegen de concurrentie. Drie van deze trends zijn het politiek-publicitair complex, de commercialisering van de media en de veronderstelde maatschappelijke verantwoording door de media als gevolg van de professionalisering van de mediasector, aldus de RMO. De eerste trend, het politiek-publicitair complex, houdt in dat media en de politiek tegenwoordig nauw met elkaar verbonden zijn. Dit is een gevolg van het feit dat ze hetzelfde doel hebben, namelijk met prikkelend nieuws het grote publiek bereiken (RMO-advies, 2003). Ten tijde van de verzuiling konden media en de politiek nog rekenen op een vaste achterban. De afgelopen decennia is de concurrentie in het medialandschap echter sterker geworden en staan de oplagecijfers van de traditionele dagbladen onder grote druk (ibidem). Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn dat de media zich toelagen op één bepaald segment van de markt waardoor de verschillende media zich op andere nieuwsfeiten kunnen toelagen of hetzelfde nieuws op een andere wijze kunnen brengen. Volgens Ankersmit (1994, in: RMO-advies 26) echter kunnen de

---

wensen en voorkeuren van burgers erg verschillen waardoor ze steeds moeilijker in groepen zijn in te delen. Ten slotte heeft de ontzuiling als gevolg gehad dat de media verantwoording moeten afleggen. Aangezien de media zich hebben losgemaakt van een bepaalde zuil is niet meer duidelijk wat de visie van het desbetreffende medium is. Het gevolg is dat de media hun eigen visie moeten gaan benoemen.

Ten gevolge van deze trends is er een ambivalente mediasector ontstaan. Aan de ene kant dienen de media een democratisch belang en vervullen daarmee een belangrijke maatschappelijke functie, aan de andere kant verplicht de commerciële mediamarkt de media ertoe om winst te maken om te kunnen overleven. Volgens het RMO-advies hebben deze trends samen *media logic* tot gevolg. De *Media logic* of media logica houdt in dat de specifieke eigenschappen van het medium de wijze bepalen waarop nieuws wordt ingevuld boven de daadwerkelijke inhoud van het nieuws (2003, p.33).

Concurrentie en pluriformiteit

Een medium dat al vanaf het begin van de verzuiling aanwezig is in het Nederlandse medialandschap is de krant. Ook voor de Nederlandse kranten geldt dat de kranten die in de jaren '60 al werden uitgegeven, zoals *de Volkskrant*, de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en het *Algemeen Handelsblad*, ten tijde van verzuild Nederland sterk verbonden waren met een bepaald geloof en/of politieke partij. Zoals hierboven aangegeven konden ook de kranten na de ontzuiling niet meer rekenen op een vaste achterban, waardoor ze harder moesten proberen om de lezers voor zich te winnen. Dit was niet eenvoudig aangezien de Nederlandse krantenredacties steeds vaker te kampen hadden met concurrentie van andere media maar ook van andere kranten. Bovendien is het aantal informatiebronnen waar de burger zijn informatie vandaan haalt in de afgelopen decennia sterk gestegen. Het aantal televisie- en radiozenders steeg enorm. In de jaren '90 kwam daar internet bij wat de burger in staat stelde zelf een selectie uit de aanwezige informatie te maken. Bovendien is tevens de concurrentie binnen de krantentak sterk gestegen. Met name de gratis kranten *Spits!* en *Metro* hebben hier een belangrijke bijdrage in gehad. In navolging van deze gratis kranten hebben enkele kranten als het *AD*, *Trouw* en het *Parool* besloten het oorspronkelijke A3-formaat te veranderen in een zogenaamd tabloidformaat. Niet alleen door het wijzigen van het formaat of een al dan niet gratis verstrekking van de krant hebben kranten getracht de concurrentiestrijd in krantenland aan te gaan. Ook de inhoud van de krant is ten gevolge van de concurrentie aan verandering onderhevig. Volgens het RMO-rapport is de pluriformiteit tussen en binnen kranten enorm toegenomen. Kranten bieden hun lezers een grotere variëteit aan onderwerpen en bovendien ruimen kranten steeds meer plaats in voor verschillende opinies van lezers, wetenschappers en kenners met uiteenlopende politieke voorkeuren (2003, p.20). In het RMO-rapport wordt tevens beweerd dat door deze inhoudsverandering 'traditionele links-rechtsindelingen steeds minder aan de orde zijn' (p.20). De geschiedenis van de twee grote kwaliteitskranten van Nederland, te weten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* (zie

---

hoofdstuk 2), laat onder meer zien dat *de Volkskrant* vanuit een katholiek en later duidelijk links georiënteerd gedachtegoed haar nieuws bracht. Het *Algemeen Handelsblad* en de *NRC* profileerden zich, na hun fusie tot *NRC Handelsblad*, als liberale krant die zich tijdens verkiezingstijd achter de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) schaarde. Deze kleine kijk in de geschiedenis van beide kranten laat zien dat er voorheen sprake was van een ‘links-rechtsindeling’.

Media: links of rechts?

Meer pluriformiteit binnen kranten zou tot gevolg hebben dat de traditionele ‘links-rechts’-indeling nauwelijks meer te herkennen zou zijn in kranten. Gezien de beroepseisen die het vak van journalist opleggen aan journalisten valt tevens te verwachten dat er tegenwoordig op de opiniepagina’s geen duidelijke rechtse dan wel linkse oriëntatie kan worden ontdekt. Zo bestaan er tien kwaliteitscriteria, waarvan hier de criteria ‘genuanceerd’ en ‘onbevooroordeeld’ het meest relevant zijn.² Onder ‘genuanceerdheid’ wordt het belichten vanuit verschillende perspectieven verstaan, waarbij de ijkpunten van de journalistiek ‘hoor’ en ‘wederhoor’ worden gebruikt. Met ‘onbevooroordeeld’ wordt aangegeven dat er zonder vooringenomen standpunt naar objectiviteit moet worden gestreefd. Echter, dat er ruimte is voor opinie wil niet zeggen dat er aan elke mening aandacht wordt besteed. Door ruimtegebrek is dit niet mogelijk en bovendien is een gedeelte van de invulling van de opiniepagina’s afkomstig van de hand van redactieleden van de desbetreffende krant. Het is daardoor noodzakelijk dat er ook hier selecties plaatsvinden uit de veelheid aan (publieke) meningen en onderwerpen. Hier komt nog bij dat uit onderzoek van Deuze (2002) is gebleken dat Nederlandse journalisten zichzelf overwegend ‘links’ achten. Maar liefst 47% van de journalisten beschouwt zichzelf ‘een beetje naar links’ en 31% beschouwt zichzelf zelfs ‘vrij ver naar links’ (p. 70). Hierdoor kan men verwachten dat wanneer journalisten een selectie moeten maken uit de verschillende opiniestukken, meer meningen plaatsen die dichterbij hun eigen mening liggen dan meningen die geen overeenkomsten vertonen met de eigen mening. Naar aanleiding van het onderzoek van Deuze (2002) zou dat betekenen dat er meer ruimte voor ‘linkse’ dan voor ‘rechtse’ standpunten is. Daarnaast zou men tevens kunnen verwachten dat een krant als *de Volkskrant*, die van oudsher een linkser standpunt uitdraagt dan *NRC Handelsblad*, nog steeds meer sporen van deze ‘linkse’ geschiedenis laat zien dan dat *NRC Handelsblad* dat doet.

Deze veronderstelling mag echter niet klakkeloos voor waar worden aangenomen. Zo klinken er tevens geluiden dat er tegenwoordig sprake is van de ‘verrechtsing’ van de media (Van Jole, 2003). Hoewel Van Jole uitgaat van het Amerikaanse medialandschap, beweert hij dat de Amerikaanse situatie zonder veel wijzigingen toepasbaar is op de Nederlandse situatie. De opkomst van ‘rechts’ heeft volgens hem te maken met de komst van de commerciële televisie waarop voornamelijk door

---

² Tien criteria voor journalistieke kwaliteit. <http://www7.villamedia.nl/journalist/n/kwaliteit/inleiding.shtm>, geraadpleegd 6 maart 2006

‘rechtsgezinden’ zendtijd werd en wordt gekocht. De publieke omroep werd jarenlang als ‘links’ gezien. Dit is treffend verwoord in een door Van Jole aangehaald citaat: „Het probleem van de publieke omroep is dat ze met de actualiteitenrubrieken TweeVandaag, Netwerk en NOVA alleen *de Volkskrant* bij de kijker door de bus gooit”. Bovendien heeft de komst van internet, en met name de komst van weblogs, het in de hand geholpen dat vaker ‘rechtse’ meningen kunnen worden geuit. Van Jole geeft toe dat de verrechtsing van de media voornamelijk slaat op internet en commerciële televisie. Voor geschreven media zou dit minder het geval zijn. In hoeverre de geschreven media meegaan in de trend van verrechtsing zoals wordt verondersteld voor andere media en burgers, blijft een vraag.

1.2 Probleemstelling

Naar aanleiding van de ontwikkelingen die zich in het Nederlandse medialandschap hebben voorgedaan en de consequenties hiervan voor de verschillende soorten media, is de volgende probleemstelling opgesteld:

Welke plaats nemen de kwaliteitskranten de Volkskrant en NRC Handelsblad in op de ‘rechts-links’-dimensie, wat betreft de berichtgeving op de opinie- en achtergrondpagina’s?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ten eerste in het volgende hoofdstuk de theorie rondom de media, met name het medium krant, en de politiek worden behandeld. Vervolgens zal voor de twee Nederlandse kwaliteitskranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* worden bekeken op welke wijze beide kranten zich in het verleden hebben geprofileerd en op welke wijze deze kranten dat tegenwoordig doen. In het derde hoofdstuk zal worden uitgelegd welke invulling wetenschappers in de loop der jaren hebben gegeven aan de begrippen ‘links’ en ‘rechts’. Het is namelijk zo dat van de begrippen ‘rechts’ en ‘links’ gretig gebruik wordt gemaakt maar naar de daadwerkelijke betekenis van beide begrippen moet vaak nog worden gegist. In het vierde hoofdstuk zal de methode worden besproken die is gehanteerd om bovenstaande probleemstelling van een antwoord te voorzien. De resultaten zijn in het vijfde hoofdstuk te lezen, alvorens in het zesde en laatste hoofdstuk de conclusie wordt getrokken en het antwoord op de probleemstelling wordt gegeven.

---

2 Veranderingen in de journalistiek

Het medialandschap is aan voortdurende verandering onderhevig. Televisie is met de komst van vele nieuwe zenders sinds 1989 compleet veranderd. De dagbladenmarkt kampt al decennia met dalende oplagecijfers. In dit hoofdstuk zal dieper op veranderingen binnen het Nederlandse medialandschap worden ingegaan. Specifiek is er aandacht voor de kranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*.

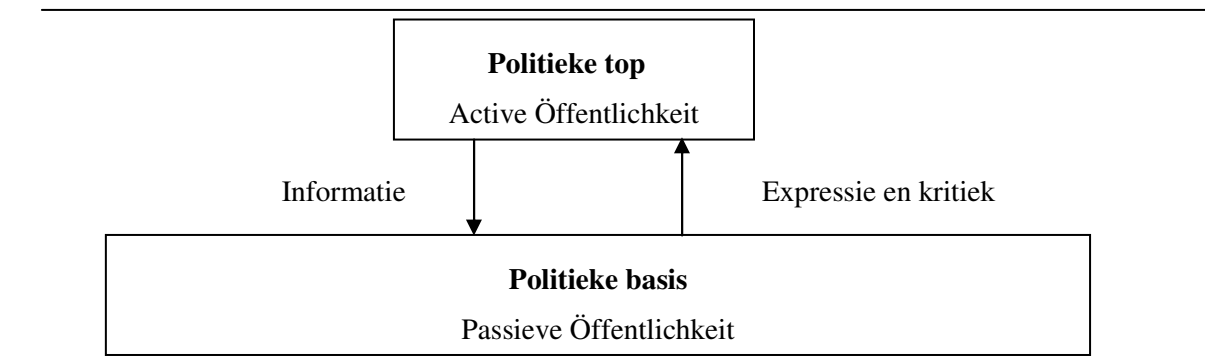
2.1 Media en democratie

In een moderne democratische samenleving vervullen media een centrale rol in de informatievoorziening aan de burger. Burgers die zich een mening willen vormen over zaken van publiek belang, zijn grotendeels genoodzaakt zich tot de massamedia te wenden voor de benodigde informatie. De massamedia zorgen voor een wisselwerking aangezien ze zorgen dat overheden met burgers kunnen communiceren en, omgekeerd, verzamelen en registreren media informatie over wensen en voorkeuren in de samenleving (Bardoel & Van Cuilenburg, 2003, p. 18). Hierdoor vervullen zij een centrale en onmisbare taak in het functioneren van de moderne democratie.

Brants (2000, p. 15) stelt dat media worden geacht te fungeren als een brug tussen de burger en de staat. Vanuit deze gedachte dienen burgers in een democratische samenleving toegang te hebben tot begrijpelijke en relevante informatie. Deze informatie moet bestaan uit verschillende gezichtspunten en alternatieven, zodat burgers de mogelijkheid hebben een zinvolle opinie te vormen en hierover in debat te gaan. Dit stelt de burgers in staat zelf weloverwogen, rationele keuzes te maken uit beleidsalternatieven en te besluiten aan welk beleid en welke politieke partij zij hun steun verlenen. De informatievoorziening door de media dient de burger kennis en de mogelijkheid te verschaffen om besluitvormers ter verantwoording te roepen (vgl. Blumler, 1983; Van Cuilenburg, Scholten, & Noomen, 1992; Raad voor het Openbaar Bestuur, 2003).

In lijn met deze gedachtegang maakt Dahrendorf (1974, p. 102-104) onderscheid tussen de politieke top, *de aktive Öffentlichkeit*, en de politieke basis, *de passive Öffentlichkeit*. De laatste groep is dat deel van de kiezers die uitsluitend in de rol van kiezer deelneemt aan de politieke besluitvorming. Dahrendorf schat de omvang van de laatste groep tussen de 90 en 99%. De rol die de media hierbinnen spelen is cruciaal. Zij dienen de informatiestroom van *aktive* naar *passive Öffentlichkeit*, en andersom, op gang te brengen en te houden. In figuur 2.1 is deze verhouding schematisch weergegeven.

Figuur 2.1 Media als intermediair tussen politieke top en politieke basis

Bron: Van Cuilenburg, Scholten en Noomen, 1992, p. 321

De burger is dus wat betreft informatie over politieke gebeurtenissen sterk afhankelijk van massamedia en haar functioneren.

2.2 De verhouding tussen de Media en Politiek

De politiek heeft altijd kunnen rekenen op veel aandacht in de media. Televisiejournaals, achtergrondprogramma's en kranten besteden allen veel aandacht aan de politiek. Uit onderzoek van Kleinnijenhuis (1990) blijkt dat van alle Nederlandse landelijke kranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* met respectievelijk 46 en 39 procent van hun totale berichtgeving, de meeste aandacht besteden aan binnen- en buitenlandse politiek. Wat betreft binnenlandse politiek, blijkt dat *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* respectievelijk 25%, 17% en 21% van de totale inhoud aan dit onderwerp besteden. Anno 2005 is *Trouw* de krant die de meeste aandacht besteedt aan de binnenlandse politiek. In een onderzoek van Het Persinstituut naar de politieke berichtgeving in vijf landelijke dagbladen kwam naar voren dat de drie hierboven genoemde kranten nog steeds meer aandacht besteden aan de politiek dan de andere landelijke kranten (Van Zijl, 2006). De kranten zijn wel allemaal minder aandacht gaan besteden aan de politiek. Dit komt door de veranderde positie van de media, zoals hieronder is aangegeven.

Het is niet zo vreemd dat politiek frequent in de media voorkomt, want politici en journalisten hebben elkaar nodig. Niet voor niets spreekt Geelen (1998) van 'het Haagse huwelijk' tussen deze beide partijen. Samen bepalen zij namelijk hoe het nieuws vanuit politiek Den Haag eruit ziet. Het 'huwelijk' heeft er echter door de jaren heen niet altijd hetzelfde uitgezien. Ten tijde van de verzuiling, tot midden jaren '60, was de houding van de media ten aanzien van de politiek er nog een van slaafsheid en zuilgebondenheid, zo stelt Koole (2002, p. 101). Bekend in die tijd zijn ook de vele dubbelfuncties in politiek en media, waardoor politici kranten en omroepen direct konden aansturen.

Zo had *de Volkskrant* een directe link met de Katholieke Volkspartij (KVP) in de persoon van C.P.M. Romme. *De Telegraaf* keerde zich af tegen kabinet Den Uyl en steunde openlijk de VVD. Dit gold voor de fusie in 1970 ook voor de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en het *Algemeen Handelsblad* (Heldring, 1995). Volgens Oosterbaan (2004) waren echter in beide kranten zowel links- als rechts-liberale ideeën te herkennen. Media hadden ten tijde van verzuild Nederland over het algemeen een volgzaam houding. Brants (2002) typeert de rol die media vervulden als de rol van ‘schoothond’ of ‘geleidehond’. Journalisten gaven vooral boodschappen door aan het publiek van de eigen zuil. Volgens Brants bepaalde de politieke agenda in die tijd de media-agenda, welke op haar beurt de inhoud van de publieke agenda bepaalde. Brants (2002) noemt dit *partisan logic*, omdat media een bepaalde partij kiezen en handelen binnen een logica van partijdigheid. Media vervulden in zekere zin een onderdanige functie van het doorgeven van die informatie die de politiek wenste door te geven (Brants, 2002; Brants & Van Praag, 2005).

Vanaf het begin van de ontzuiling, midden jaren '60, zijn media op meer autonome wijze gaan handelen. Media begonnen een kritischere en meer analyserende houding aan te nemen en identificeerden zich in toenemende mate met de publieke zaak in plaats van met een bepaalde zuil (Brants, 2002). Brants (2002) spreekt over de veranderende werkwijze van media alsof zij steeds meer de ‘waakhond’ van de democratie werd. Ten aanzien van deze rol van media kan worden gesproken van *party logic* (Brants, 2002) of *public logic* (Brants & Van Praag, 2005), omdat media zich ondanks haar kritischere houding verantwoordelijk achtten voor het welzijn van de democratie en het politieke systeem.

Door het goeddeels verdwijnen van het verzuilde systeem ontstond er een situatie die tegenwoordig nog steeds van toepassing is. In deze nieuwe situatie is er volgens Brants geen sprake van een dominante journalistieke stijl. Media bezitten tegenwoordig karakteristieken van meerdere stijlen. Zo lijken media elkaar enerzijds na te apen en anderzijds een unieke stijl na te streven. Tegenwoordig is er sprake van een situatie die met *media logic*, oftewel media logica, wordt aangeduid (Altheide en Snow, 1979; Brants, 2002). De logica volgt namelijk niet meer uit de politiek maar meer vanuit de media zelf. Het referentiekader, oftewel het frame, bepaalt de aard en de inhoud van de politieke berichtgeving. Binnen de situatie van een *media logic* is niet meer sprake van één dominante journalistieke stijl, maar van meerdere stijlen. Volgens dezelfde onderzoeker hoort om deze reden de metafoor van de veelkoppige hond uit de Griekse mythologie, Cerberus, bij deze situatie. Figuur 2.2 geeft een overzicht van de genoemde journalistieke stijlen.

Figuur 2.2 Politieke journalistiek in Nederland

Periode	(verzuiling) tot 1965	(ontzuiling) '65 tot eind jaren '80	na 1990
Logic	Partisan	Party/ public	Media
Media identificeren zich met	Politieke partij	Publieke zaak	Publiek
Stijl	Doorgeven	Kritisch informeren, Analyseren	Informeren, onthullen, interpreteren, onderhouden
Rol	Volgzaam	Assertief respectvol	Afstandelijk
Metafoor	Schoothond	Waakhond	Cerberus

Bron: Brants (2002), in: Bardoel et al. (2002)

De journalistiek onder *Media logic*

Door de overgang van een *public logic* naar een *media logic* is de rol veranderd die de journalistiek zichzelf heeft toegedicht binnen het democratisch stelsel (Van Praag & Brants, 2005). De rol is veranderd van één die zich kenmerkte door het dienen van de publieke zaak naar één die het dienen van de markt centraal stelt. Brants (2002) noemt dit marktgeoriënteerde journalistiek. De media vragen zich nu af of het nieuws wel kan ‘verkopen’ en weerstand kan bieden tegen de concurrentie. De media proberen hierdoor te achterhalen wat het publiek wil zien en horen, dus wat hen bezig houdt. Door het dienen van een bepaald segment van de markt, moet een medium trachten te blijven bestaan. Op de vragersmarkt is naast concurrentie ook sprake van ‘ontlezing’ door de opkomst van televisie en digitale media. Op een markt waarin beeld een steeds dominantere positie is gaan innemen, wordt het binnenhalen en behouden van abonnees/lezers steeds moeilijker (Brants & Van Praag, 2005).

Binnen een *media logic* bepaalt de vraag van de markt de aard en de invulling van de berichtgeving. De selectiecriteria die journalisten hanteren, zijn hierdoor tevens aan verandering onderhevig (Altheide & Snow, 1979). In het advies van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2003) wordt beweerd dat tegenwoordig de nieuwswaarde in toenemende mate wordt bepaald door het persoonlijk conflict, de wedren naar de macht, de verbeeldbaarheid en het vermaak van het publiek. Bovendien is er volgens Vasterman (2004) regelmatig sprake van mediahypes. Hij doelt hiermee op gebeurtenissen die buitenproportioneel veel media-aandacht krijgen. Dit ontstaat doordat een op zichzelf staande gebeurtenis veel reacties losmaakt bij het publiek. Al deze reacties worden vervolgens op hun beurt als nieuwsfeiten gepresenteerd, waardoor de aanvankelijke gebeurtenis een golf aan nieuws veroorzaakt. De eerdergenoemde informatiefunctie van de media lijkt door al deze veranderingen verloren te gaan. Deze journalistiek onder een *media logic* kent dus zo zijn keerzijden en is niet zelden aan kritiek onderhevig. De kritiek bereikte haar hoogtepunt na de moord op Pim Fortuyn in mei 2002. Sympathisanten en partijgenoten van deze politicus beschuldigden de media van de ‘demonisering van Fortuyn’ en daarmee indirect van zijn dood (Brants en Van Praag, 2005, p. 1). Media worden ook geregeld verweten te dicht bij de politiek te staan, ook wel het politiek-publicitair complex genoemd, en te ver van het publiek. Brants en Van Praag (2005) menen echter dat deze kritiekpunten eerder zijn ingegeven door frustraties van politici en burgers dan op systematisch wetenschappelijk onderzoek. Feit is wel dat de verhouding tussen de politiek en de media gedurende de afgelopen decennia aan verandering onderhevig is geweest.

Een ander kritiekpunt dat regelmatig de kop opsteekt, en zeer relevant is voor dit onderzoek, is de politieke bias van de media. Hiermee wordt bedoeld dat de berichtgeving niet representatief is voor het geheel aan opvattingen dat er leeft. Vooral vanuit politiek rechtse hoek wordt deze bias in de berichtgeving verondersteld. Het verwijt is dat media over het algemeen een voorkeur voor ‘links’ etaleren. Een treffend voorbeeld komt van de VVD. Binnen deze partij werd in de jaren ‘70 en ‘80

---

regelmatig gesproken over ‘die rooie rotjongens uit Hilversum’ (Brants en Van Praag, 2005, p. 3). In hoeverre deze bias in de berichtgeving van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* duidelijk te zien is, zal blijken uit dit onderzoek.

Agenda-setting en Framing

Ten gevolge van *media logic* is veranderd *wat* er door de media naar buiten wordt gebracht en *op welke manier* dit naar buiten wordt gebracht. Het *wat* houdt verband met het proces van *agenda-setting* en het *op welke manier* met *framing*.

Volgens de *agenda-setting theorie* selecteren mediaredacties nieuws vanuit een al dan niet duidelijk profiel en/of ideologie, waarmee zij het nieuwsaanbod (de media-agenda) bepalen. McCombs en Shaw (1973) onderzochten de agenda-setting functie van de massamedia aan de hand van politieke campagnes. In hun artikel halen zij Cohen (1963) aan die beweerde dat de pers niet succesvol is in het vertellen aan het publiek *hoe* ze moeten denken, maar zeker wel *waarover* ze moeten denken. Cohen beweert tevens: „*It follows from this that the world looks different to different people, depending not only on their personal interests, but also on the map that is drawn for them by the writers, editors, and publishers of the papers they read*” (Baran & Davis, 2000, p. 300). Media worden volgens deze gedachte dus niet geacht direct invloed uit te oefenen op de opinievorming, maar wel het publieke debat in een bepaalde richting te sturen vanwege het sturen van het nieuwsaanbod.

Wanneer de *agenda-setting theorie* wordt toegepast binnen een *media logic*, kan worden verondersteld dat het marktsegment waar een bepaald medium op focust de selectie van nieuws door de redactie bepaalt. Bijvoorbeeld een krant die een bepaald publiek wil aanspreken en op de hoogte is van de politieke voorkeur van dit publiek, zou de berichtgeving op die voorkeur kunnen aanpassen. Dit is echter in strijd met de *agenda-setting theorie*. Deze gaat er namelijk vanuit dat de media-agenda de publieksagenda bepaalt, aangezien de hoeveelheid aandacht die een medium aan een onderwerp besteedt, het belang bepaalt dat door het publiek aan dat onderwerp wordt gehecht (De Boer & Brennecke, 2003). Iyengar en Kinder (1987, in: Baran & Davis, 2000) hebben dit laatste in een onderzoek aangetoond. Zij concludeerden dat mensen meer belang hechten aan politieke aspecten waar de media de focus op hadden gelegd dan aspecten waarbij dat niet of minder het geval was geweest. Dit proces van focussen op bepaalde politieke aspecten wordt door de onderzoekers *priming* genoemd.

Lippmann (1922) beweerde dat de dagelijkse werkelijkheid zodanig complex in elkaar steekt dat deze in een simpelere constructie moet worden gegoten om ermee te kunnen omgaan. Eén manier om deze werkelijkheid te kunnen bevatten is net besproken, door het selecteren wat het publiek te zien en/of te lezen krijgt. Een andere manier om deze complexe werkelijkheid te ordenen is door de journalist datgene eruit te laten tillen dat volgens hem/haar de lading dekt. Dit duiden Van Praag en

---

Brants (2005) aan met *framing*. *Framing* houdt in dat de journalist de werkelijkheid op één bepaalde manier ‘tekent’. De journalist schetst de werkelijkheid bezien vanuit één kader om daarmee een bepaalde probleemdefinitie, causale interpretatie, moreel oordeel en/of een oplossing voor een probleem aan te dragen en legt dit voor aan het publiek (vgl. Entman, 1993, Scheufele, 1999, Van Praag en Brants, 2005). Volgens verschillende auteurs is er sprake van *second level agenda-setting*, oftewel *framing*, wanneer een medium een onderwerp op een bepaalde manier brengt (De Boer & Brennecke, 2003; Scheufele, 1999). De reden waarom er gebruik wordt gemaakt van frames heeft ook andere oorzaken. De Boer en Brennecke (2003) noemen de beperkte tijd waarbinnen een journalist zijn/haar bericht moet schrijven en het beperkte aantal woorden waarin dit moet gebeuren, maar ook zaken als de waarden en normen van een journalist, routine, politiek, organisatorische beperkingen en de keuze voor de informatiebron. Groen en Van der Zwam (2005) waarschuwen voor een bias in het nieuws wanneer steeds hetzelfde frame wordt gehanteerd en benadrukt. Van Praag en Brants (2005) vragen zich af of er een systematische bias is te herkennen in de berichtgeving, hetgeen tevens centraal staat in dit onderzoek. In een *media logic* moeten media echter duidelijker aangeven voor welk segment van de mediemarkt zij staan. Onder andere hoofdredacteurs Broertjes (van *de Volkskrant*) en Jensma (van *NRC Handelsblad*) zijn om deze reden geneigd te pleiten voor een duidelijker profiel van kranten (vgl. Oosterbaan, 2003; Broertjes, 2004). Volgens hen dienen kranten zo duidelijk mogelijk met een frame naar buiten te komen zodat het publiek duidelijk weet wat het kan verwachten.

2.3 Het profiel van de krant

Een krant heeft maar een beperkt aantal pagina's en kan hierdoor niet alle gebeurtenissen die zich in de wereld hebben voorgedaan, plaatsen. Daarnaast is het niet mogelijk om gebeurtenissen vanuit elke denkbare invalshoek te benaderen. Krantenredacties moeten dus keuzes maken (zie vorige paragraaf). Volgens Gans (1980, in: Tumber, 1999) laten journalisten zich binnen hun nieuwsselectie leiden door etnocentrisme, oftewel het als norm en uitgangspunt nemen van de eigen samenleving. Hieraan kan de uitspraak van Bourdieu (1998, in: Oosterbaan, 2003) worden gelinkt dat de informatie, die na verspreiding bij het publiek terechtkomt, onderhevig is geweest aan censuur. Oosterbaan (2004) noemt om deze reden het nieuws de uitkomst van een aan moraal onderhevig proces, een moreel product waarin wordt bepaald wat goed dan wel fout is en wat mensen moeten weten en wat niet. Volgens Oosterbaan is dit het gevolg van de afwezigheid van een duidelijk programma van de kranten. De programma's die zijn vastgelegd, bestaan in zeer elementaire vorm waardoor een duidelijke leidraad voor de journalisten nog steeds ontbreekt. Het ontbreken van een leidraad heeft tot gevolg dat andere factoren een grotere invloed op de keuze van berichten hebben. Zo spelen de wensen van het lezerspubliek (zeker binnen een *media logic*) mee. Net als de bronnen die de journalisten tot hun

---

beschikking krijgen en de (onbewuste) afhankelijkheid van journalistieke conventies. Onder deze conventies worden vaste inhouden, verhaalvormen en narratieven verstaan. Hierdoor worden berichten vaak eenvoudiger en/of vertekend, bijvoorbeeld doordat zij in een bepaald *frame* worden gegoten. Volgens Oosterbaan (2003) zijn deze factoren gevolgen van de professionalisering van journalisten. Distantie tussen journalisten en burgers is tevens een gevolg. Journalisten proberen de eigen waarden zo min mogelijk in de berichtgeving tot uiting te laten komen door op een afstandelijke manier te berichten. Hierdoor verliezen lezers uit het oog waar een krant voor staat en bovendien kunnen lezers de afstandelijke, cynische houding die de krant inneemt ten opzichte van de publieke zaak overnemen.

Hoe het ook zij, de binding met een bepaalde zuil en/of ideologische oriëntatie heeft plaats gemaakt voor een algemene kritische houding die door journalisten onderling wordt overgenomen. Oosterbaan verwoordt deze ontwikkeling als volgt: “Er ontstaat een in zichzelf gekeerd en op zichzelf georiënteerd verbond van beroepsgenoten” (2003, p. 24). Vervolgens komt hij met een aantal suggesties om deze ontwikkeling te stoppen. Zo moeten kranten komen met een duidelijk programma bestaande uit een lijst met aandachtspunten, zodat enerzijds de journalisten van die krant weten waar aandacht aan te besteden en lezers weten wat te verwachten. Wanneer de programma’s van de kranten van elkaar verschillen, dus een eigen profiel aannemen, kan tevens worden voorkomen dat alle kranten elkaar napraten en teveel op elkaar gaan lijken. Een oplossing om toenemende distantie tegen te gaan is het verdiepen in de wereld van de burgers en hun beweegredenen. Door het nieuws vanuit verschillende hoeken te benaderen (ook wel multiperspectivistisch genoemd) en vervolgens het publiek te voorzien van de werkelijkheid die uit deze benaderingen naar voren komt, zorgt de journalist dat hij van toegevoegde waarde is, aldus Oosterbaan (2003).

2.4 De Volkskrant en NRC Handelsblad: geschiedenis en profielen

In dit onderzoek staan *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* centraal. In deze paragraaf wordt de geschiedenis van beide kranten geschetst. Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre de profielen van beide kranten een duidelijk, onderscheidend, programma van de kranten weergeven. Dit illustreert tevens de ontwikkelingen zoals die hierboven zijn beschreven.

De Volkskrant

Op 1 oktober 1921 verscheen *de Volkskrant* voor het eerst dagelijks, in de twee jaar daarvoor bestond *de Volkskrant* als weekblad.³ Gedurende de eerste decennia van het bestaan van *de Volkskrant* was de krant sterk verbonden aan het Rooms-katholieke deel van de Nederlandse bevolking. De krant had, vanaf de oprichting in 1919, in het bijzonder de katholieke arbeidersklasse van Nederland voor ogen (Van Vree, 1996). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de krant tot september 1965, tevens het

---

³ De geschiedenis van de Volkskrant. <http://www.volkskrant.nl/service/1037771850326.html>, geraadpleegd 10 maart 2006.

---

moment dat de redactie van de krant van locatie wisselde, de ondertitel 'Katholiek dagblad voor Nederland' droeg. De roeping van journalisten bleek van andere aard dan tegenwoordig het geval is. Volgens Van Vree (1996) bestond de roeping van journalisten er niet uit om op objectieve wijze de lezers te voorzien van nieuws maar maakte het apostolische karakter het vak de moeite waard. Een mooi voorbeeld uit de geschiedenis van *de Volkskrant* met betrekking tot de verspreiding van katholieke denkbeelden, vormt de periode 1945 tot 1952. In deze periode bekleedde fractievoorzitter van de Katholieke Volkspartij (KVP) C.P.M. Romme tevens de functie van staatkundig hoofdredacteur bekleedde. Broersma (2002) noemt de dubbelfunctie van Romme een *interlocking directorate*. Lückner, toentertijd hoofdredacteur van *de Volkskrant*, zorgde volgens Broersma (2002) voor het lezende publiek en Romme zag de krant als 'het podium voor zijn politieke ideeën' (p. 54). Het aftreden van Romme in 1952 was voor hoofdredacteur Lückner een overwinning van de professionele journalistiek op de macht van de politiek (Broersma, 2002).

Onder Lückner was er zowel plaats voor conservatieve als voor progressieve opvattingen in de krant als ze maar 'serieus waren en goed waren afgedekt' (Van Vree, 1996, p. 39). Daarmee veranderde tevens de houding die in de krant werd aangenomen ten opzichte van het katholieke geloof (Van Vree, 1996). *De Volkskrant* nam een kritischere houding aan en beschouwde zichzelf steeds meer als spreekbuis van de vooruitstrevende oppositie. Op 25 september 1965 verdween de ondertitel 'Katholiek dagblad voor Nederland' en enkele jaren later brak de krant met de KVP. Deze veranderingen hadden tot gevolg dat in de krant meer aandacht werd besteed aan sociaal-culturele onderwerpen en de Derde Wereld. Ook werd het lezerspubliek van *de Volkskrant* jonger omdat de krant veel aandacht besteedde aan actiegroepen en studentenbewegingen (Van Vree, 1996).

Niet alleen de lezers werden jonger, ook de nieuwe redacteuren waren jong. Kritiek van oudere en langer zittende redacteuren jegens de nieuwe redacteuren was er voornamelijk op de meningen die in de artikelen naar voren kwamen welke van 'zeer linkse oorsprong' werden geacht (Van Vree, 1996, p. 61). In de jaren zeventig kreeg *de Volkskrant* dan ook langzaam maar zeker het imago uitgesproken pro-PvdA te zijn en zich steeds meer uit te spreken voor de linkervleugel van deze politieke partij. Met de komst van adjunct-hoofdredacteur Blokker veranderde het journalistieke beleid van de krant opnieuw. *De Volkskrant* wilde namelijk 'terug naar de journalistieke waarden en een kritische onafhankelijkheid met behoud van het progressieve karakter' (1996, p. 189) en de polariserende houding moest verdwijnen. Dit lukte, want critici noemden de krant in 1982 veelzijdiger, pluriformer en informatiever (Van Vree, 1996). Volgens Van Vree (1996) kon *de Volkskrant* vanaf die periode, naast *NRC Handelsblad*, als tweede kwaliteitskrant van Nederland worden aangemerkt. Dit had echter geen concurrentiestrijd tussen beide kranten tot gevolg, want naast het feit dat de vraag naar kwaliteitskranten stijgende was, was ook de doelgroep van beide kranten verschillend. Zo werd de doelgroep van *de Volkskrant* voorgesteld als 'jonge, hoger opgeleide lezers

---

met een voorkeur voor progressieve partijen en werkzaam in de minder ‘harde’ economische sectoren’ (ibid; p. 199). Het lezerspubliek van *NRC Handelsblad* werd daarentegen binnen de academici met verschillende politieke voorkeuren gezocht.

In 1995 werd hoofdredacteur Lockefeer opgevolgd door de huidige hoofdredacteur van *de Volkskrant*, Broertjes. Na een periode waarin veranderingen in de redactionele koers van het dagblad niet nodig werden geacht, zorgt de huidige dagbladenmarkt ervoor dat ontwikkelingen nodig worden bevonden. Volgens Broertjes (2004) moeten redacties meer gaan beseffen dat signalen van lezers en adverteerders opgepikt moeten worden. In zijn jaarrede van 2004 citeert hij de *NRC Handelsblad*-hoofdredacteur Jensma waarin deze pleitte voor een duidelijkere identiteit van de kranten. „Lezers, kijkers, luisteraars zijn niet dom en vermoeden toch wel een journalistieke voorkeur en maatschappelijke agenda. Voor de draad ermee, zeg ik met mijn collega Jensma, en weg met de professionele agenda” (Broertjes, 2004).

NRC Handelsblad

NRC Handelsblad is in 1970 ontstaan uit een fusie van het *Algemeen Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (NRC). Beide kranten werden in de jaren dertig gezien als de twee belangrijkste liberale kranten (Langeveld, 2002). Net als binnen *de Volkskrant* was zowel binnen het *Algemeen Handelsblad* als de *Nieuwe Rotterdamse Courant* een duidelijke binding met de politiek aanwezig. In 1929, toen Von Balluseck hoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad* was, was er sprake van een goede relatie met de leider van de Anti-Revolutionaire Partij (de ARP), Colijn. Zowel Colijn als Von Balluseck waren voorstander van een samenwerking tussen de ARP en de liberalen. Dit standpunt uitte zich in de hoofdredactionele artikelen van de krant (Langeveld, 2002). Dat er sprake was van een symbiotische relatie tussen Colijn en Von Balluseck blijkt uit het feit dat Colijn kon rekenen op de steun van het *Algemeen Handelsblad* en Colijn voorzag Von Balluseck van exclusieve informatie over de regeringspolitiek. Von Balluseck en *Algemeen Handelsblad*-directeur Heldring onderhielden tevens goede banden met de Liberale Stadspartij, waarmee Colijn in 1933 een regeringscoalitie vormde. De Liberale Stadspartij onderhield niet alleen nauwe banden met deze krant, de partij kon ook rekenen op de steun van de NRC. De relatie tussen Colijn en NRC werd in 1936 met de komst van de nieuwe hoofdredacteur Swart, pas persoonlijk van aard. Vanaf dat moment kon er tevens worden gesproken van een symbiotische relatie tussen het blad en minister-president Colijn. De symbiotische relatie tussen Colijn en deze beide kranten was ook aanwezig tussen Colijn en *De Telegraaf*. Het feit dat er sprake kon zijn van deze relaties was volgens Langeveld (2002) omdat de kranten achter de liberale economische ideeën van Colijn stonden, maar ook omdat Colijn het imago van een ‘sterke man’ had dat Nederland tegen ‘revolutionaire woelingen’ zou kunnen beschermen (ibid; p. 45). De bladen hielden dit imago vervolgens in stand door Colijn als ‘sterke man’ te portretteren. Volgens Langeveld

---

(2002) heeft dit een grote rol gespeeld binnen de overwinning van de ARP bij de verkiezingen van 1937. Een duidelijker voorbeeld van het ‘Haagse huwelijk’ lijkt er niet te zijn.

Al in 1914 en vervolgens in 1922 waren er toenaderingen met het oog op een fusie tussen de *NRC* en het *Algemeen Handelsblad* geweest. Echter, pas in 1964 werd besloten tot een fusie van beide kranten tot de Nederlandse Dagbladunie (Heyting, 1995). Spoor, van 1972 tot 1983 hoofdredacteur, bedacht hoe de krant zou moeten zijn, namelijk „we moeten een krant maken die onontkoombaar is voor de toplagen van het bedrijfsleven, de politiek, vakbeweging, kunst, de academische wereld, sport – de elites van alle maatschappelijke bewegingen, een onafhankelijke krant met een liberale geesteshouding” (Heyting, 1995, p. 16). Door de fusie kwamen ook de verschillende culturen en politieke voorkeuren van de twee kranten bij elkaar. *NRC* werd na de oorlog gezien als een links-liberale krant, terwijl *Algemeen Handelsblad* als aanhanger van de VVD werd gezien (Heldring, 1995). Dit laatste uitte zich bijvoorbeeld in het feit dat de hoofdredacteur van *Algemeen Handelsblad* tevens adviseur was van VVD-minister van Buitenlandse Zaken Stikker. *NRC* weigerde zich toentertijd in te laten met een dergelijke verstrengeling van belangen. Beide kranten kozen in hun berichtgeving rond verkiezingstijd echter voor de VVD. Een aantal jaren voordat de fusie een feit was, was in het *Algemeen Handelsblad*, onder invloed van de redacteurs en D’66-oprichters Gruyters en Van Mierlo, een modern-liberale tendens te ontdekken. Toen de koers van de nieuwe krant werd bepaald werd besloten dat de krant onafhankelijk moest zijn en geen enkele ideologische of partijpolitieke binding mocht hebben. Na het voorbeeld van de Engelse ‘quality paper’ werd besloten dat de krant een ‘kwaliteitskrant’ moest worden. Hierin kreeg zowel nieuws, analyse en opinie een plek, maar wel met een duidelijke scheiding.⁴ Ook andere dagbladen namen, in navolging van *NRC Handelsblad* een opiniepagina en kunst op in hun krant. Bovendien werd de liberale, minder polariserende en betweterige toon van de krant door andere dagbladen gekopieerd.

De krant die het motto ‘lux et libertas’ kreeg, bepaalde in het eerste commentaar de beginselen van de krant, welke volgens de website van de krant vandaag de dag nog steeds toepasbaar zijn. Deze beginselen luiden: ‘De vrijheidsgedachte die wij voorstaan, verdraagt zich niet met geloof in enig dogma’. ‘De krant onderhoudt geen bijzondere banden met politieke of maatschappelijke organisaties en staat in beginsel wantrouwend tegenover iedere collectiviteit, hetzij staat, partij of voetbalclub. Ronduit wordt gesteld dat wij ons richten tot een publiek dat bereid is na te denken. Meninge n zullen dan ook niet worden opgedrongen.’

Profielen van de *Volkskrant* en *NRC Handelsblad*

Zoals gezegd bepleit de hoofdredacteur van *de Volkskrant* Broertjes (2004), op basis van Jensma (hoofdredacteur van *NRC Handelsblad*), in zijn jaarrede dat een krant een duidelijke voorkeur en

---

⁴ Korte geschiedenis van *NRC Handelsblad*. Rümke, 2002. <http://www.nrc.nl/krant/article108852.ece>, geraadpleegd 17 april 2006

---

maatschappelijke agenda moet hebben. Ook *NRC Handelsblad*-redacteur Oosterbaan (2003) ziet een probleem in de multi-interpreteerbare profielen van kranten. Hieronder wordt aangegeven in hoeverre de profielen van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* een duidelijk beeld van de krant schetsen.

In een profiel wordt de typering van het medium in hoofdtekken geschetst. Van elke media-uiting, dus elk tv-programma, radioprogramma, krant, tijdschrift, zou dus een profiel kunnen worden opgesteld. De profielen van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* kunnen worden opgesplitst in een redactioneel- en een lezersprofiel. In het redactioneel profiel wordt omschreven waar de krant voor staat, zodat een potentiële lezer weet wat van de krant te verwachten. In het lezersprofiel wordt een schets gegeven van de doorsnee-lezer van de krant. Het maakt duidelijk welke gemeenschappelijke kenmerken de lezers van een krant hebben. Aangezien de redactionele profielen van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* relevant zijn voor dit onderzoek, zullen deze hieronder worden weergegeven.

Op de website van de uitgever van *de Volkskrant* is het volgende redactioneel profiel te lezen: 'De Volkskrant *bestaat sinds 1921 en is de grootste kwaliteitskrant van Nederland. De Volkskrant brengt feiten zoals ze zijn. Snel, onbevangen en zonder vooringenomenheid. De krant plaatst de feiten bovendien in een breder perspectief. Binnen het gecompliceerde politieke en economische krachtenveld geeft de krant duiding aan nieuws. In de dialoog met de lezer vernieuwt de krant voortdurend en gaat zij mee met de tijdgeest, altijd kiezend voor een onafhankelijke en soms tegendraadse kijk op de zaken*'⁵.

Bovendien is in het profiel te lezen dat de krant zich voortdurend aanpast aan eisen die door de tijd en door de lezer aan de krant worden gesteld. Hierdoor verandert de krant geregeld van vorm en inhoud.⁶

Het redactioneelprofiel van *NRC Handelsblad* wordt door de krant zelf als volgt samenvattend verwoord: 'de krant informeert, de lezer concludeert'. Door middel van hun ondertitel 'Slijpsteen voor de geest' wil de krant duidelijk maken dat de bedoeling is dat de lezer van *NRC Handelsblad* door het lezen van deze krant scherp blijft en scherp wordt. Naar eigen zeggen maakt deze krant een groot onderscheid tussen feiten en meningen. De manier waarop wordt bericht kan worden samengevat met de woorden: *objectiviteit, vrijheid van geest en onafhankelijkheid*⁷.

Wat zeggen de profielen?

Zowel *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* worden uitgegeven door PCM Uitgevers. Naast deze beide kranten geeft PCM Uitgevers ook het dagblad *Trouw* uit. Bovendien geeft PCM in samenwerking met Koninklijke Wegener NV *Algemeen Dagblad* uit.

---

⁵ Redactioneel profiel. <http://www.pcmadlines.nl/vk/vk.html>. geraadpleegd 27 februari 2006

⁶ De identiteit. <http://www.pcmadlines.nl/pdf/profiel1920hfdst1.pdf>, geraadpleegd 22 juni 2006

⁷ Redactioneel profiel. <http://www.pcmadlines.nl/nrc/nrc.html>. geraadpleegd 27 februari 2006

Volgens de site van PCM bewaken de redacties van de dagbladen die ze uitgeven hun eigen identiteit en hun kwalitatief hoogstaande berichtgeving. Het mag echter niet worden ontkend dat de uitgever invloed uitoefent op de manier waarop invulling wordt gegeven aan de profielen van de kranten. Met uitzondering van het profiel van *AD* pretenderen de kranten op onafhankelijke wijze en zonder vooringenomenheid te berichten. Naar aanleiding van het profiel van *AD* zou de potentiële lezer kunnen verwachten op uitgebreide wijze over zijn/haar directe leefgebied te worden geïnformeerd. Ondanks enige verschillen in de profielen, waarbij de verschillen ook nog vaak gelegen zijn in verschillend woordgebruik, is het beeld dat naar aanleiding van de profielen van de kranten kan worden gecreëerd niet geheel duidelijk. Het enige beeld dat op basis van deze profielen kan worden gevormd is dat van een ‘kwaliteitskrant’, aangezien in elk profiel enkele journalistieke kwaliteitscriteria zijn terug te vinden. Dit profiel waarmee de kranten lijken te verantwoorden dat ze zich ‘aan de journalistieke regels’ houden, lijkt het eigenlijke profiel van de krant te verhullen. Daar komt nog bij dat *de Volkskrant* aangeeft continu te willen veranderen naar wens van het publiek. Een keus uit de verschillende kranten op basis van de informatie uit de profielen is voor de potentiële lezer geen gemakkelijke. Het doel van een profiel lijkt zoveel mogelijk lezers te trekken door juist erg op de oppervlakte en op algemene wijze de hoofdtrekken van de krant te beschrijven. Bovendien komt uit de profielen een zeer positief verhaal naar voren. Dat is begrijpelijk wanneer het profiel door de medewerkers van de krant wordt samengesteld, aangezien zij waarschijnlijk geloven in hun ‘product’ en dit zoveel mogelijk willen verkopen. Echter, van kranten die duidelijk naar buiten treden met hun voorkeur en agenda door middel van een duidelijk programma, zoals *Broertjes* en *Oosterbaan wensen*, kan nauwelijks worden gesproken. Verwachtingen over de daadwerkelijke inhoud van de kranten op basis van het profiel, zijn dan ook lastig te vormen. De vraag is bovendien in hoeverre er op de redactie wèl een duidelijk profiel aanwezig is en in hoeverre een journalist in zijn/haar vak de specifieke sociale achtergrond, ervaringen en interesses zijn/haar werk laat beïnvloeden.

De oplossing om wel een duidelijk beeld van het profiel van een krant te kunnen vormen, lijkt het doen van onderzoek naar de inhoud van kranten. Kleinnijenhuis (1990) heeft dergelijk onderzoek gedaan, aan de hand waarvan hij een profielschets opstelde van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* voor de jaren 1984/85. Hierin kwam naar voren dat *de Volkskrant* minder aandacht besteedde aan religieus nieuws dan *NRC Handelsblad* en juist meer aandacht aan politiek nieuws. Bovendien liet Kleinnijenhuis (1990) zien dat *de Volkskrant* in 1984/85 zich uitgesproken ‘links’ opstelde en dat *NRC Handelsblad* een middenpositie met een lichte neiging naar de linkerflank innam.

Om binnen dit onderzoek tot een ‘links-rechts’-onderscheid in de berichtgeving van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* te komen, wordt in het volgende hoofdstuk nader op deze beide begrippen ingegaan.

---

3 Links en rechts

De begrippen ‘links’ en ‘rechts’ in politieke context behoren tot het dagelijks taalgebruik. Na de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006 was in alle media te horen en te lezen dat in Nederland ‘links’ de grote winnaar was. Hiermee werd gerefereerd aan de flinke zetelwinst in de meeste gemeenten van de lokale delegaties van de politieke partijen PvdA en SP, en in mindere mate GroenLinks. Uit politicologisch onderzoek blijkt dat de meeste Nederlanders zich kunnen plaatsen op een ‘links-rechts’-schaal en hierdoor tevens hun partijvoorkeur laten leiden (Van der Eijk en Niemöller, 1993). Desondanks blijken de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ verre van eenduidig te definiëren en zijn er door de jaren heen zeer verschillende invullingen gegeven aan beide begrippen (vgl. o.a.: Lipschits, 1969; Bobbio, 1996; Woerdman, 1999; Carlisle, 2005). Toch zijn er wel degelijk overeenkomsten te traceren binnen de verschillende definities. Het is echter een feit dat het merendeel van de kiezers er een eigen invulling van de begrippen op nahoudt. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de begrippen ‘links’ en ‘rechts’, op hun geschiedenis en inhoudelijke betekenis.

3.1 Geschiedenis van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’

De termen ‘links’ en ‘rechts’ worden al heel lang gehanteerd. Voordat de termen in politieke zin betekenis verwierven, kleefde er een negatieve betekenis aan de term ‘links’. Zo werd bijvoorbeeld de linkerhand gezien als onhandig en lomp met daar tegenover de rechterhand als zijnde de mooie en goede hand (Lipschits, 1969). Andere voorbeelden komen uit de Christelijke kunst waarin Jezus Christus aan de rechterkant van zijn vader staat afgebeeld en de duivel altijd linkshandig wordt voorgesteld. Hierdoor werden kwade krachten geassocieerd met de linkerkant van zaken (Laponce, 1972). Ook in de (Europese) talen is de positieve en negatieve connotatie van beide termen terug te zien. Zo wordt met ‘rechts’ of ‘right’ vaak bedoeld op goedheid, snelheid en nauwkeurigheid. Bovendien wordt ‘rechts’ in talen als Duits en Frans ook voor de wet of wettig/ legaal gebruikt. ‘Links’ daarentegen betekent vaak juist iets negatiefs, zoals raar, stom of achterbaks (Laponce, 1972).

Volgens Lipschits (1969) zijn er twee theorieën waaruit het gebruik van de termen ‘links’ en ‘rechts’ in de politiek kan worden verklaard. De eerste gaat uit van het ontstaan ervan in Engeland. Hier bevond zich in het parlement gedurende de 17^e eeuw de regeringspartij aan de rechterzijde van de voorzitter en de oppositiepartij aan de linkerzijde. De termen waren destijds dus niet verbonden aan een bepaalde ideologie, maar aan de positie die de partij innam binnen het parlement.

De tweede theorie die Lipschits aanhaalt, komt veelvuldiger voor in de literatuur. Zij gaat uit van de politieke verdeling in de *Assemblée Constituante*, de in 1790 in Frankrijk gevormde volksvertegenwoordiging tijdens de Franse Revolutie. Tijdens een stemming ontstonden twee groepen,

---

te weten de groep van de radicalen die tegen de absolute macht van de koning stemde en een groep bestaande uit gematigden en aristocraten die daar voor stemde. De laatste groep zetelde zich aan de rechterzijde van de voorzitter. Ook Bobbio (1996), Woerdman (1999) en Carlisle (2005) benoemen deze gebeurtenis tot de aanleiding van het gebruik van de begrippen 'links' en 'rechts'. De inhoud van de termen 'links' en 'rechts' lijkt op toevalligheid te berusten, of zoals Runciman (in: Lipschits, 1969, p. 12) aangeeft, op een zogenaamd *historical accident*. Waren de partijen namelijk op een andere manier gaan zitten dan was ook de inhoud van de begrippen anders geweest. Toch kan de mate van toeval in deze zaak worden bestreden. De plaats van de regeringspartij in het Engelse parlement was de rechterkant. De plaats van de aristocratie, ofwel de adel van Frankrijk, was eveneens de rechterkant. Lipschits (1969) trekt hieruit de conclusie dat 'rechts' een behoudender standpunt inneemt, aangezien 'rechts' vaak het heersende bewind vertegenwoordigde en men dus aan de rechterkant de bestaande situatie verdedigde. Ook Laponce (1972) gaat ervan uit dat de termen 'links' en 'rechts' ten tijde van de Franse Revolutie politieke betekenis kregen. Zijn reden hiervoor is dat daarvoor werd gesproken over de politieke tegenstelling 'boven-onder'. Sinds Plato werd, om deze tegenstelling te verduidelijken, de fysieke metafoor gebruikt waarin het hoofd het belangrijkste onderdeel van het lichaam vertegenwoordigt (Laponce, 1972). Volgens psychoanalytici werd in de Franse revolutie voor het eerst de 'boven-onder'- hiërarchie als een onvermijdelijk gegeven verworpen. Aangezien er binnen de politiek verschillen bleven bestaan, werd gekozen om deze aan te geven door middel van een andere tegenstelling waarbinnen geen hiërarchie kon worden ontdekt, namelijk 'rechts-links' (Laponce, 1972, p. 471).

Hoe het ook zij, de termen 'links' en 'rechts' beklifden, waarbij 'links' gebruikelijk stond voor de radicalere stroming in de politiek en 'rechts' voor de conservatievere stroming (Carlisle, 2005, p. vii). In de 19e eeuw, met de opkomst van het socialisme en marxisme, werden stromingen die pleitten voor het omzetten van privé-bezit naar publiek bezit in zijn algemeenheid als 'links' beschouwd. Stromingen die pleitten voor behoud van de status quo werden als 'rechts' beschouwd (ibidem). In de 20ste eeuw, met de opkomst van het internationale communisme, werd het communisme als de extreme vorm van het 'linkse' gedachtegoed gezien. Diegenen die zich sterk van het communisme afkeerden werden vaak als 'rechts' getypeerd (ibidem). De scheiding tussen 'Arbeid' en 'Kapitaal' wordt tot op de dag van vandaag gezien als kenmerkend onderscheid tussen 'links' en 'rechts'.

3.2 Abstracte invullingen van de begrippen 'links' en 'rechts'

Het gebruik van de termen 'links' en 'rechts' werkt volgens Lipschits (1969) het verbloemen van politieke tegenstellingen in de hand. De reden die hij hiervoor aanvoert is dat 'links' en 'rechts' een

---

veelheid aan betekenissen in zich dragen. Hierdoor is niet gelijk duidelijk waarop wordt gedoeld bij gebruik van deze begrippen. Lipschits geeft aan dat de termen desalniettemin veelvuldig worden gebruikt (1969, p. 16). Aan het eerder genoemde voorbeeld van de gemeenteraadsverkiezingen van 2006, 25 jaar nadat Lipschits deze opmerking plaatste, is te zien dat dit vandaag de dag nog steeds het geval is. Bobbio (1996) beweert dat de opkomst van de democratie in de Anglo-Saskische wereld de formatie van tweepartijstelsels in de hand heeft geholpen of in ieder geval de versterking van twee belangrijke politieke kanten, namelijk een rechter- en een linkerkant. Volgens Bobbio (1996) is er sprake van een twee-eenheid waarvan de gelijke componenten elkaars tegenovergesteld zijn. Hij beweert dan ook dat niets in de politiek zowel 'links' als 'rechts' zou kunnen zijn.

Lipschits (1969) beweert dat er meerdere tegenstellingen onder het kopje 'links' en 'rechts' kunnen worden geschaard. Hij pleit dan ook voor het gebruik van die specifieke tegenstellingen boven het gebruik van de algemene benamingen 'links' en 'rechts'. De tegenstellingen die binnen de termen 'rechts' en 'links' kunnen worden onderscheiden, zijn volgens Lipschits (1969, p. 16) de onderstaande vier. In dit rijtje zijn de kenmerken aan de linkerkant, de kenmerken van 'links' en die aan de rechterkant van 'rechts'.

- 1) A-religieus/ anto-confessioneel $\leftrightarrow$ Gebaseerd op religieuze overtuiging.
- 2) Progressief $\leftrightarrow$ Conservatief.
- 3) Niet afkerig van overheidsbemoeyenis op economisch en sociaal terrein $\leftrightarrow$ Afwijzen van overheidsbemoeyenis op economisch en sociaal terrein.
- 4) Identificatie met democratie $\leftrightarrow$ Identificatie met dictatuur.

In de theorie van Bobbio (1996) wordt onderscheid gemaakt tussen gelijkheid aan de ene kant en ongelijkheid/verschil aan de andere kant. Hierover beweert hij dat 'links' neigt naar gelijkheid en 'rechts' naar ongelijkheid/verschil. Bobbio (1996) noemt het recht op onderwijs, werk en gezondheidszorg 'linkse' rechten of 'egalitair', omdat deze rechten de verschillen tussen de meer en minder bedeelde terugbrengen. Uit Bobbio's theorie kunnen vier categorieën worden afgeleid, te weten een extreem linkse categorie, een gematigd linkse categorie, een gematigd rechtse categorie en een extreem rechtse categorie. Beide extreme categorieën stemmen met elkaar overeen in hun visie ten aanzien van staatsinrichting. Zij zien democratie niet als de geschiktste staatsvorm, maar streven naar een vorm van autoritair gezag. Dit wil zeggen dat zij pleiten voor een sterke leider of een dominante politieke partij. Beide gematigde categorieën delen 'de regels van het politieke spel' met elkaar. Beiden zien democratie als juiste staatsvorm. Zoals hierboven aangegeven houdt het verschil tussen de gematigden de drang naar ofwel gelijkheid ('links') ofwel ongelijkheid/verschil ('rechts') in.

Woerdman (1999) verwoordt de betekenis van de begrippen 'links' en 'rechts' op andere wijze dan Bobbio (1996) en Lipschits (1969). Volgens Woerdman (1999) moet men onderscheid maken tussen

---

de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ in economisch opzicht en niet-economisch opzicht.

In economisch opzicht betekent ‘links’ beperking van de vrijheid van mensen. Een ‘links’ standpunt wil door middel van de beperking van de economische vrijheid van mensen de ongelijkheid tussen mensen verminderen. In de woorden van Woerdman (1999) houdt ‘rechts’ in dat mensen in economisch opzicht vrij moeten worden gelaten. Mensen worden aangespoord hard te werken doordat ze recht hebben op datgene dat ze zelf hebben verdiend. Een gevolg van dit verschil tussen ‘links’ en ‘rechts’, is dat ‘links’ mensen met relatief hoge inkomens wil belasten om de inkomensverschillen kleiner te maken en ‘rechts’ mensen niet in hun vrijheid wil aantasten en dus het heffen van hoge belastingen afkeurt. In dit opzicht ligt de nadruk van ‘rechts’ dus op het individu terwijl die van ‘links’ op het collectief ligt.

In niet-economisch opzicht is de ‘links – rechts’-indeling volgens Woerdman (1999) precies omgekeerd. ‘Links’ in niet-economisch opzicht betekent dan juist ‘vrijheid’, terwijl ‘rechts’ in dit opzicht ‘de beperking van vrijheid’ inhoudt (p. 153). Bovendien ligt de focus van ‘rechts’ hier juist niet op het individu maar op het collectief. Volgens Woerdman (1999) moet vanuit een ‘rechts’ standpunt bezien, de vrijheid van het individu in die gevallen worden ingeperkt wanneer normen, tradities en moraal in het geding komen. Binnen de ‘linkse’ opvatting ligt de nadruk juist op de vrijheid van het individu.

Dertig jaar na de bewering van Lipschits (1969) stelt ook Woerdman (1999) dat ‘links’ gelijk is aan ‘progressief’ en ‘rechts’ aan ‘conservatief’. Ook Carlisle (2005) beweert dat door de jaren heen ‘links’ wordt geassocieerd met liberalen die „de harde effecten van het kapitalisme willen matigen door middel van sociale bijstandprogramma’s, werkloosheidscompensatie, progressieve inkomensbelasting (de grootverdieners betalen meer belasting dan degenen die minder verdienen), gezondheidszorg voor armen en gelijke onderwijskansen)” (p. viii). ‘Rechts’ wordt door de jaren heen juist opgevat als conservatief (zie ter vergelijking de opsomming van Lipschits) omdat volgens de aanhangers de economische status quo niet mag worden aangetast en binnen de vrijemarkteconomie zo min mogelijk overheidsbemoediging moet bestaan. Woerdman waarschuwt dat ‘progressief’ niet altijd hetzelfde is als veranderingsgezind. Terwijl ‘conservatief’ niet altijd behoudend hoeft te zijn. Zo geeft hij als voorbeeld een conservatieve gedachtegang die een verandering van de huidige gang van zaken nastreeft. Hierbij kan men denken aan streven naar veranderingen die de huidige individuele vrijheid verder inperken.

Overeenkomsten in het ‘links-rechts’-gebruik

Een moeilijkheid van het gebruik van de politieke termen ‘links’ en ‘rechts’ schuilt in het feit dat de termen vrij abstract zijn en bovendien meerdere betekenissen hebben. Ondanks de niet exact gelijke

definities van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’, komen in het bovenstaande overzicht wel degelijk overeenkomsten voor. Zo beweren zowel Lipschits (1969), Bobbio (1996), Woerdman (1999) als Carlisle (2005) dat ‘links’ de verschillen tussen mensen op economisch terrein wil verkleinen en schuwt geen overheidsingrijpen om dat doel te bereiken. ‘Rechts’ daarentegen pleit voor een vrijemarkteconomie en zo weinig mogelijk overheidsingrijpen om dit te kunnen bewerkstelligen. Mensen moeten worden aangespoord om hard te werken.

Ook over de termen in niet-economische zin zijn de onderzoekers het eens. ‘Rechts’ wordt op dat punt als conservatief, autoritair en als beperking van de menselijke vrijheid gezien. ‘Links’ wordt op dat punt echter als progressief en als voorstander van menselijke vrijheid gezien.

De onderzoekers verschillen van elkaar wat betreft de formuleringen waarmee de betekenissen van de termen worden aangegeven. Waar Bobbio (1996) spreekt van ‘ongelijkheid – gelijkheid’ en Lipschits (1969) van ‘overheidsbemoeyenis afkeuren – overheidsbemoeyenis aanvaarden’, spreekt Woerdman (1999) van ‘beperking van de vrijheid – vrijheid’. Carlisle (2005) spreekt op zijn beurt weer van ‘handhaven economische status quo – het matigen van het kapitalisme’. ‘De overheidsbemoeyenis’ waar Lipschits (1969) over praat en ‘de gelijkheid’ van Bobbio (1996) hebben net als ‘de inperking van vrijheid in economisch opzicht’ van Woerdman (1999) hetzelfde ‘linkse’ doel, namelijk de (economische) verschillen tussen de meer en minder bedeelden kleiner maken. In onderstaande tabellen zijn de verschillende formuleringen van overeenkomstige invullingen van de ‘links-rechts’-tegenstelling nogmaals uiteengezet.

Tabel 3.1.A De invullingen van ‘links’

Links	
<i>Economisch opzicht</i>	<i>Niet-economisch opzicht</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Niet afkerig van overheidsbemoeyenis - Streven naar gelijkheid (verschillen tussen mensen verkleinen) - Beperking van de vrijheid (door overheidsingrijpen) - Progressief (beperking van de economische vrijheid) - Nadruk op collectief: ongelijkheden tussen mensen indammen 	<ul style="list-style-type: none"> - A-religieus/ anti-confessioneel - Identificatie met democratie - Vrijheid (mensen vrij laten in hun keuze) - Progressief (sociaal-culturele vrijheid)

Tabel 3.1.B De invullingen van ‘rechts’

Rechts	
<i>Economisch opzicht</i>	<i>Niet-economisch opzicht</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Afwijzen overheidsbemoeyenis - Ongelijkheid (behouden van verschillen tussen mensen) - Vrijheid (minder overheidsingrijpen) - Nadruk op het individu: economische vrijheid van mensen bevorderen - Conservatief (economische vrijheid) 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebaseerd op religieuze overtuiging - Identificatie met dictatuur - Beperking van de vrijheid (tradities in standhouden) - Conservatief (beperking morele vrijheid)

Nuances in de 'links-rechts'-indeling

Woerdman (1999) geeft net als Bobbio (1996) toe dat in de praktijk niet vaak kan worden gesproken van 'rechts' dan wel 'links'. De (politieke) werkelijkheid is vaak genuanceerder omdat een partij en/of een persoon er zowel 'links' als 'rechts' getinte opvattingen op na kan houden. Uit het Nationaal Kiezeronderzoek (NKO) (in: Woerdman, 1999) blijkt dat Nederlanders zichzelf steeds vaker een middenpositie op de 'links-rechts'-schaal toedichten. Hieruit kan worden geconcludeerd dat mensen zich steeds minder geheel op de linker- ofwel de rechterflank thuis voelen.

Hoewel de politieke partijen van Nederland vandaag nog steeds regelmatig op een 'links-rechts'-schaal worden ingedeeld, bestaan er geen politieke partijen meer die enkel 'linkse' dan wel 'rechtse' programmapunten bezitten. Een betere wijze om politieke partijen in te delen is niet op basis van een 'links-rechts'-indeling maar op basis van de ideologische traditie die in de partij wordt aangehangen. Volgens Kuypers (1973, in: Woerdman, 1999) is een ideologie „een samenhangend geheel van voorstellingen en beginselen, waarmee een persoon of groepering zijn positie en zijn beleid bepaalt en rechtvaardigt” (p. 160). Zo wordt het Christen-Democratisch Appèl (CDA) aangeduid als 'een christelijke partij', hiermee duidend op het confessionalisme van de partij. Hoewel de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) in de volksmond als 'rechtse' partij wordt aangeduid, is deze partij een liberale partij.⁸ Ook de term 'liberalisme' houdt meerdere betekenissen in zich. Zo betekent het nastreven van individuele rechten zoals recht op leven, vrijheid en eigendom. Volgens liberalen kan bovendien de economische vrijheid het best worden gewaarborgd door middel van een vrijemarkteconomie. Het recht op eigendom en economische vrijheid kan als 'rechts' worden aangeduid, terwijl vrijheid op andere, niet-economische, gebieden juist als 'links' wordt aangeduid. Binnen de VVD is dan ook een rechter- en een linkervleugel te onderscheiden. Dit kwam onder meer tot uiting ten tijde van het gevecht om het lijsttrekkerschap tussen Rita Verdonk en Mark Rutte waarbinnen Verdonk de rechtervleugel en Rutte de linkervleugel vertegenwoordigde (de Volkskrant, 5 april 2006). Naast partijen die door middel van een ideologie kunnen worden aangeduid, bestaan er ook partijen als de Partij van de Arbeid (PvdA) en Democraten '66 (D66) die met varianten op de socialistische ideologie worden aangeduid. De PvdA en D66 worden respectievelijk als 'sociaal-democratisch' en 'sociaal-liberaal' aangeduid. Vanuit de socialistische gedachte moet worden gestreefd naar economische gelijkheid en moet men overheidsingrijpen om economische verschillen te nivelleren, toestaan. De sociaal-democratische stroming neemt op dit punt een middenpositie in. Volgens Woerdman (1999) wordt binnen deze stroming gezocht naar een evenwicht tussen selectief overheidsingrijpen en marktwerking. De term 'sociaal-liberaal' waarmee D66 wordt aangeduid, geeft al aan dat deze partij een middenpositie inneemt wat betreft overheidsingrijpen en een 'linkse' positie

---

⁸ Partijen in de Eerste en Tweede Kamer. Parlement & Politiek. <http://www.parlement.com/>, geraadpleegd 5 april 2006.

---

betreffende de vrijheid van het individu in niet-economisch opzicht.⁹ Oud-D66-fractievoorzitter Van Mierlo sprak niet voor niets de volgende woorden: „Als ze vragen ben je links of rechts, dan ligt de onduidelijkheid in de vraagstelling” (Van der Land, 2003, p. 19).

Ter vergelijking: net als de abstracte termen de ‘ware’ profielen van de kranten lijken te verhullen, lijken de abstracte termen in de politiek (links/ rechts, progressief/ conservatief, liberaal/ sociaal etc.) dit voor de werkelijke politieke agenda van de partijen te doen.

‘Links’ en ‘rechts’ in de multiculturele samenleving

Niet alleen binnen politieke partijen moet er op genuanceerdere wijze met de termen ‘links’ en ‘rechts’ worden omgegaan. Volgens sommigen dient dit ook binnen de politieke kwestie de ‘multiculturele samenleving’ te gebeuren. Ondanks dat onder andere Middendorp (1992) binnen dit onderwerp een duidelijk onderscheid ziet tussen ‘links’ en ‘rechts’, gaan er tevens stemmen op dat binnen een item als ‘de multiculturele samenleving’ de ‘rechts/links-tegenstelling’ juist vervaagt (vgl. Kalma, 2004; Tanghe, 2004; Carlisle, 2005). Culturen moeten de vrijheid worden gelaten zich in haar eigen unieke manier te ontwikkelen. Multiculturalisme ontstaat wanneer culturele diversiteit tot politiek doel wordt gemaakt. Kritiek op de doelstelling van multiculturalisme komt echter niet alleen uit de ‘rechtse’ hoek, maar is tevens uit ‘linkse’ hoek afkomstig. Volgens Gitlin (1995, in: Carlisle, 2005) zal een nadruk op de diversiteit ten koste gaan van andere waarden. Tanghe (2004) is dezelfde mening toegedaan en verwoordt deze als volgt: „de stelling dat je onvoorwaardelijk trouw moet zijn aan je culturele tradities biedt alleszins geen ruimte om het denken en doen te tolereren van individuen die deze doelstelling niet delen” (p. 208). Met andere woorden leidt streven naar multiculturalisme en gelijkheid van de identiteiten volgens Tanghe uiteindelijk tot minder gelijkheid van het individu. Een ‘links’ doel leidt daarmee tot een ‘rechts’ gevolg. Volgens Tanghe (2004) zijn rechten voor het behoud van de culturele identiteit daarom niet te vergelijken met ‘linkse’ maatregelen als sociale zekerheidssystemen. Wat Kalma (2004) aangeeft is dat Nederland in toenemende mate de gevestigde waarden en normen erbij betreft en er minder ruimte is voor normafwijkend sociaal en cultureel gedrag. In dat geval kan wel een ‘rechts’ standpunt worden onderscheiden doordat waarden en normen boven de individuele vrijheid in niet-economisch verband worden geplaatst.

Een recent voorbeeld waarin deze tweestrijd goed tot uiting kwam, is de cartooncrisis. In de Deense krant de *Jyllands-Posten* verscheen eind december 2005 een cartoon waarop de profeet Mohammed als terrorist stond afgebeeld. Vele rellen waaronder bedreigingen en brandstichting door Moslims waren het gevolg. Welke reacties binnen deze cartooncrisis nu als ‘links’ dan wel ‘rechts’ zijn aan te duiden, is lastig te zeggen. Volgens de literatuur is vrijheid van het individu binnen niet-economische context als ‘links’ aan te duiden. De stemmen die opgingen voor de vrijheid van meningsuiting zouden dus als ‘links’ kunnen worden bestempeld. Aan de andere kant houdt een

---

‘links’ standpunt tevens in dat culturen de kans moeten worden gelaten zich op een eigen identieke manier te uiten. In dat opzicht zou het respect voor de profeet Mohammed moeten worden gedeeld.

Zoals verderop in dit hoofdstuk zal blijken, kan de multiculturele samenleving ook worden gezien als een onderwerp waarbinnen ‘links’ en ‘rechts’ juist wel goed te onderscheiden zijn. Hierdoor, alsmede door het feit dat we in de huidige samenleving niet om de multiculturele samenleving heen kunnen en dit onderwerp hoog op de politieke agenda staat (NKO-onderzoek, 1994, 2002), wordt dit thema toch in dit onderzoek meegenomen.

‘Links’ en ‘rechts’ nog steeds zichtbaar?

Op de vraag of ‘links’ en ‘rechts’ vandaag de dag nog steeds kunnen worden herkend, lopen de meningen uiteen. Lipset en Rokkan (in: Deschouwer en Hooghe, 2005) laten met de *freezing hypothesis* uit 1967 zien dat beide termen nog te herkennen zijn. Binnen deze zogenaamde ‘bevoren hypothese’ worden vier breuklijnen/conflictgebieden (arbeid-kapitaal, centrum-periferie, kerk-staat en stad-platteland) onderscheiden. De *freezing hypothesis* houdt in dat de oorzaak van de breuklijnen ver in het verleden ligt, maar inmiddels ‘bevoren’ zijn zodat het politieke denken nog steeds door de vier lijnen wordt beheerst (Deschouwer & Hooghe, 2005, p. 59). Bewijs ter ondersteuning van deze hypothese wordt gevormd door het feit dat de thema’s die in de West-Europese politiek op de agenda staan, teruggevoerd kunnen worden naar deze vier breuklijnen.

Waarom deze hypothese nu tevens een bewijs is van de relevantie van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’, laat de eerste breuklijn zien. Dit is de breuklijn ‘arbeid en kapitaal’, ook wel door Lipset en Rokkan ‘de economische breuklijn’ genoemd. Binnen deze breuklijn bestaat een scheiding tussen ‘links’ die de belangen van de arbeidende bevolking behartigt en ‘rechts’ die strijdt voor de belangen van de ondernemers en rijkere mensen. De overige drie breuklijnen leveren geen bewijs voor het gebruik van ‘links’ dan wel ‘rechts’. Hierdoor zal er niet verder op deze breuklijnen worden ingegaan. De traditionele breuklijnen zijn volgens Deschouwer en Hooghe dus nog steeds aanwezig, aangezien ze de basis vormen van de partijen die het tegenwoordig voor het zeggen hebben. ‘Links’ en ‘rechts’, als onderdeel van één van deze breuklijnen, zijn daarom ook nog steeds te herkennen.

Kritiek op de *freezing hypothesis* is onder meer afkomstig van Inglehart (1990, in: Woerdman, 1999). Inglehart beweert dat de tegenstellingen uit deze hypothese door de stijgende welvaart niet meer relevant zijn omdat het postmaterialisme steeds belangrijker wordt. Inglehart verstaat onder ‘postmaterialisme’ het centraal stellen van democratisering en zelfontplooiing (1990, in: Woerdman, 1999, p. 155). Binnen het ‘materialisme’ daarentegen staan veiligheid en welvaart centraal (1990, in: Woerdman, p. 155). Door de welvaart kunnen materiële behoeften van mensen worden bevredigd en kan er meer aandacht worden besteed aan postmateriële behoeften als zelfontplooiing, cultuur,

---

filosofie en ethiek, aldus Inglehart. Deschouwer en Hooghe (2005) brengen hier tegenin dat postmateriële kwesties inderdaad meer aandacht hebben gekregen, maar dat de huidige politieke partijen op basis van de traditionele breuklijnen zijn ontstaan, waardoor ze niet mogen worden vergeten.

Hoewel Woerdman (1999) aangeeft dat materialisme en postmaterialisme niet mogen worden gelijkgesteld aan respectievelijk ‘rechts’ en ‘links’, moet hij wel toegeven dat postmaterialisten veelvuldiger een ‘linkse’ stem uitbrengen en materialisten veel vaker een ‘rechtse’ stem. Dit is ook niet vreemd wanneer men bedenkt dat postmaterialisten een positieve houding aannemen ten opzichte van het milieu, allochtonen, de werkloosheidsbestrijding en de handhaving van de sociale zekerheid (Middendorp, in: Woerdman, 1999, p. 156). Deze aspecten worden namelijk meer dan eens met ‘links’ in verband gebracht.

Een andere dimensie van politieke oriëntaties, naast de ‘materialisme-postmaterialisme’-dimensie, die overeenkomsten met de ‘rechts-links’-dimensie vertoont, is de ‘confessioneel-niet-confessioneel’-dimensie. Het confessionalisme gaat ervan uit dat het geloof in het leven, in de samenleving als geheel alsmede in het persoonlijk leven van mensen, een zeer belangrijke plaats moet innemen (Woerdman, 1999, p. 157). Niet-confessionelen nemen een tegenovergesteld standpunt in. Zij zijn van mening dat het geloof los moet staan van alle andere zaken in de samenleving. Woerdman geeft toe dat deze drie dimensies sterk met elkaar samenhangen maar geeft tevens aan dat ze verschillende betekenissen hebben. De begrippen ‘rechts’, materialistisch en confessioneel worden geregeld samengenomen, wat tevens geldt voor ‘links’, post-materialistisch en niet-confessioneel (vgl. Middendorp, 1991; SCP-rapport, 1998; Woerdman, 1999). Wat betreft de dimensie ‘confessioneel-niet-confessioneel’ kan op basis van de invulling van Lipschits (1969) bewijs worden geleverd dat inderdaad ‘links’ als anti-confessioneel werd beschreven en ‘rechts’ als confessioneel. Daarnaast is getoond dat de dimensie ‘links-rechts’ en de dimensie ‘materialisme-postmaterialisme’ sterk met elkaar verbonden zijn met betrekking tot de interpretatie van het stemgedrag (Van Deth en Geurts, 1989).

Hoewel minder vaak wordt gesproken over tegenstellingen als materialisme vs postmaterialisme en confessioneel vs niet-confessioneel dan over de frequent gebruikte dimensie ‘links-rechts’, bewijst politicologisch onderzoek (vgl. Middendorp, 1991; SCP-rapport) dat er van deze dimensies wel degelijk sprake is. Het feit dat deze twee dimensies sterk samenhangen met ‘links-rechts’ maar zeker niet als één en dezelfde mogen worden gezien, vormt de reden dat deze dimensies in dit onderzoek worden meegewogen. De dimensies kunnen namelijk fungeren als relevante aanvulling op de begrippen ‘links-rechts’.

3.3 Concrete politieke invullingen van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’

Er is al eerder onderzoek uitgevoerd waarin de begrippen ‘rechts’ en ‘links’ centraal staan. Binnen deze onderzoeken valt op dat niet de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ als zodanig zijn onderzocht, maar dat er voornamelijk is gekeken naar de concrete invulling van de begrippen door potentiële kiezers en ‘links-rechts’ als zijnde een indicator van de uiteindelijke stemkeuze.

De relevantie van deze eerder uitgevoerde onderzoeken voor dit onderzoek ligt met name in het feit dat binnen deze onderzoeken de termen ‘links’ en ‘rechts’ zijn geoperationaliseerd. Dit is gebeurd door de onderzoekers zelf en met hulp van andere politicologen (Pennings en Keman, 1993), op basis van eerder onderzoek (Middendorp, 1992), ofwel op basis van invullingen gegeven door respondenten (Laponce, 1972). In het onderzoek van Vinopal (2003) zijn stellingen opgesteld aan de hand van literatuur, welke vervolgens zijn voorgelegd aan respondenten. Op deze manier kan worden nagegaan hoe de termen ‘links’ en ‘rechts’, waarvan de betekenissen in paragraaf 3.2 op abstracte wijze zijn geschetst, in eerder onderzoek zijn ingevuld. Deze invullingen zullen van pas komen bij het empirisch deel van dit onderzoek. Hieronder zijn de concrete invullingen van ‘links’ en ‘rechts’ opgesomd zoals ze in de onderzoeken van respectievelijk Pennings en Keman (1993), Vinopal (2003) en Middendorp (1992) zijn gebruikt. De concrete invullingen die uit het onderzoek van Laponce zijn voortgekomen, zijn niet meegenomen in onderstaande tabel. Zijn resultaten lieten namelijk nog steeds invullingen van een zeer abstract niveau zien.

Tabel 3.2 Concrete invullingen van de politieke begrippen ‘links’ en ‘rechts’

Links	Rechts
Positieve houding t.a.v. democratische waarden (P&K) ¹⁰	Positieve houding t.a.v. autoritaire waarden (P&K)
Positieve houding t.a.v. ‘nationalisatie’ ¹¹ (P&K) / De staat moet de richting en de ontwikkelingen binnen de economie bepalen (V) / Voor directe overheidsbemoeienis in de economie (M) ¹² / Voor een sociale wetgeving (M)	Positieve houding t.a.v. economische vrijheid: selectieve economische prikkels en stimuleren van markteconomie (P&K) / Geprivatiseerde ondernemingen mogen op geen enkele manier worden beperkt (V) / Het merendeel van de overheidsbedrijven dienen geprivatiseerd te worden (V) / De staat moet ondernemingen maximale vrijheid toelaten (V) / Afkerig van overheidsbemoeienis in de economie (M) / Voor een wetgeving die het vrijemarktdenken in de hand helpt (M)
Positieve houding t.a.v. het vraagstuk van de sociale rechtvaardigheid (P&K) / positieve houding t.o.v. de belangen van de werkende bevolking (P&K)	Positieve houding t.a.v. efficiënt bestuur d.w.z. zuinig overheidsbeleid (P&K) / de staat moet alleen zorgen voor een bestaansminimum voor iedereen en verder moet iedereen voor zichzelf zorgen (V) ¹³ / Positieve houding t.a.v. inperking van de verzorgingsstaat (P&K)

¹⁰ Invulling van de ‘links-rechts’-tegenstelling uit het onderzoek van Pennings en Keman (1993)

¹¹ ‘Nationalisatie’ wordt hier als tegenhanger van ‘privatisering’ bedoeld, oftewel de overgang van prive-eigendom naar collectief eigendom (staats-eigendom).

¹² Invulling van de ‘links-rechts’-tegenstelling uit het onderzoek van Middendorp (1992). Middendorp heeft in dit onderzoek niet aangegeven of een stelling ‘links’ dan wel ‘rechts’ was, maar enkel neutrale stellingen gegeven, bijvoorbeeld „attitude towards equality of income, property, status.” (p. 251). Aan de hand van de definities van ‘links’ en ‘rechts’ uit paragraaf 3.2. is bepaald of ‘voor’ de stellingen een ‘links’ of een ‘rechts’ standpunt voorstelt.

¹³ Invulling van de ‘links-rechts’-tegenstelling uit het onderzoek van Vinopal (2003)

De staat moet garanderen dat iedereen die wil werken, ook kan werken (V)	Positieve houding t.o.v. een staat die slechts mogelijkheden creëert en verder de vrijheden van individuen niet inperkt (V)
Positieve houding t.a.v. vrede (P&K)	Positieve houding t.a.v. ordehandhaving (P&K)
Negatieve houding t.a.v. het leger en de bewapeningswedloop (P&K)	Positieve houding t.a.v. leger en bewapening (P&K)
Voor gelijkheid van inkomen, eigendom en status door overheidsingrijpen (M)	Voor het laten bestaan van verschillen tussen inkomen, eigendom en status (M)
Voor overheidshulp binnen onderwijs (M)	Voor privatiseren onderwijs (M)/ Positieve houding t.a.v. inperking publieke onderwijsarrangementen (P&K)
Voor het beheersen van het inkomensbeleid (M)	Zo min mogelijk beheersing van de inkomens (M)
Voor het heffen van belastingen over hoge inkomens (M)	Mensen hebben recht op wat ze zelf hebben verdiend (M)
Voor minder belastingheffen lagere inkomens (M)	Voor gelijkheid van de belastingen (M)
Voor (beleid van) vakbondsverenigingen (M)	Zo min mogelijk zeggenschap vakbondsverenigingen (M)
Voor overheidsbemoeienis in de zin van subsidies voor kunst en kinderopvang (M)	Tegen overheidsbemoeienis zoals subsidies voor kunst en kinderopvang (M)
Voor 'je zegje kunnen doen' (democratie op institutioneel en lokaal niveau) (M)	Beperking van de vrijheid van burgers binnen de medezeggenschap (M)
Voor vrijheid van politieke expressie (M) ¹⁴	Beperking van de vrijheid van politieke expressie (M)
Voor hulp aan ontwikkelingslanden (M)	Beperken van de hulp aan ontwikkelingslanden (M)
Internationalisme (M)	Nationalisme (M)
Tolerantie jegens minderheidsgroepen als criminelen (M)	Hard aanpakken van minderheidsgroepen als criminelen (M)
Tegen traditionalisme in de familie (M)	Voor traditionalisme in de familie (M)
Voor vrijheid in de relatie tussen ouders en kinderen (M)	Voor autoriteit in de relatie tussen ouders en kinderen (M)
Tegen conventionele rolpatronen binnen de man-vrouw-verhouding (M)	Voor conventionele rolpatronen in de man-vrouw-verhouding (M)
Tolerantie jegens minderheidsgroepen als homoseksuelen (M)	Minder tolerant naar minderheidsgroepen als homoseksuelen (M)

Vinopal (2003) waarschuwt ervoor dat binnen onderzoek naar de 'links-rechts'-dimensie men rekening dient te houden met het feit dat hoewel een uitspraak als 'rechts' kan worden beschouwd, dit niet hoeft te betekenen dat de persoon in kwestie er dus geen 'linkse' gedachten op nahoudt. Hij doelt hiermee op het feit dat 'links' en 'rechts' niet onvereenigbaar zijn. Met deze gedachte is rekening gehouden in dit onderzoek.

De economische en de culturele dimensie

Er zijn ook onderzoeken waarin andere dan bovenstaande dimensies zijn meegenomen maar waarin wel concrete invullingen van 'links' en 'rechts' te vinden zijn. Zo ook in de onderzoeken van Pellikaan en Van der Meer (2003). Adriaansen, Van der Brug en Van Spanje (2005) hebben zich in hun onderzoek naar de partijkeuzes van burgers onder meer laten inspireren door deze onderzoeken.

Volgens Pellikaan (2003), die de landelijke verkiezingen van 2002 onderzocht, is er door de jaren heen

¹⁴ De stellingen vanaf de stelling 'voor vrijheid van politieke expressie' zijn in het onderzoek van Middendorp (1992) onder de 'libertaire-autoritaire'-dimensie ingedeeld. Aan de hand van de invullingen van de begrippen 'links' en 'rechts' uit paragraaf 3.2., kunnen deze stellingen echter op een 'links-rechts'-schaal worden ingedeeld. Zoals Middendorp (1992) zelf aangeeft, reflecteren de stellingen uit deze dimensie de waarde van vrijheid en zijn ze voortgevloeid uit de 'progressief-conservatief'-tegenstelling.

---

sprake van verschillende dimensies (geweest). Welke dimensies een prominente plaats innemen binnen de politiek, kan per periode verschillen. In 2002 waren dit de economische en de ethische dimensie. In eerdere periodes vonden Pellikaan en Van der Meer een andere dimensie die tevens relevant is voor dit onderzoek, namelijk de ethische dimensie. Hieronder worden de drie relevante dimensies die in de onderzoeken van Pellikaan en Van der Meer (2003) zijn gevonden, van nadere toelichting voorzien.

- *de economische dimensie*: binnen deze dimensie staan voorstanders van de vrijemarkteconomie tegenover burgers die staatsinterventie, om een einde te maken aan structurele onrechtvaardigheid, een warm hart toedragen. Voorstanders van lastenverlichting, marktwerking, privatisering van collectieve voorzieningen zijn volgens Pellikaan aan te duiden als ‘rechts’, tegenstanders als ‘links’.

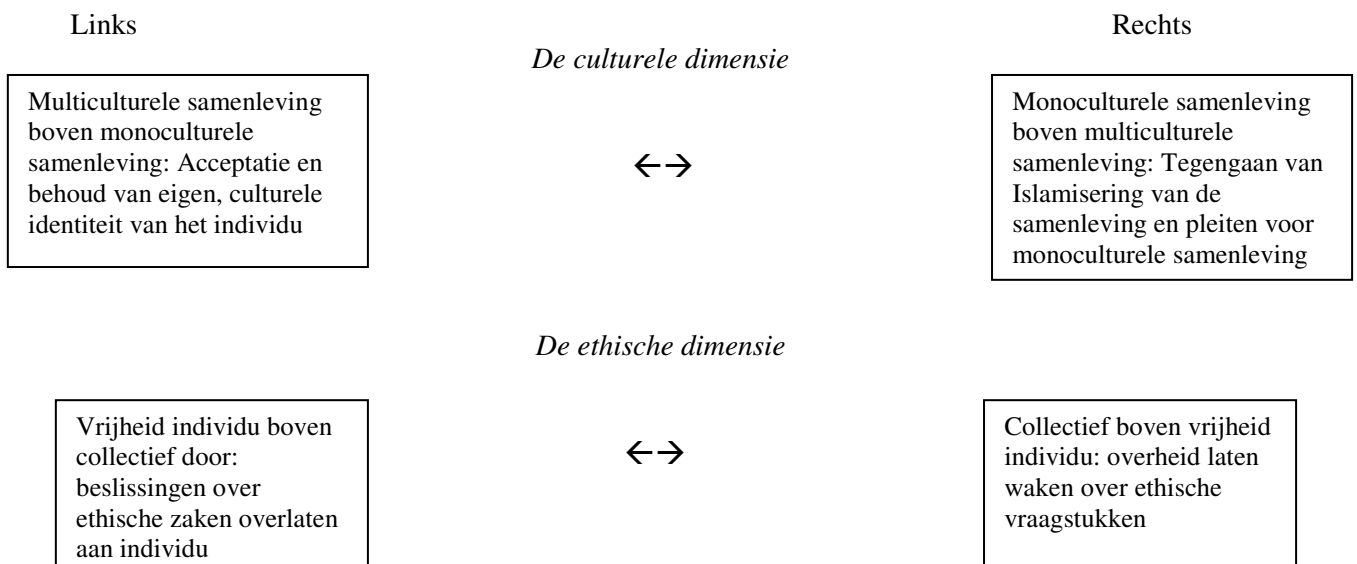
- *de culturele dimensie*: houdt de monoculturele samenleving tegenover de multiculturele dimensie in. Voorstanders van een multiculturele samenleving zijn voor behoud van de eigen, culturele identiteit van het individu. Voorstanders van een monoculturele samenleving pleiten tegen Islamisering van de samenleving.

- *de ethische dimensie*: hierbinnen staan voorstanders van de neutrale overheid (waarbinnen de overheid de beslissing over ethische zaken aan het individu overlaat en zogeheten ‘pro choice’ zijn) en de morele overheid (waarbinnen de overheid waakt over ethische vraagstukken en zogeheten ‘pro life’ zijn) tegenover elkaar. Voorbeelden van ethische vraagstukken die door Pellikaan en Van der Meer worden genoemd zijn euthanasie, het legaliseren van softdrugs, openstelling van het huwelijk voor homoparen en de adoptie van kinderen door homoparen.

Pellikaan (2003) beweert dat de economische dimensie altijd een prominente plaats binnen de politiek heeft ingenomen aangezien discussiepunten veelal kunnen worden teruggevoerd op de tegenstelling ‘economische vrijheid (markt)’ en ‘economische ordening (staatsinterventie)’. De culturele dimensie is het laatste decennium steeds belangrijker geworden en gedeeltelijk in de plaats gekomen van de communitaristische dimensie. Het communitaristische denken met individualisme tegenover gemeenschapsdenken, waarbinnen het ging om het instandhouden van gemeenschappen op microniveau, heeft plaats gemaakt voor gemeenschapsdenken op macroniveau. Op dit macroniveau staat het instandhouden van de Nederlandse identiteit centraal. Pellikaan en Van der Meer noemen deze macro-communitaristische dimensie de culturele dimensie waarin de multiculturele tegenover de homogene samenleving staat. Betreffende de ethische dimensie verklaren Pellikaan en Van der Meer (2003) dat tijdens het Paarse kabinet de meeste ethische kwesties (zoals euthanasie en de positie van homoseksuelen) zijn geregeld waardoor deze dimensie (met uitzondering van de kleine Christelijke partijen) politiek niet langer relevant is.

Waarom worden deze dimensies als relevant gezien voor dit onderzoek? Volgens Pellikaan en Van der Meer (2003) is de klassieke ‘links-rechts’-indeling slechts in de economische dimensie te herkennen. Echter, wanneer de abstracte invullingen van deze termen in niet-economische context (zie paragraaf 3.2) worden gehanteerd, kan de ‘links-rechts’-indeling tevens in de culturele en in de ethische dimensie worden herkend. Zo is binnen de ethische dimensie behoud (namelijk het instandhouden van de Nederlandse identiteit) tegenover verandering en vrijheid van nieuwkomers waar te nemen. Binnen de ethische dimensie kan een ‘linkse’ en een ‘rechtse’ kant worden aangewezen. Zo is de kant, de ‘pro choice’ kant, welke de beslissing over ethische zaken aan het individu overlaat, ‘links’. De ‘pro life’ kant, die de overheid laat waken over ethische zaken, is ‘rechts’.

Hieronder zijn de ‘rechtse’ en ‘linkse’ polen binnen de culturele en ethische dimensies schematisch weergegeven.

De twee dimensies die centraal stonden in het onderzoek naar het verkiezingsprogramma van 2002 zijn de economische en de culturele dimensie (Pellikaan, 2003). Aan de hand van tien items op de (sociaal-)economische dimensie en tien items op de culturele dimensie heeft Pellikaan (2003) onderzocht welke plek de politieke partijen van Nederland op beide dimensies innemen. De tien items per dimensie zijn opgesteld naar aanleiding van de partijprogramma's van 2002. Pellikaan (2003) onderscheidde in zijn onderzoek voor- en tegenstanders van de stellingen over de tien items. Een standpunt werd ‘rechts’ beschouwd wanneer men voorstander van de items behorende tot de economische dimensie was. Wat betreft de culturele dimensie, werd iemand als ‘rechts’ aangeduid wanneer hij/zij voorstander van de eerste acht items was, het negende item ‘benadrukte’ en tevens tegenstander van de tiende stelling was.

Naar aanleiding van het onderzoek van Pellikaan (2003) kunnen de volgende ‘rechtse’ en

‘linkse’ concrete invullingen worden onderscheiden. Zie tabel 3.2 voor ‘linkse’ en ‘rechtse’ invullingen van de economische dimensie en tabel 3.3 voor de ‘linkse’ en ‘rechtse’ invullingen van de culturele dimensie.

3.3 ‘Links’ en ‘rechts’ binnen de Economische dimensie

Links binnen de Economische dimensie	Rechts binnen de Economische dimensie
Tegen marktwerking gezondheidszorg	Voor marktwerking gezondheidszorg
Tegen lastenverlichting	Voor lastenverlichting
Tegen bezuinigen bij economische achteruitgang	Voor bezuinigen bij economische achteruitgang
Tegen koppeling uitkering	Voor koppeling uitkering
Tegen beperken instroom WAO	Voor Instroom WAO beperken
Tegen privatisering nutsbedrijven	Voor privatiseren nutsbedrijven
Tegen verlaging alle belastingen	Voor verlaging alle belastingen
Tegen matiging inkomens	Voor matiging inkomens
Tegen flexibeler arbeidsmarkt	Voor flexibeler arbeidsmarkt
Tegen sollicitatieplicht 57,5 jaar	Voor sollicitatieplicht 57,5 jaar

Bron: Pellikaan, 2003

3.4 ‘Links’ en ‘rechts’ binnen de Culturele dimensie

Links binnen de Culturele dimensie	Rechts binnen de Culturele dimensie
Tegen beperken van gezinshereniging	Voor beperken van gezinshereniging
Tegen strenger verblijfsvergunningbeleid	Voor strenger verblijfsvergunningbeleid
Tegen spreiding allochtonen	Voor spreiding allochtonen
Tegen inperken instroom migranten	Voor inperken instroom migranten
Tegen strengere naturalisatie	Voor strengere naturalisatie
Tegen subsidie allochtonen organisaties afschaffen	Voor subsidie allochtonen organisaties afschaffen
Voor overheidsgeld OALT (Opleiding Allochtonen Levende Talen)	Voor geen overheidsgeld OALT (Opleiding Allochtonen Levende Talen)
Tegen strengere eisen inburgering	Voor strengere eisen inburgering
Relativeren van het probleem van de Islam	Benadrukken van het probleem van de Islam
Voor acceptatie culturele diversiteit	Tegen acceptatie culturele diversiteit

Bron: Pellikaan (2003)

Het merendeel van de punten die Pellikaan aandraagt, zijn in overeenstemming met de definities van ‘links’ en ‘rechts’ die eerder in dit hoofdstuk genoemd zijn. Deze invullingen kunnen dus worden meegenomen in het onderzoek. Wat betreft de drie laatste punten op de economische dimensie zijn de kenmerken van ‘links’ en ‘rechts’ die voortkomen uit de definitie niet terug te vinden. ‘De matiging van de inkomens’ kan volgens bovenstaande definitie juist als ‘links’ worden bestempeld aangezien het, in economische context, gaat om het verkleinen van de verschillen tussen meer en minder bedeelden door de inkomens te matigen. In dit onderzoek zal ‘matiging van inkomens’ wel worden meegenomen maar als zijnde een ‘links’ standpunt.

Helaas vormde de ethische dimensie geen rol van betekenis in het onderzoek over de verkiezingen 2002 van Pellikaan. Hierdoor kunnen er geen concrete invullingen van deze dimensie worden overgenomen.

Op welke wijze de abstracte en concrete invullingen van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’, alsmede de

---

dimensies 'materialisme-postmaterialisme' en 'confessioneel-niet-confessioneel', in dit onderzoek zijn geïmplementeerd, wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

---

4 Methodologie

In dit hoofdstuk staat de algemene hoofdvraag centraal en de wijze waarop wordt getracht deze vraag van een antwoord te voorzien. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Welke plaats nemen de kwaliteitskranten de Volkskrant en NRC Handelsblad in op de ‘rechts-links’-dimensie, wat betreft de berichtgeving op de opinie- en achtergrondpagina’s?

Het doel van dit onderzoek is na te gaan of er een verschil bestaat tussen de twee Nederlandse kwaliteitskranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* wat betreft het aantal ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ invullingen die in beide kranten naar buiten worden gebracht. Door middel van het beantwoorden van bovenstaande hoofdvraag is getracht dit doel te bereiken.

In dit hoofdstuk wordt verder uitgelegd wat de onderzoeksmethode inhoudsanalyse inhoudt en wordt verantwoording gegeven voor de keuze van deze vorm van onderzoek. Vervolgens worden de onderzoekseenheden van het onderzoek besproken alvorens de verschillende eenheden uit het meetinstrument in het codeboek worden verantwoord en geoperationaliseerd.

4.1 Inhoudsanalyse

Dit onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een systematisch-kwantificerende inhoudsanalyse. Deze methode is volgens Wester (2001) sterk verbonden met communicatiewetenschappelijk onderzoek en daarbinnen met onderzoek naar massamedia. Volgens Wester duidt ‘kwantificerend’ op de hoeveelheid data die nodig zijn om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Daarnaast duidt ‘kwantificerend’ op de statistische analyse die tevens nodig wordt geacht. ‘Systematisch’ geeft volgens Wester het uitgewerkte registratie-instrument (het codeerschema) aan met behulp waarvan de data worden verzameld. Hansen, Cottle, Negrine en Newbold (1998) beweren dat de inhoudsanalyse uit het theoretische raamwerk volgt dat door de onderzoeker is opgesteld. Met behulp van het theoretisch kader kan de geanalyseerde tekst in een bredere context worden geplaatst. De theorie neemt hierdoor een belangrijke positie binnen het onderzoek in. Aangezien in dit onderzoek aan de hand van literatuur de betekenissen van ‘rechts’ en ‘links’ in politieke context zijn vastgesteld en deze betekenissen nu kunnen worden gebruikt om uitspraken te kunnen doen over de inhoud van *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*, lijkt deze methode zeer geschikt voor dit onderzoek. Ook wordt aangegeven dat inhoudsanalyse een geschikte methode is voor de analyse van grote hoeveelheden tekst (vgl. o.a. Wester, 2001 & Hansen et al., 1998).

Kritiek op de onderzoeksmethode inhoudsanalyse is gericht op het sterk interpretatieve

---

karakter van de methode. Om deze kritiek tegen te gaan, dient de onderzoeker de interpretatieruimte van de codeurs (indien het gaat om meer dan één persoon) zoveel mogelijk vast te leggen. Zo dienen de onderwerpen die in het analyse-instrument worden bevraagd door de onderzoeker te worden afgebakend zodat de uiteindelijke data in mindere mate van interpretatie afhangen.

Het verschil met kwalitatieve meetmethoden is dat deze methode duidelijk geformuleerde regels en procedures volgt en dus systematischer (volgens Wester, 2001) is. De stappen die volgens Hansen et al. (1998) moeten worden doorlopen zijn:

- 1) definieer het probleem
- 2) selecteer de media en de steekproef
- 3) definieer de analytische categorieën
- 4) construeer een codeerschema
- 5) test het codeerschema en bepaal op basis hiervan de betrouwbaarheid
- 6) dataverzameling en de analyse van de resultaten

4.2 Periode en onderzoekseenheden

Er is in dit onderzoek voor gekozen om na te gaan of er, en indien ja, in de kranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* sprake is van ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ berichtgeving. Er is uitdrukkelijk niet gekozen om resultaten betreffende ‘links’ en ‘rechts’ te verbinden aan hoeveel aandacht die er voor het kabinet en de oppositiepartijen in de kranten is vrijgemaakt. De reden hiervoor is dat Nederland momenteel een rechts kabinet heeft. Resultaten waaruit een kritische houding van de Nederlandse pers jegens het zittende kabinet blijken, kunnen pas worden geïnterpreteerd wanneer er in Nederland sprake is van een links kabinet. Daarnaast is in het theoretisch kader betoogd dat de Nederlandse politieke partijen tegenwoordig moeilijk kunnen worden aangeduid als ofwel ‘rechts’ ofwel ‘links’. Hoewel partijen als het CDA en de VVD nog steeds als ‘rechtser’ worden gezien dan de PvdA, GroenLinks en de SP, is er in al deze partijen in meer of mindere mate sprake van linker- en rechtervleugels. Om deze reden is er binnen dit onderzoek gekozen om aan de hand van literatuur de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ in te vullen en op basis daarvan uitspraken te doen.

Welke delen uit *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* zijn betrokken in de analyse zal nu worden besproken.

Binnen dit onderzoek is gekozen om de edities van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* te analyseren die zijn verschenen in twee ‘neutrale’ maanden. Onder een ‘neutrale’ maand wordt een maand verstaan waarin geen gebeurtenissen hebben plaatsgevonden die het nieuws van de rest van de maand bepaalde. Wanneer gebruik wordt gemaakt van neutrale maanden geeft de steekproef een

representatief beeld van de te onderzoeken berichtgeving van beide kranten (vgl. oa. Hansen et al., 1998 en Wester, 2001). Wanneer bijvoorbeeld de maand maart 2006 was gekozen dan zou deze steekproef een vertekend beeld van de werkelijkheid hebben opgeleverd aangezien in deze maand de gemeenteraadsverkiezingen hebben plaatsgevonden. Door de verkiezingen traden zowel lokale als landelijke politieke partijen meer dan gewoonlijk met hun standpunten naar buiten. De media, waaronder de kranten, pikten dit op waardoor er meer nieuws uit politiek Den Haag in de media te vinden was. Verder is getracht de onderzoeksperiode zo recent mogelijk te houden. Om beide redenen is ervoor gekozen het onderzoek te baseren op de eerste drie zaterdagen van de maand april 2006 en de laatste drie zaterdagen van juni 2005. De reden waarom niet gekozen is voor zaterdagen van twee opeenvolgende maanden of twee maanden die dicht bij elkaar liggen, is omdat de eerste neutrale maand voorafgaand aan april 2006, de maand juni 2005 is. Welke gebeurtenissen ervoor hebben gezorgd dat de tussenvolgende maanden ongeschikt zijn bevonden, is te zien in tabel 4.1.

Tabel 4.1   **Gebeurtenissen in de niet-neutrale maanden**

Gebeurtenissen in de maanden van 2005	Gebeurtenissen in de maanden van 2006
Juli: terroristische aanslagen in Londen, hierdoor voerde het thema 'terrorisme' de boventoon	Januari: invoering nieuwe zorgstelsel
Augustus: 'komkommertijd' waardoor er juist minder politiek nieuws was dan gedurende de rest van het jaar	Februari: veel politiek nieuws ter voorbereiding op de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart
September: orkaan Katrina verwoest New Orleans	Maart: de gemeenteraadsverkiezingen
Oktober: aardbeving in Pakistan	
November: de Schipholbrand. Deze vond op 27 oktober plaats maar was voornamelijk in november in het nieuws	
December: het Afghanistan-debat	

De reden waarom de eerste zaterdag van juni (4 juni 2005) ook niet geschikt is bevonden is omdat op woensdag 1 juni 2005 het referendum over de Europese Grondwet werd gehouden. De weekendkranten van 4 en 5 juni bevatten hierdoor voornamelijk artikelen met betrekking tot het referendum waarop een meerderheid van de Nederlandse bevolking tegen de Europese Grondwet had gestemd. Om deze reden zijn de zaterdagen 11, 18 en 25 juni 2005 en 1, 8 en 15 april geselecteerd voor de analyse.

Dit onderzoek focust dus op de zaterdagedities van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*. De reden om voor de zaterdageditie te kiezen is omdat deze editie meer opinie- en achtergrondpagina's bevat dan een werkdageditie. Bovendien worden in de zaterdagkrant de nieuwsfeiten van de gehele week van achtergrond en/of opinie voorzien. Op deze wijze kan worden nagegaan welk nieuws de zaterdagkrant 'haalt' en welk nieuws niet.

De reden waarom er gekozen is het onderzoek te baseren op de opiniepagina's en de achtergrondpagina's van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*, is omdat in beide delen ruimte is voor

---

meningen. Iets dat niet het geval is voor de andere kranten van de krant aangezien daarin de objectiviteit dient te worden nageleefd. Tijdens het onderzoeken van de achtergrondbijlagen van beide kranten, is nagegaan welke onderwerpen door de redactie van dermate groot belang worden geacht dat deze van achtergrond worden voorzien op één van de krantenbijlagen. Door de achtergrondpagina's van beide kranten te vergelijken, is onderzocht op welke manier de achtergrondartikelen zijn ingekleurd. Is het standpunt dat in deze artikelen naar voren komt eerder 'links' dan wel 'rechts' gekleurd?

Een pagina waar ook achtergrond wordt gegeven bij de gebeurtenissen die een week eerder hebben plaatsgevonden, maar waar vooral standpunten worden ingenomen, zijn de opiniepagina's van de krant. Op deze pagina's worden de meningen van zowel de lezers van deze kranten als die van de redacteuren van de kranten aan de lezers gepresenteerd. Meer dan in de rest van de krant worden er in deze delen van de krant standpunten ingenomen. De democratische functie van een krant dient een variëteit aan meningen te presenteren, zodat het lezerspubliek zo objectief mogelijk een eigen mening kan vormen. Wanneer dit niet geheel het geval is, dus wanneer de geplaatste meningen meer de ene richting opwijzen dan de andere, kan dit onder meer door middel van dit onderzoek worden achterhaald. In dit onderzoek is dus nagegaan welke meningen ('rechtse' / 'linkse') door de redacties op de agenda zijn gezet door deze in de krant af te drukken.

Het doel van opiniepagina's in kranten is de pluriformiteit van de kranten te verhogen. Zoals in de achtergrond werd geschetst, was van pluriformiteit enkele decennia geleden geen sprake doordat de kranten waren verbonden aan (politieke/confessionele) zuilen. Dit is tegenwoordig niet meer het geval. Wat echter wel het geval is, is dat er sprake is van *media logic* waarbinnen de media-agenda wordt beïnvloed door de publieke agenda. Daarnaast zijn er stemmen, onder meer afkomstig van redactieleden van kranten, dat de krant een duidelijk programma naar buiten moet brengen om te kunnen overleven op de hevig concurrerende mediamarkt. Deze twee tendensen zouden kunnen betekenen dat zowel *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* steeds meer politieke kleur gaan bekennen en deze de selectie voor zowel de achtergrondpagina's alsmede die van de opiniestukken gaat beïnvloeden.

De edities van de kranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* van 11, 18 en 25 juni en 1, 8, 15 april 2006 zijn deels bij de Centrale Bibliotheek in Rotterdam opgevraagd. Indien aanwezig in originele versie, zijn deze gekopieerd. Indien aanwezig op microfiche, zijn deze gekopieerd en vanaf papier geanalyseerd. Tevens waren enkele edities van de kranten te vinden in het eigen beheer van de onderzoeker.

4.3 Codeboek van het analyse-instrument

Met behulp van het analyse-instrument zijn de opinie- en achtergrondpagina's van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* geanalyseerd. Dit analyse-instrument is te vinden in Bijlage A. Op basis van het onderstaande codeboek zijn de geselecteerde berichten van een tekstinhoudelijke analyse voorzien. Aan de hand van deze analyse is bepaald of de verwoorde standpunten/de gehele teneur van het bericht als 'rechts' dan wel 'links' konden worden gelabeld. In het codeboek dat hieronder te vinden is, zijn alle onderdelen uit het analyse-instrument gespecificeerd en verantwoord.

1. Krant

Uit alle mediaproducten die deel uitmaken van de aan de verandering onderhevige mediamarkt is de krant gekozen. De keuze van de kranten is gebaseerd op de probleemstelling van het onderzoek. Zowel *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* staan bekend als 'kwaliteitskranten'. Het zijn beide landelijke kranten die dagelijks verschijnen. Beide dagbladen hebben daarnaast een rijke geschiedenis waarbinnen de invloeden van de verzuiling merkbaar zijn geweest. Ten slotte komen beide kranten betreffende de oplagecijfers met elkaar overeen. *De Volkskrant* had in 2005 een oplage van ongeveer 295 000 en *NRC* 246 500. Alleen het *Algemeen Dagblad* had oplagecijfers die dichterbij die van *de Volkskrant* liggen, namelijk 272 800. De profielbeschrijvingen van beide kranten (zie paragraaf 2.4) zijn op een zodanig oppervlakkige manier ingevuld dat nog niet duidelijk is wat van de dagbladen kan worden verwacht. Door deze invulling lijken de profielen van beide kranten ook erg op elkaar. Wat echter wel verschilt, is het imago van beide kranten. Gezien de verschillende geschiedenis van beide dagbladen wordt *de Volkskrant* nog steeds gezien als linkse, sociale krant die opkomt voor de minder bedeelde in de samenleving. *NRC Handelsblad* heeft daarentegen het imago de krant te zijn van de rijke elite van Nederland. Door middel van dit onderzoek is getoetst of dit imago schaarft met de werkelijkheid of slechts een imago is. Een ander verschil tussen *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* is dat eerstgenoemde een ochtendblad is en de tweede een middagblad. Aangezien deze afwijkende eigenschap niet wordt gezien als een eigenschap die van invloed is op de politieke kleur van de berichten, is dit verschil niet als onoverkomelijk geacht.

2. Dag – maand – jaar

Om een representatief beeld te schetsen van de politieke richting die, eventueel in de berichtgeving van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* te herkennen is, is gekozen de analyse te baseren op de zaterdagedities van deze kranten verschenen in de maanden april 2006 en juni 2005. In deze weken/ maanden zijn geen gebeurtenissen voorgevallen waardoor de berichtgeving werd gedomineerd.

---

3. Katern

Aangezien een krant uit verschillende onderdelen bestaat en niet al deze onderdelen relevant zijn voor beantwoording van de probleemstelling, is een selectie uit de verschillende onderdelen gemaakt. Om een beeld te kunnen vormen van de politieke richting ('links' of 'rechts') van de berichtgeving van beide kranten, zijn die onderdelen gekozen die in de regel niet hoeven te voldoen aan de journalistieke regel van objectiviteit, maar een (duidelijk) standpunt mogen verkondigen. Deze onderdelen zijn de achtergrondpagina's en de opiniëpagina's van de twee kranten.

Van *de Volkskrant* zijn de bijlagen *Forum*, *Het Vervolg* en *Het Betoog* geanalyseerd.

- *Forum*: *Forum* is de opinierubriek van *de Volkskrant*. Deze dagelijkse rubriek, die ook op zaterdag verschijnt, bestaat uit één à twee pagina's die te vinden zijn in het nieuwskatern. De pagina wordt gevuld met brieven, analyses, meningen en columns. De stukken op deze pagina zijn veelal bijdragen van bekende personen over een onderwerp dat binnen hun expertisegebied valt. De bijdragen zijn ofwel speciaal geschreven voor de krant, of zijn gedeeltes van een betoog dat voor andere doeleinden geschreven is.

- *Het Vervolg*: *Het Vervolg* is een achtergrondkatern dat de komende en de voorbije week bespreekt. Het katern bestaat uit interviews en reportages. Volgens de site van de uitgever van *de Volkskrant* worden gebeurtenissen van de komende en de afgelopen weken „in een verrassend perspectief” geplaatst¹⁵.

- *Het Betoog*: *Het Betoog* is een debatkatern waarin plaats wordt gemaakt voor verschillende mensen om hun argumenten kenbaar te maken. Ook bevindt de pagina *U* zich in dit katern waarop aan lezers de gelegenheid wordt geboden een bijdrage te leveren over actuele onderwerpen. Volgens de PCM-site zijn kenmerken van *Het Betoog* opiniërend, beschouwend, diepgravend en actueel¹⁶.

Van *NRC Handelsblad* zijn *Opinie & Debat* en het *Zaterdags Bijvoegsel* geanalyseerd.

- *Opinie & Debat*: in dit katern leveren denkers, beleidsmakers, wetenschappers, redacteurs en lezers een bijdrage over maatschappelijke kwesties, morele dilemma's, filosofische en levensbeschouwelijke onderwerpen¹⁷.

- *Zaterdags Bijvoegsel*: 'De bijlage biedt reportages, interviews en essays die aansluiten op het binnen- en buitenlands nieuws van de afgelopen week. Naast reportages, reconstructies en vraaggesprekken

---

¹⁵ Het Vervolg.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/de_volkskrant/katernen.php?fromtopmenu=home&hoofdmenuoverride=de_volkskrant&idoverride=113&mediaoverride=krant, geraadpleegd 21 mei 2006

¹⁶ Het Betoog.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/de_volkskrant/katernen.php?fromtopmenu=home&hoofdmenuoverride=de_volkskrant&idoverride=113&mediaoverride=krant, geraadpleegd 21 mei 2006

¹⁷ Vaste Rubrieken.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/nrc_handelsblad/nrc_handelsblad.php?fromtopmenu=home&mediaoverride=krant&idoverride=45, geraadpleegd 21 mei 2006

---

van de eigen redacteuren publiceert de bijlage ook regelmatig spraakmakende essays van bekende auteurs'¹⁸.

De magazines behorende bij beide kranten, *Volkskrant Magazine* bij *de Volkskrant* en *M* bij *NRC Handelsblad*, zijn niet meegenomen hoewel hierin ook achtergrondverhalen bij het nieuws verschijnen. De reden dat deze magazines toch niet zijn meegenomen is daar het magazine van *NRC* slechts één keer per maand verschijnt en het magazine van *de Volkskrant* wekelijks. Dit maakt een goede vergelijking tussen beide magazines niet mogelijk.

De hoeveelheid pagina's die zijn geanalyseerd, zijn voor *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* ongeveer gelijk. Beide dagbladen bieden zo'n 10 pagina's opinie- en achtergrondpagina's aan. Hierdoor kunnen beide kranten goed met elkaar worden vergeleken.

Van de achtergrondpagina's en de opiniepagina's worden de geschreven berichten (wat hieronder wordt verstaan is te lezen onder 'type bericht') geanalyseerd. De cartoons, die veelal op de opiniepagina's zijn te vinden, worden niet meegenomen in het onderzoek, daar cartoons een andersoortige analyse behoeven.

4. Titel van het bericht

Onder 'de titel' worden de koppen van de nieuwsberichten, die te herkennen zijn aan de grootte en het dikkere font van de letters, verstaan.

5. Ondertitel van het bericht

Indien aanwezig wordt de ondertitel, ook wel subkop genaamd, van het bericht overgenomen en genoteerd. Aangezien een subkop vaak ontbreekt, is de inleiding (ook wel 'lead') van het bericht overgenomen en als ondertitel genoteerd. Deze is meestal te herkennen aan de plaats aan het begin van het bericht en het dikkere font dan de rest van het bericht. Aangezien hierin vaak een kleine samenvatting van het bericht is te lezen, kan meteen duidelijk worden gemaakt waar het bericht over gaat.

6. Grootte van het bericht (aantal cm²)

De grootte van het bericht wordt berekend door de lengte (inclusief de kop, subkop en namen van journalisten) te vermenigvuldigen met de breedte van het bericht. Er is gekozen de grootte in te delen in drie categorieën. Tot de eerste categorie worden berichten gerekend die minder dan 200 cm² van de pagina innemen. De tweede categorie bestaat uit berichten met een grootte tussen de 200 en 400 cm². De derde categorie ten slotte, wordt gevuld met berichten die groter zijn dan 400 cm². Tot de

---

¹⁸ Zaterdag Bijvoegsel.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/nrc_handelsblad/nrc_handelsblad.php?fromtopmenu=home&mediaoverride=krant&idoverride=45, geraadpleegd 21 mei 2006

---

laatstgenoemde categorie worden ook artikelen gerekend die een volledige pagina of meerdere pagina's in beslag nemen.

7. Type bericht

Van de achtergrond- en opiniepagina's worden de volgende berichten geanalyseerd:

- *Column*: hiertoe worden de vaste rubrieken met persoonlijke gedachten van vaak bekende personen (die al dan niet door middel van columns bekendheid hebben vergaard) gerekend.
- *Ingezonden brief*: brieven van lezers waarin wordt gereageerd op eerder in de krant verschenen nieuwsfeiten en/of maatschappelijke ontwikkelingen.
- *Reportage*: hiertoe worden alle journalistieke (ooggetuige)verslagen van gebeurtenissen gerekend die zich recentelijk hebben voorgedaan. Vaak kenmerken reportages zich door vrij lange stukken tekst. Bovendien wordt door de krant vaak aangegeven om welke type bericht het gaat. Staat er 'reportage' boven dan wordt het bericht in kwestie ook als zodanig in het onderzoek meegenomen.
- *Achtergrondartikel*: de bijdragen waarin vanuit verschillende invalshoeken (vroegere informatie, theorieën, vergelijkingen) wordt gekeken naar een bepaald (actueel) onderwerp, worden gerekend als een 'achtergrondartikel'. Bovendien geldt ook hier: wanneer de krant het bericht aanmerkt als zijnde een 'achtergrondartikel' dan wordt het bericht ook als zodanig in dit onderzoek meegenomen.
- *Interview*: een uitgewerkt vraaggesprek met één of meerdere personen. Het vraaggesprek kan bestaan uit vragen gevolgd door de geciteerde of geparafraseerde antwoorden van de geïnterviewde persoon. Ook kan het vraaggesprek bestaan uit een verslag van de antwoorden die de geïnterviewde persoon heeft geuit maar waarin niet of maar voor een deel de letterlijke antwoorden worden herhaald.
- *Bijdrage van een expert*: op opiniepagina's staan altijd stukken van mensen met expertise op een bepaald terrein. Dit kunnen stukken zijn die speciaal voor de krant waarin het stuk is geplaatst, zijn geschreven. Tevens kan het gaan om een gedeelte van een stuk tekst (een rede, een gepubliceerd onderzoek etc.) dat door de krant is overgenomen en geplaatst.
- *Hoofredactioneel commentaar*: hiertoe worden de bijdragen van de hoofdredacteurs van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*, van respectievelijk Pieter Broertjes en Folkert Jensma gerekend.
- *Vaste rubriek, namelijk ...*: Rubrieken die wekelijks of misschien wel dagelijks in de krant verschijnen, zijn hier benoemd.
- *Anders, namelijk ...*: Hiertoe worden alle berichten gerekend die niet in één van bovenstaande categorieën zijn in te delen.

8. Auteur

Door middel van deze vraag wordt nagegaan of de schrijver van één van de bovengenoemde typen berichten een vaste medewerker (journalist, redacteur, verslaggever) van de krant is of niet. Ook

---

columnisten die met regelmaat een vaste column vullen in de krant worden als ‘redacteur/ journalist van de krant’ meegeteld.

Het kan tevens voorkomen dat er meerdere auteurs een bijdrage hebben geleverd aan een artikel. In dat geval zijn opties 3 en 4 uit het analyse-instrument relevant.

9. Onderwerp

De onderwerpen die zijn benoemd in het analyse-instrument, zijn voortgekomen uit het theoretisch kader van dit onderzoek. Hierin werden door onder andere Bobbio (1996) en Carlisle (2005) enkele onderwerpen genoemd waarbinnen door de jaren heen, sprake was van streven naar meer gelijkheid dan wel streven naar juist minder gelijkheid. Daarnaast is door het NKO (het Nationaal Kiezersonderzoek, 1998, in: Woerdman, 1999) in 1986, 1989, 1994 en 1998 onderzoek gedaan naar de meest belangrijke politieke problemen volgens Nederlandse burgers. Hierin kwam naar voren dat de mate van belang van het onderwerp per jaar verschilde. In 1998 luidde de lijst met politieke onderwerpen, gerangschikt van meest naar minst belangrijk als volgt: criminaliteit, minderheden, volksgezondheid, sociale voorzieningen, werkgelegenheid, ethische problemen en, ten slotte, economische problemen. Woerdman (1999) spreekt in het kader van bovenstaande onderwerpen van *politieke* problemen. De definitie van ‘politiek’ die hij hanteert is de volgende: „een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn” (Woerdman, 1999, p. 23). Deze definitie is vrij breed waardoor veel kwesties onder ‘politieke problemen’ kunnen worden onderverdeeld. Bovendien kunnen onderwerpen die niet onder één van de genoemde onderwerpen ingedeeld kunnen worden, toch worden meegenomen aangezien er ook een categorie ‘overig’ (zie optie 9) in het meetinstrument is opgenomen. De reden dat ook deze berichten worden meegeteld is omdat ook in deze berichten sprake kan zijn van een ‘rechtse’ of ‘linkse’ teneur.

Indien er een combinatie van onderwerpen aan bod komt, wordt getracht om het hoofdonderwerp uit het bericht te filteren. Wanneer dit niet mogelijk blijkt te zijn, wordt het bericht onder ‘overig’ gerekend. Voorbeelden van combinaties van onderwerpen zijn ‘zwarte en witte scholen’ en de marktwerking die het onderwijs en de gezondheidszorg bepaalt. In het eerste geval gaat het zowel om de multiculturele samenleving/minderheden als om onderwijs en in het tweede geval gaat het over én de economie/marktwerking én over respectievelijk onderwijs en de gezondheidszorg. Als hoofdonderwerpen worden echter minderheden/de multiculturele samenleving en economie/marktwerking geteld. Er moet namelijk worden gekeken naar de kwestie die maakt dat over een onderwerp wordt bericht. Zo zorgt het onderscheid tussen minderheden en autochtone Nederlanders ervoor dat er überhaupt wordt gesproken over zwarte en witte scholen. Het gaat in deze kwestie niet over het onderwijs oftewel de leermethoden die worden ingezet. In het tweede voorbeeld, de marktwerking binnen onderwijs/gezondheidszorg, maken niet leermethoden/de zorg dat er over

---

deze onderwerpen wordt bericht. Deze onderwerpen worden vanuit een economisch kader benaderd en worden daarom onder ‘economie/marktwerking’ ingedeeld.

Hieronder volgt een uitleg wat er met de onderwerpen uit het analyse-instrument wordt bedoeld.

- *Criminaliteit/veiligheid*: berichten waarin sprake is van overtredingen van de wet, de waarborging van de veiligheid van burgers of juist de vermindering van de veiligheid van mensen worden tot deze eenheid gerekend.

- *Minderheden/multiculturele samenleving*: het begrip ‘multiculturele samenleving’ laat zich moeilijk van een allesomvattende definitie voorzien. Volgens Het Groene Woordenboek betekent ‘multicultureel’ niet meer dan ‘verschillende culturen omvattend’. Berichten waarin cultuurverschillen tussen minderheden en autochtone mensen centraal staan, worden onder het onderwerp ‘multiculturele samenleving’ geplaatst. Een thema dat sinds een aantal jaren veel wordt besproken en dat tevens de multiculturele samenleving betreft, is het migrantenvraagstuk. Binnen dit vraagstuk is vooral het integratiebeleid een veelbesproken thema.

- *Volksgezondheid/gezondheid*: met de eenheid ‘volksgezondheid/ gezondheid’ wordt de zorg omtrent het geestelijk en lichamelijk welzijn van burgers bedoeld. Hiertoe worden tevens de wetten en regels met betrekking tot de gezondheidszorg gerekend. Bovendien worden berichten waarin de gezondheid, en niet de zorg, van mensen centraal staat, onder deze eenheid ingedeeld.

- *Milieu*: berichten met betrekking tot de milieuwetgeving en overige berichten betreffende de toestand van de bodem, lucht, water en het landschap. Tevens kan bij deze eenheid worden gedacht aan maatregelen die juist wel (acties voor natuurbehoud) of juist niet (het aanleggen van wegen ten koste van natuurgebieden) het milieu sparen.

- *Sociale voorzieningen/werkgelegenheid*: berichten die duiden op de invoering, verandering en uitvoering van sociale wetten als WW (Werkloosheidswet), ZW (Ziektewet), AAW (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet), AOW (Algemene Ouderdomswet) en WIO (Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen) worden onder deze eenheid ingedeeld. Aan de wetten te zien heeft een groot deel van de sociale voorzieningen betrekking op werk en werkgelegenheid. Om deze reden wordt ‘werkgelegenheid’ hier apart genoemd. Hierbinnen staan de berichten centraal die betrekking hebben op de rechten en de plichten van arbeidsongeschikten en arbeidsgerechtigden als werknemers en werkgevers. Onder dit onderwerp worden ook berichten meegenomen waarin de buitenlandse situatie, hier met betrekking tot de sociale zekerheid, wordt beschreven. Logischerwijs zijn dan andere sociale wetten relevant.

- *Ethische kwesties/problemen*: vaak hebben ethische kwesties te maken met medisch-ethische kwesties als abortus, euthanasie, gentherapie, stamceltherapie en het klonen van mensen. Toch zijn er ook andere dan medisch-ethische onderwerpen te noemen zoals bijvoorbeeld het homohuwelijk en de

---

doodstraf. Het gaat binnen dit onderwerp om het handelen ten aanzien van de medemens, dieren en de natuur waarbij de moraal een belangrijke rol speelt.

- *Economische kwesties problemen*: binnen dit onderwerp staat de markt centraal. Berichten die gaan over overheidsingrijpen of juist het achterwege laten van overheidsingrijpen ter bevordering of ter inperking van de macht van de economie, worden tot deze eenheid gerekend.

- *Onderwijs*: hiermee wordt alle berichtgeving met betrekking tot primair, voortgezet, beroeps-, hoger en volwassenen onderwijs bedoeld. Hierbij kan worden gedacht aan een wijziging in lesmethoden, invulling van het curriculum etc.

- *Overig, namelijk...*: onder de eenheid 'overig' worden berichten gerekend die niet onder één van de hierboven staande onderwerpen kunnen worden geschaard. Door het onderwerp van het bericht te benoemen, kan worden nagegaan waar het desbetreffende bericht over gaat.

10a. Aard van het bericht

'De aard van het bericht' doelt op de kwestie die binnen het bericht centraal staat. De kwesties die worden bevraagd, zijn overgenomen uit het theoretisch kader dat als basis van dit onderzoek dient. Door de aard van het bericht te onderzoeken, kan worden nagegaan of er sprake is van een 'rechtse' aard (oftewel punt 2, afkeuren overheidsingrijpen economisch gebied, punt 4, conservatief standpunt binnen niet-economische kwesties en punt 6, het tegengaan van Islamisering van de samenleving en/of pleiten voor een monoculturele samenleving), van een 'linkse' aard (punt 1, aanvaarden overheidsingrijpen economisch gebied, punt 3, progressief standpunt binnen niet-economische kwesties en punt 5, pleiten voor behoud van de eigen, culturele identiteit), van materialistische aard (punt 8, positief over materialistische zaken als veiligheid en welvaart), van postmaterialistische aard (punt 7, positief postmaterialistische zaken als milieu, zelfontplooiing, cultuur, ethiek en filosofie), van confessionele aard (punt 9, toestaan van vermenging samenleving en geloof) of niet-confessionele aard (punt 10, afkeuren van de vermenging van samenleving en geloof). Bovendien kan het voorkomen dat in één bericht meerdere kwesties worden behandeld. Is dat het geval dan moet punt 11 worden gekozen en moeten de verschillende kwesties worden benoemd. Natuurlijk kan het ook zo zijn dat in een bericht geen van de genoemde kwesties aan bod komen. In dat geval moet worden gekozen voor punt 12. Deze berichten zijn wel meegenomen in de analyse aangezien er nu uitspraken kunnen worden gedaan betreffende de onderwerpen die in deze berichten zijn aangesneden en bovendien over de verhouding berichten met een 'rechtse'/'linkse' teneur en berichten waarin een dergelijke teneur ontbreekt.

10b. Hoofdzaak/ bijzaak

Hiermee wordt aangegeven of de aard van het bericht die in vraag 10a. is herkend een hoofdrol of een

---

bijrol in het bericht speelt. Oftewel: gaat het om een hoofdargument van de journalist om zijn/haar standpunt duidelijk te maken of gaat het om een ander standpunt dat wel door de auteur wordt genoemd maar niet het belangrijkste standpunt verwoordt.

11a. Strekking van het bericht

Binnen dit deel van het analyse-instrument wordt nagegaan op welke wijze de kwesties uit het vorige onderdeel ('de aard van het bericht') op concretere wijze zijn ingevuld. Dit wordt nagegaan aan de hand van de invullingen die aan de begrippen 'links' en 'rechts' zijn gegeven in onderzoeken van Pennings en Keman (1993), Middendorp (1992), Vinopal (2003) en Pellikaan (2003).

Uit de literatuur kwam naar voren welke standpunten concrete invullingen vormen van de begrippen 'links' en 'rechts'. De concrete invullingen van het begrip 'links' staan weergegeven in de linkerkolom en die van het begrip 'rechts' staan aangegeven in de rechterkolom. Om er zeker van te zijn dat er geen 'rechtse' dan wel 'linkse' standpunten worden overgeslagen omdat deze niet in de tabel (dus niet in één van de aangehaalde onderzoeken voorkwamen) voorkomen, zijn de punten 65 tot en met 70 aan de tabel toegevoegd. Deze punten zijn gebaseerd op de abstracte definities van Lipschits (1969), Bobbio (1996), Woerdman (1999) en Carlisle (2005). Wanneer een standpunt aan één van deze definities voldoet dan kan dit standpunt namelijk tevens als 'rechts' dan wel 'links' worden aangeduid.

Het merendeel van de strekkingen uit de tabel van onderdeel 11 uit het analyse-instrument spreken voor zich. Enkele strekkingen verdienen echter nog een nadere uitleg. Met name het onderzoek van Pellikaan (2003) biedt hierin uitkomst. De voorbeelden die hij aanhaalt in zijn onderzoek vormen tevens mooie voorbeelden van strekkingen die in berichten kunnen voorkomen. Hieronder zal voor enkele onduidelijke strekkingen nadere concretisering worden gedaan.

- *Democratische waarden*: de definitie van 'democratische waarden' die in dit onderzoek wordt gehanteerd is gebaseerd op het Nationaal Kiezersonderzoek (1994, in: Woerdman, 1999) waarin aan kiezers werd gevraagd wat zij onder 'democratische waarden' verstaan. Zodoende wordt onder 'democratische waarden' *vrijheid, gelijkheid, gelijke rechten en plichten, vrije verkiezingen, stemrecht, volksregulering, medezeggenschap* en *inspraak* verstaan.

- *Autoritaire waarden*: hiermee wordt in dit onderzoek de beperking van de vrijheid van de kiezer bedoeld. De autoriteit heeft meer macht dan de kiezer waardoor er sprake is van ongelijkheid.

- *Nationalisatie/het laten bepalen van de richting en de ontwikkelingen van de staat door de economie/directe overheidsbemoedening*: voorbeelden van deze strekking komen van Pellikaan (2003), namelijk: - nationalisatie nuts-bedrijven

- tegen lastenverlichting

-
- tegen bezuinigingen bij economische achteruitgang
  - tegen het beperken van de WAO-instroom.

- *Economische vrijheid: selectieve economische prikkels en stimuleren van markteconomie/ geprivatiseerde ondernemingen mogen niet worden beperkt/privatiseren overheidsbedrijven/toestaan van maximale vrijheid voor ondernemingen/het afkeuren van overheidsbemoeienis in de economie:* ook hier zijn de voorbeelden afkomstig uit het onderzoek van Pellikaan (2003): - privatiseren nutsbedrijven

- voor lastenverlichting
- voor bezuinigingen bij economische achteruitgang
- voor instroom WAO beperken

- *Het afkeuren van traditionalisme in de familie/ traditionalisme:* Middendorp (1992), in wiens onderzoek dit punt is meegenomen, bedoelde met ‘traditionalisme’ items op het gebied van abortus, euthanasie, kindercrèches, voorbehoedmiddelen en scheiding. Tegen deze items zijn, betekent het aanhangen van traditionele familiewaarden en het voorstaan van deze items betekent het afkeuren van traditionalisme.

- *Ver/Afschaffen subsidies aan allochtone organisaties en organisaties voor Allochtonen:* ook hier komt het onderzoek van Pellikaan (2003) van pas. Hij geeft namelijk een concreet voorbeeld van een voorziening voor Allochtonen, te weten de Opleiding Allochtone Levende Talen (OALT).

Om te kunnen bepalen van welke strekking er in het bericht sprake was, moet worden gekeken naar de standpunten die in het artikel worden aangehaald. Met name op de achtergrondpagina's zijn berichten te vinden waarin meer dan één standpunt wordt aangehaald. Om in een dergelijk geval de strekking van het bericht te kunnen bepalen, moet worden gekeken of de voor- dan wel tegenstanders van de in het bericht aangehaalde kwestie, het vaakst zijn aangehaald. Wanneer tegenargumenten in het bericht het vaakst voorkomen, dan is de strekking van het bericht ‘tegen ...’. Wanneer er voornamelijk voorstanders van een bepaalde kwestie in overvloed zijn, dan is de strekking ‘voor ...’. Vaak is de strekking ook bepaald door de plaats van de argumenten. Stond het argument zowel in de kop, de lead en op het eind van het essay dan is het argument van de schrijver in kwestie op die manier duidelijk geworden.

Wanneer meer dan één strekking aan bod komt in het bericht, dan moeten deze allen worden aangegeven. Mits een standpunt met een bepaalde strekking wordt aangehaald en deze in hetzelfde bericht wordt verworpen. In dat geval worden alleen die standpunten meegerekend die overeind blijven in het bericht.

Worden er slechts neutrale standpunten ingenomen, dan moet worden gekozen voor ‘geen van bovenstaande strekkingen’ oftewel punt 71. Hiervoor moet tevens worden gekozen wanneer er geen neutrale strekkingen worden ingenomen, maar één die niet voorkomt in de tabel van vraag 11a.

11b. Hoofdzaak/ bijzaak

Net als 10b. gaat het ook hier om aan te geven wat voor type argument bij 11a. is gecodeerd. Wanneer het om de hoofdstrekking gaat, weegt een standpunt zwaarder mee. Tevens worden standpunten die niet de hoofdstrekking verwoorden, maar er wel aan bijdragen, meegenomen. Waarom deze argumenten toch worden meegenomen, is omdat deze argumenten verwoord staan in de kranten en toch op deze wijze, al is het in minder opvallende mate, op de media-agenda zijn gezet.

12. Tekstfragment(en) waaruit de strekking van het bericht blijkt

Wanneer het mogelijk is, worden ten slotte zinnen/ tekstfragmenten geselecteerd en overgenomen waaruit, indien aanwezig, de ‘rechtse’ dan wel ‘linkse’ teneur blijkt.

---

5 Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van de inhoudsanalyse worden gepresenteerd. De data die door middel van het analyse-instrument (zie bijlage A) zijn verzameld, zijn geanalyseerd met behulp van het statistische programma SPSS. Tevens is een gedeelte van de data door middel van het programma Excel geanalyseerd.

Eerst worden de resultaten van de twee geanalyseerde kranten gepresenteerd en vervolgens zal er nader worden ingegaan op het ‘links’ en ‘rechts’ in de berichten.

5.1 De frequenties van de eenheid ‘krant’

Zoals bekend zijn *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* geanalyseerd. In deze paragraaf zal aan bod komen hoeveel artikelen van beide kranten zijn meegenomen in dit onderzoek, vervolgens wordt gekeken op welke zaterdagen de artikelen zijn verschenen, in welk katern, wat de grootte was van de artikelen, welke typen berichten zijn gevonden, door wie de artikelen zijn geschreven en welke onderwerpen in de artikelen werden behandeld.

In tabel 5.1 is te zien dat er in totaal 432 krantenartikelen zijn verzameld en aan de hand van het analyse-instrument (zie bijlage A) geanalyseerd. Hierbij ging het om drie zaterdagedities uit de maand juni 2005 (11, 18 en 25 juni) en drie zaterdagedities uit de maand april 2006 (1, 8, en 15 april). In totaal zijn er 251 artikelen van *de Volkskrant* en 181 artikelen van *NRC Handelsblad* meegenomen. Dit frequentieverschil heeft er mee te maken dat de zaterdageditie van *de Volkskrant* drie opinie- en achtergrondkaternen bevat en *NRC* slechts twee.

Tabel 5.1   **Aantal onderzoekseenheden (krant)**

Krant	Frequentie	Percentage
<i>De Volkskrant</i>	251	58
<i>NRC Handelsblad</i>	181	42
Totaal	432	100

Zoals te zien in tabel 5.1, vormt het aantal berichten uit *de Volkskrant* 58% van het totaal aantal berichten. Het aantal berichten van *NRC Handelsblad* vormt 42%. Met dit verschil in percentage is rekening gehouden bij de berekening van de resultaten.

De 432 artikelen zijn allen bruikbaar voor het onderzoek aangezien de artikelen afkomstig zijn van ofwel de achtergrond- ofwel de opiniepagina's van één van bovenstaande kranten. Hiermee

voldoen ze aan het criterium om te worden meegenomen in het onderzoek. Voor de beantwoording van de hoofdvraag dienen er echter elementen van ‘links’ of ‘rechts’ in het artikel herkend te worden. Dit was niet voor elk artikel het geval. Voordat verder op de elementen ‘rechts’ en ‘links’ in de artikelen wordt ingegaan, zullen nu eerst de overige resultaten uit het analyse-instrument worden besproken.

Om de spreiding van het aantal artikelen over de verschillende data te kunnen weergeven, is de eenheid ‘datum’ in het analyse-instrument opgenomen. De resultaten hiervan zijn in tabel 5.2 weergegeven.

Tabel 5.2 Wanneer verschenen de artikelen?

Datum	Aantal artikelen in: <i>De Volkskrant</i>	Aantal artikelen in: <i>NRC Handelsblad</i> (N=432)
11 juni 2005	40	32
18 juni 2005	47	30
25 juni 2005	36	33
01 april 2006	45	21
08 april 2006	39	34
15 april 2006	44	31
Totaal	251	181

In tabel 5.2 is te zien dat *de Volkskrant* elke zaterdag in totaal meer opinie- en achtergrondartikelen heeft dan *NRC Handelsblad*. Het grootste verschil is waar te nemen op 1 april 2006. Op deze zaterdag publiceerde *de Volkskrant* 45 opinie- en achtergrondartikelen en *NRC* slechts 21. Ook opvallend zijn de aantallen op 25 juni en 8 april. Op deze dagen stonden er in *de Volkskrant* respectievelijk slechts 3 en 5 artikelen meer dan in *NRC Handelsblad*.

Van *de Volkskrant* zijn in totaal drie katernen (*Forum*, *Het Vervolg* en *Het Betoog*) geanalyseerd en van *NRC Handelsblad* in totaal twee (*Opinie & Debat* en *Zaterdags Bijvoegsel*). In beide kranten vormden de opinieartikelen de meerderheid. In tabel 5.3 is tevens te zien dat indien het aantal katernen gelijk was geweest, doordat de vaste opiniepagina *Forum* uit *de Volkskrant* niet was meegenomen, *de Volkskrant* toch nog meer artikelen zou bevatten dan *NRC Handelsblad*. In dat geval zouden er namelijk 208 *Volkskrant*-artikelen en 181 *NRC*-artikelen in de analyse zijn opgenomen.

Tabel 5.3 Het aantal artikelen per katern

Katern	Krant <i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>	(N=432)
Forum	43	-	
Het Vervolg	50	-	
Het Betoog	158	-	
Opinie & Debat	-	113	
Zaterdags Bijvoegsel	-	68	

In het analyse-instrument is tevens de grootte van de artikelen opgenomen. Daar een groter aantal artikelen van *de Volkskrant* is geanalyseerd, is gekeken naar het percentage. Op deze manier kan men zien welke krant in verhouding tot de andere krant meer dan wel minder kleine (oftewel kleiner dan 200 cm²), middelgrote (tussen 200 en 400 cm²) en grote artikelen (groter dan 400 cm²) bevat. In tabel 5.4 is te zien dat maar liefst 63% van de artikelen in *de Volkskrant* van kleine grootte is. Dat is 3 keer zoveel als het aantal middelgrote berichten en bijna 4 keer zoveel als het aantal grote berichten. Ook voor *NRC Handelsblad* geldt dat het aantal kleine berichten het grootst is (49%), vervolgens het aantal middelgrote berichten (31%) en ten slotte het aantal grote berichten (20%). De verschillen tussen de drie categorieën is echter kleiner dan bij *de Volkskrant*. In tabel 5.4 is ook te zien dat *NRC Handelsblad* zowel meer middelgrote als grote artikelen bevat dan *de Volkskrant*. Een oorzaak van deze resultaten kan zijn dat *de Volkskrant* meer brieven, die meestal kleiner zijn dan 200 cm², in haar bijlagen heeft opgenomen. Dit is te zien in tabel 5.5, waarin de verschillende typen berichten zijn opgenomen.

Tabel 5.4 De grootte van de artikelen

Berichtgrootte	Krant <i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>	(N=432)
Klein	63%	49%	
Midden	22%	31%	
Groot	16%	20%	

In totaal bevatten de onderzochte opinie- en achtergrondpagina's van *NRC Handelsblad* 14% meer middelgrote en grote artikelen dan *de Volkskrant*. *De Volkskrant* bevat met 63% kleine artikelen 14% meer artikelen uit deze categorie dan *NRC*.

Zoals hierboven aangegeven laat tabel 5.5 zien welke typen berichten op de opinie- en achtergrondpagina's van beide kranten zijn meegenomen in het onderzoek. Van de artikelen uit *de Volkskrant* bestaat bijna de helft uit ingezonden brieven. Ook bevat *de Volkskrant* een groot aantal vaste rubrieken en redelijk veel bijdragen van experts. Van de geanalyseerde artikelen uit *NRC*

Handelsblad bestaat bijna 40% uit ingezonden brieven. Net als *de Volkskrant* bevat ook *NRC 25* bijdragen van een expert, waardoor een hoger percentage van dit type bericht in *NRC* voorkomt. De bijlagen van *NRC* bevatten ook veel vaste rubrieken, namelijk 18% van alle geanalyseerde artikelen.

Tabel 5.5   **Het type bericht**

Type bericht	Krant		<i>NRC Handelsblad</i> (N=432)	
	<i>De Volkskrant</i> Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Column	16	6%	13	7%
Ingezonden brief	118	47%	70	39%
Reportage	16	6%	6	3%
Achtergrondartikel	7	3%	11	6%
Interview	7	3%	13	7%
Bijdrage van een expert	25	10%	25	14%
Hoofdredactioneel				
Commentaar	10	4%	8	4%
Vaste rubriek	46	18%	32	18%
Anders	6	2%	3	2%

Wanneer de resultaten van beide kranten met elkaar worden vergeleken, blijkt dat het grote verschil vooral gelegen is in het feit dat van *de Volkskrant* maar liefst 48 meer brieven zijn meegenomen dan van *NRC*. Vervolgens verschillen ook het aantal vaste rubrieken (14 meer rubrieken dan *NRC*) en het aantal reportages (10 meer dan *NRC*). Om ook hier geen verkeerd beeld te krijgen van de daadwerkelijke uitkomsten, zijn in tabel 5.5 tevens de percentages weergegeven. Uit de aantallen en percentages blijkt dat in *NRC Handelsblad* meer achtergrondartikelen, meer interviews en bijdragen van experts voorkomen dan het geval is voor *de Volkskrant*. De vaste rubrieken die in *de Volkskrant* het frequentst verschijnen zijn achtereenvolgens de rubrieken *Circuit*, *Uit het leven*, *Stelling*, *Het debat in* en *De Ombudsman*. Voor *NRC Handelsblad* is dit *Hollands Dagboek*, *De reizende commentator*, *De lezer schrijft*, *De krant antwoordt* en *Het debat over ...* Wat betreft de categorie ‘anders’ zijn er voor beide kranten overeenkomsten te vinden in de zin dat voor beide kranten deze categorie wordt gevuld met samenvattingen/voorpublicaties van boeken of artikelen.

De auteurs van de artikelen van *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* zijn in het analyse-instrument verdeeld over vier categorieën (redacteur van de krant, auteur van buiten de krant, twee of meer redacteurs van de krant en twee of meer van buiten de krant). Echter, de belangrijkste vraag die in dit geval dient te worden beantwoord is welk aantal en welk percentage artikelen door mensen van de redacties van één van beider kranten is geschreven en welk aantal door gastredacteurs. In tabel 5.6 is af te lezen dat de auteurs van de *Volkskrant*-artikelen vaker afkomstig waren van buiten de krant

(60%) dan van de redactie van de krant zelf (41%). Ditzelfde geldt ook voor de auteurs van de artikelen van *NRC Handelsblad*. Voor deze krant zijn de verhoudingen gastredacteur en auteur van buiten de krant: 59% - 41%.

Tabel 5.6 Auteurs van de berichten

Auteur	Krant <i>De Volkskrant</i>		<i>NRC Handelsblad</i> (N=432)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Redacteur/journalist van de krant	80	32%	70	39%
Auteur van buiten de krant	146	58%	101	56%
Twee/meer redacteurs/journalisten van de krant	21	8%	4	2%
Twee/meer auteurs van buiten de krant	4	2%	6	3%

In tabel 5.6 is ook af te lezen dat de verhouding gastredacteur – auteur van de krant zelf voor beide kranten ongeveer gelijk is. Voor beide kranten is 41% van de geanalyseerde artikelen afkomstig van redactieleden van de kranten en circa 60% van gastredacteurs. De bijlagen van beide kranten worden dus voor 2/3 deel gevuld door gastredacteurs en voor 1/3 deel door auteurs van de krant zelf.

Voordat zal worden gekeken naar de aard en de strekking van de artikelen en dus naar de mate van ‘links’ en ‘rechts’ in de artikelen, zal er eerst nog worden nagegaan welke onderwerpen in de berichten zijn aangesneden. De aantallen en de percentages van de negen onderwerpcategorieën staan opgesomd in tabel 5.7.

Tabel 5.7 Het onderwerp van het bericht

Onderwerp	Krant <i>De Volkskrant</i>		<i>NRC Handelsblad</i> (N=432)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Criminaliteit/veiligheid	13	5%	12	7%
Minderheden/Multiculturele samenleving	28	11%	17	9%
Volksgezondheid/gezondheidszorg	21	8%	7	4%
Milieu	9	4%	9	5%
Sociale voorzieningen/werkgelegenheid	5	2%	8	4%
Ethische kwesties/problemen	14	6%	7	3,9%
Economische kwesties/problemen	16	6%	14	8%
Onderwijs	9	4%	8	4%
Overig, nl ...	136	54%	99	55%

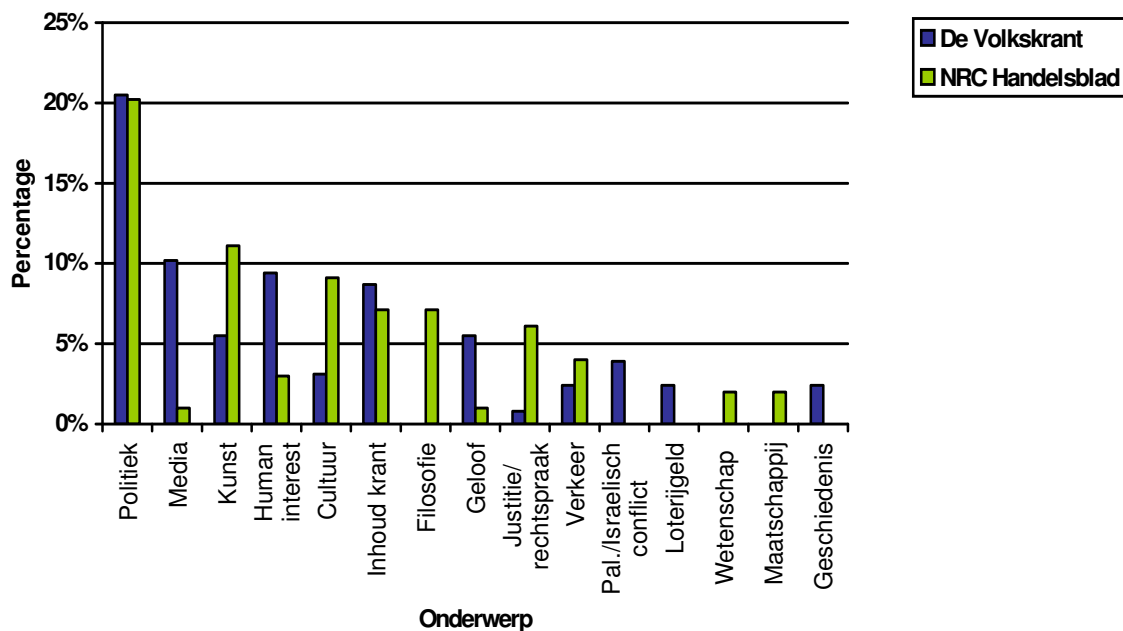

In de artikelen van *de Volkskrant* wordt het vaakst aandacht besteedt aan de onderwerpen ‘minderheden/multiculturele samenleving’, ‘economische kwesties/problemen’ en ‘volksgezondheid/gezondheidszorg’. De minste aandacht is er voor ‘sociale voorzieningen/werkgelegenheid’. In *NRC Handelsblad* gaat de meeste aandacht naar ‘minderheden/multiculturele samenleving’, ‘criminaliteit/veiligheid’ en ‘economische kwesties/problemen’. Het minst vaak wordt er in deze krant aandacht besteed aan ‘volksgezondheid/gezondheidszorg’ en ‘ethische kwesties/problemen’.

Wanneer de resultaten van de kranten naast elkaar worden gelegd dan is te zien dat ze allebei aandacht aan alle onderwerpcategorieën besteden. Bovendien wijken de verschijningspercentages van de onderwerpen niet veel af. Het enige in het oog springende verschil vormt het onderwerp ‘Volksgezondheid/gezondheidszorg’. *De Volkskrant* laat dit onderwerp enkele malen vaker de revue passeren dan *NRC Handelsblad* dit doet. De onderwerpen waaraan *NRC Handelsblad* meer aandacht besteedt dan *de Volkskrant*, zij het met een miniem verschil, zijn ‘criminaliteit/veiligheid’, ‘milieu’, ‘sociale voorzieningen/werkgelegenheid’, ‘economische kwesties/problemen’ en ‘onderwijs’.

Wat echter meteen opvalt bij het zien van tabel 5.7, is dat in beide kranten veel overige onderwerpen voorkwamen. Voor *de Volkskrant* waren dat 136 berichten oftewel 54% en voor *NRC Handelsblad* 99 berichten, te weten 55% van het totaal aantal berichten. Om deze reden is de categorie ‘overig, nl ...’ nader opgesplitst. De resultaten hiervan zijn te zien in figuur 5.1.

Figuur 5.1 Overige onderwerpen in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*

In bovenstaand figuur is te zien dat in *de Volkskrant*, naast aan de onderwerpen uit tabel 5.7, veel aandacht wordt besteed aan ‘politiek’, ‘media’, ‘human interest’ en ‘inhoud krant’. *NRC Handelsblad*

---

besteedt tevens veel aandacht aan het onderwerp ‘politiek’, maar ook aan ‘kunst’ en ‘cultuur’.

Beide kranten besteden dus de meeste aandacht besteden aan politieke onderwerpen, te weten ongeveer 20%. Onder het kopje ‘politiek’ is hierbij nieuws over binnenlandse ‘Haagse’ politiek, Europese politiek alsmede buitenlandse politiek gerekend. Beide kranten besteden verder redelijk veel aandacht aan het onderwerp ‘inhoud van de krant’. Zo besteden *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* respectievelijk 7% en 9% aan dit onderwerp. De reden waardoor er redelijk veel aandacht voor de inhoud van de krant is, komt doordat lezers middels ingezonden brieven de aandacht willen vestigen op een bepaald deel van de krant. Dit gebeurde dan ook regelmatig. Opvallend is verder dat ‘media’ met 10% relatief veel aandacht krijgt in *de Volkskrant* en met 1% slechts weinig in *NRC*. De onderwerpen ‘kunst’, ‘cultuur’, ‘filosofie’ en ‘justitie/rechtspraak’ kwamen echter vaker in *NRC Handelsblad* voor. Aan deze resultaten zou je de conclusie kunnen verbinden dat *de Volkskrant* meer aandacht besteedt aan populaire cultuur dan *NRC Handelsblad*. Het grootste contrast is echter waarneembaar voor het onderwerp ‘filosofie’, waaraan *de Volkskrant* geen enkele keer en *NRC* maar liefst 7% van haar ruimte besteedt. Dit resultaat hoeft echter niet representatief te zijn voor de wijze van berichtgeving van *NRC Handelsblad* in het algemeen. De resultaten kunnen namelijk vertekend zijn doordat op zaterdag 1 april 2006 *NRC*-katern ‘Opinie & Debat’ geheel in het teken stond van de filosofie. Desalniettemin geeft het feit dat er überhaupt een filosofie-katern in *NRC Handelsblad* is opgenomen aan dat dit onderwerp van belang wordt gevonden. Bovendien blijkt dat wanneer de artikelen uit het filosofie-katern worden weggelaten, er nog steeds 3 artikelen in de categorie ‘overig’ zijn met ‘filosofie’ als onderwerp. Dat zijn er nog steeds 3 meer dan in *de Volkskrant*.

5.2 De aard van het bericht

Met het onderdeel ‘de aard van het bericht’ is nagegaan op welke wijze het onderwerp is ingevuld. Uit de literatuur kwam naar voren dat de termen ‘rechts’ en ‘links’, wanneer gebruikt in politieke context, door de jaren heen op gelijke wijze worden ingevuld. Bovendien bleek dat de tegenstellingen ‘materialisme vs postmaterialisme’ en ‘confessionalisme vs niet-confessionalisme’ niet gelijk zijn aan de termen ‘links’ en ‘rechts’, maar kunnen fungeren als indicatoren van de positie op een ‘links-rechts’-dimensie.

Door middel van de ‘aard van het bericht’ is nagegaan welke en hoeveel abstracte invullingen van links, rechts, materialisme, postmaterialisme, confessionalisme en niet-confessionalisme in de berichten te herkennen zijn. Op basis van de agenda-settingtheorie kan vervolgens worden verklaard welke (abstracte) invullingen *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* middels de onderzochte zaterdagbijlagen op de agenda hebben gezet. Bovendien is nagegaan of de betreffende invulling van

het bericht de functie van hoofdargument of van nevenargument heeft. Met andere woorden: wordt er veel aandacht of minder aandacht aan de invulling gegeven?

In tabel 5.8 is de aard van de berichten uit *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* weergegeven. Bij de berekening van deze percentages is er rekening mee gehouden dat er per bericht vaak meer dan één verschillende aarden voorkwamen. Hierdoor was de hoeveelheid (de N) gevonden ‘aarden’ vaak groter dan de hoeveelheid berichten. Bij de berekening van de percentages uit tabel 5.8 is telkens N=251 voor *de Volkskrant* en N=181 voor *NRC Handelsblad* aangehouden.

Achter de verschillende kwesties uit tabel 5.8 is aangegeven waar de desbetreffende invulling voor staat. Zo staat ‘R’ voor een rechtse invulling en ‘L’ voor een linkse invulling. Verder staat ‘p-M’ voor postmaterialisme, ‘M’ voor materialisme, ‘n-C’ voor niet-confessionalisme en ‘C’ voor confessionalisme.

Tabel 5.8 De aard van de berichten

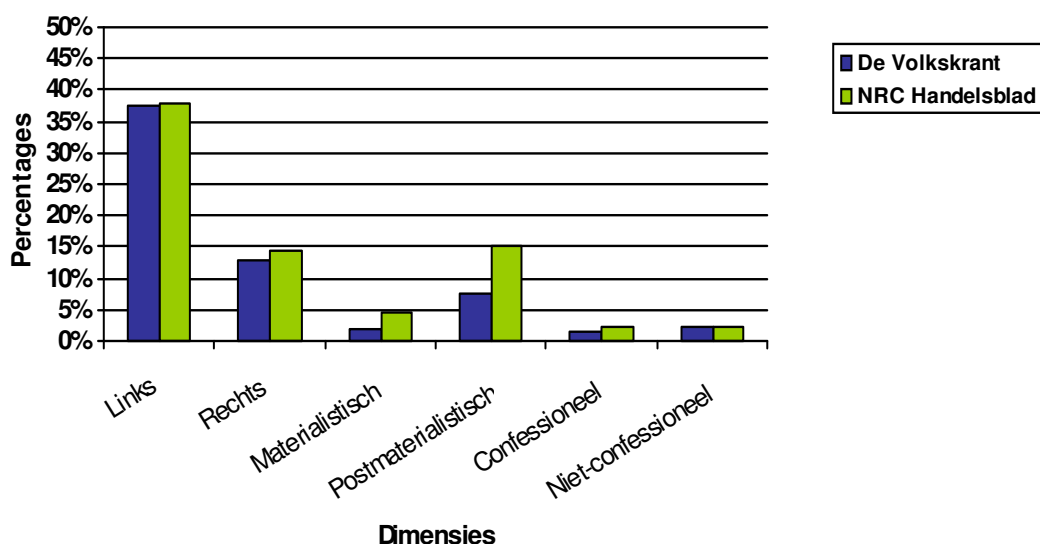
Is er binnen het bericht Sprake van een	Krant <i>De Volkskrant</i> Percentage	(N=432) <i>NRC Handelsblad</i> Percentage
1) Een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt aanvaard (L)	12%	16%
2) Een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt afgekeurd (R)	4%	5%
3) Een kwestie waarin door middel van een progressief standpunt naar zoveel mogelijk vrijheid wordt gestreefd op niet-economisch gebied (L)	17%	15%
4) Een kwestie waarin een conservatief standpunt wordt ingenomen dat als gevolg heeft dat de vrijheid van het individu wordt ingeperkt op niet-economisch en/of normen, moraal en tradities behouden blijven (R)	5%	6%
5) Een kwestie waarin de eigen, culturele Identiteit van het individu wordt geaccepteerd en behouden (L)	8%	8%
6) Een kwestie waarin de Islamisering van de samenleving wordt tegengegaan en/of wordt gepleit voor een monoculturele samenleving (R)	4%	4%
7) Een kwestie waarin positief tegenover zelfontplooiing en/of cultuur en/of milieu en/of filosofie en/of ethiek wordt gestaan (p-M)	8%	15%

	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>
8) Een kwestie waarin positief tegenover veiligheid en/of welvaart wordt gestaan (M)	2%	4%
9) Een kwestie waarin positief tegenover de vermenging van geloof en de samenleving wordt gestaan (C)	2%	2%
10) Een kwestie waarin negatief tegenover de vermenging van geloof en samenleving wordt gestaan (n-C)	2%	2%
12) Geen van bovenstaande kwesties	48%	39%

In bovenstaande tabel is te zien dat de kwesties uit *de Volkskrant* met de hoogste percentages allen ‘linkse’ kwesties zijn. Van de drie kwesties met de hoogste percentages uit *NRC Handelsblad* zijn er twee ‘links’ en één postmaterialistisch.

De sommen van de kwesties, die hieronder in figuur 5.2 te vinden zijn, laten zien dat de mate waarin ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ kwesties voorkomen, voor *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* niet veel van elkaar verschillen. Van beide kranten kan in circa 38% van de berichten een ‘linkse’ aard worden ontdekt. In *NRC* is daarnaast in 14% van de berichten een ‘rechtse’ aard te vinden en in iets mindere mate, 13%, in *de Volkskrant*. Hoewel in beide kranten zowel ‘linkse’ als ‘rechtse’ aarden te ontdekken zijn, zijn deze aarden veel vaker ‘links’ dan ‘rechts’.

Figuur 5.2 De aard van de berichten opgeteld

In berichtgeving van zowel *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* is duidelijk vaker een ‘linkse’ dan een

---

‘rechtse’ aard te herkennen. Wanneer de overige twee dimensies als indicatoren van de politieke richting van de krant worden beschouwd, dan laten deze een gelijk resultaat zien. Beide kranten geven namelijk vaker een postmaterialistische en een niet-confessionele invulling aan het bericht dan een materialistische en confessionele aard. Uit de literatuur kwam naar voren dat ‘links’, postmaterialisme en niet-confessionalisme niet als gelijk mogen worden gezien maar wel sterk met elkaar samenhangen. Ditzelfde geldt voor ‘rechts’, materialisme en confessionalisme. Wat verder opvalt, is dat in *NRC Handelsblad* dubbel (15% in *NRC* ten opzichte van 8% in *de Volkskrant*) zoveel postmaterialistische invullingen zijn gevonden dan in *de Volkskrant*. Op deze wijze laat *NRC* zich vaker van een ‘linkse’ kant zien dan *de Volkskrant*. Wanneer het filosofiekatern van *NRC Handelsblad* niet wordt meegerekend, komt postmaterialisme nog steeds vaker voor in *NRC* (10%) dan in *de Volkskrant* (8%), zij het met een kleiner verschil.

Uit tabel 5.8 blijkt tevens dat een groot deel van de berichten geen kenmerken van de bovenstaande kwesties in zich hielden, waardoor aan die berichten geen verdere conclusies wat betreft rechts-links, materialistisch- postmaterialistisch, confessioneel-niet-confessioneel kunnen worden verbonden. Wat verder blijkt is dat de mate van ‘links’ en ‘rechts’ voor beide kranten ongeveer gelijk is, maar *NRC Handelsblad* vaker politieke kleur bekend dan *de Volkskrant*. Zo wordt in 76% van de berichten van *NRC Handelsblad* politieke kleur bekend, terwijl *de Volkskrant* dit in 64% van de berichten doet.

Hoofd- of nevenargument?

Om geen vertekend beeld te krijgen is tevens nagegaan of er voornamelijk gebruik is gemaakt van hoofd- dan wel nevenargumenten. Wanneer bijvoorbeeld heel veel materialistische invullingen zijn gevonden waarvan de meeste invullingen als nevenargument in het bericht dienden, dan geeft dat een minder sterke materialistische lading aan het bericht dan wanneer de invullingen als hoofdargumenten dienden.

Uit de data blijkt de hoeveelheid hoofd- en nevenargumenten voor beide kranten redelijk met elkaar overeen te komen. Voor beide kranten geldt dat de invullingen vaker als hoofd- dan als nevenargument zijn gebruikt. Daarnaast is gebleken dat in beide kranten de ‘rechtse’ kwestie ‘overheidsingrijpen op economisch gebied wordt afgekeurd’ 6 maal als hoofdargument fungeert. *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad* hanteren respectievelijk 4 en 3 maal een nevenargument. Het enige opvallende verschil dat, zij het in kleine mate, consequenties kan hebben voor de interpretatie van bovenstaande resultaten, is dat in *NRC* ‘Islamisering van de samenleving wordt tegengegaan en/of wordt gepleit voor een monoculturele samenleving’ vaker met een nevenargument is ingevuld. *NRC Handelsblad* vulde deze kwestie 5 van de 7 keer met een nevenargument in. Ter vergelijking: *De Volkskrant* heeft deze kwestie 8 van de 10 keer met een hoofdargument en tweemaal met een

---

nevenargument ingevuld. Hoewel beide kranten circa 4% van hun berichten met deze ‘rechtse’ kwestie invulden, laat de argumentatiewijze zien dat *NRC* een minder ‘rechts’ standpunt inneemt dan *de Volkskrant*.

De aard en grootte van het bericht

Om na te kunnen gaan hoe ‘links’, ‘rechts’, materialistisch, postmaterialistisch, confessioneel en niet-confessioneel de berichtgeving in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* is, moet niet alleen worden bepaald hoe vaak een bepaalde invulling voorkomt, maar tevens hoeveel ruimte de invullingen in de krant innemen. Op deze manier is de hoeveelheid aandacht nog beter in kaart te brengen.

De resultaten laten zien dat de verdeling van kleine, middelgrote en grote berichten voor twee van de drie onderzochte dimensies (materialistisch- postmaterialistisch en confessioneel-niet-confessioneel) voor beide kranten vrijwel gelijk zijn. *NRC Handelsblad* heeft relatief meer aandacht aan postmaterialistische zaken besteed dan *de Volkskrant*. Zo is het percentage middelgrote en grote berichten wat betreft deze soort berichten in *NRC* groter dan in *de Volkskrant*.

De omvang van de berichten waarin ‘links’ of ‘rechts’ te herkennen is, verschilt echter. *NRC Handelsblad* besteedt namelijk meer ruimte aan ‘rechtse’ kwesties dan *de Volkskrant*. Wat betreft ‘rechtse’ kwesties in *NRC* was 5% middelgroot en 6% groot tegenover 2% middelgroot en 4% groot in *de Volkskrant*. Wat betreft kleine berichten met een ‘rechtse’ kwestie scoort *de Volkskrant* hoger met 6% ten opzichte van 4% in *NRC*. Wat betreft ‘linkse’ berichten zijn de verschillen (vaak circa 1%) nauwelijks noemswaardig.

De aard en het type bericht

De aard van het bericht in combinatie met het type bericht laat zien in welk type bericht de meeste ‘rechtse’, ‘linkse’, ‘materialistische’, ‘postmaterialistische’, ‘confessionele’ en ‘niet-confessionele’ invullingen te vinden zijn. Bovendien is er gekeken of er hier verschillen tussen *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* kunnen worden opgespoord. Om dit te kunnen berekenen is uitgegaan van de gegevens uit tabel 5.5, waarin de gegevens over ‘type bericht’ te vinden zijn. De totalen van de berekende percentages zijn niet gelijk aan 100% aangezien het regelmatig is voorgekomen dat één bericht op meerdere wijzen is ingevuld. Hierdoor is het totaal aantal ‘aarden’ vaak groter dan het aantal berichten van een bepaald type.

In *de Volkskrant* zijn de meeste ‘linkse’ invullingen gevonden in de interviews (86%), de bijdragen van experts (80%) en in de columns (44%). De meeste ‘rechtse’ invullingen zijn tevens in de interviews (43%) en de columns (31%) te vinden maar ook in de achtergrondartikelen (29%).

In *NRC Handelsblad* zijn, in overeenstemming met *de Volkskrant*, veel ‘linkse’ invullingen in de interviews (39%) en in de bijdragen van experts (40%) getraceerd. Echter, de meeste ‘linkse’

invullingen zijn gevonden in de hoofdredactionele commentaren (75%) van *NRC*. Dit is een opvallend resultaat omdat in geen ander gedeelte van de krant duidelijker de mening van de krant wordt gegeven. De mening van *NRC Handelsblad* is dus overduidelijk vaker ‘links’ dan ‘rechts’ te noemen. ‘Rechtse’ kwesties zijn met name in één van de vaste rubrieken (19%) van *NRC* gevonden en daarnaast ook in de interviews (15%).

Postmaterialisme is in *de Volkskrant* vooral gevonden in de interviews (43%) en in *NRC Handelsblad* vooral in de bijdragen van experts (52%).

Wat betreft de materialistische invullingen is voor beide kranten weinig te zeggen aangezien deze invullingen zeer zelden zijn terug te vinden in de berichten. Als materialisme al was te ontdekken dan was dat in *de Volkskrant* in de reportages of de achtergrondartikelen en in *NRC* in het type ‘anders’, de achtergrondartikelen en de interviews.

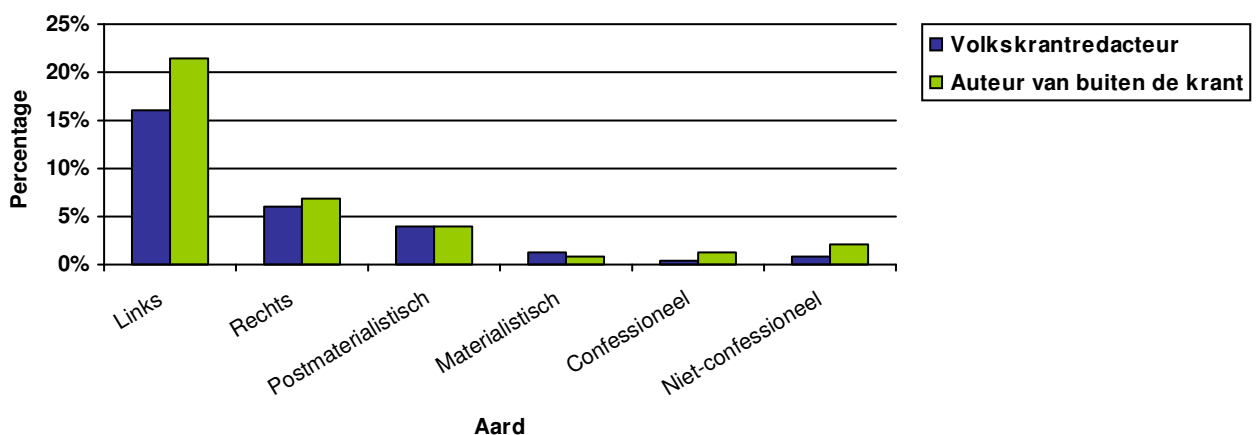
Net als voor de materialistische invullingen, geldt ook voor de confessionele en niet-confessionele invullingen dat deze invullingen maar zelden zijn voorgekomen. Als confessionaliteit al was ontdekt dan was dat in *de Volkskrant* in het type ‘anders’, reportages en de bijdragen van experts. In *NRC* was dit tevens in de bijdragen van experts alsmede in de columns.

De niet-confessionele invullingen ten slotte zijn in *de Volkskrant* ontdekt in de columns en in de bijdragen van experts. In *NRC* hebben de columns en de hoofdredactionele commentaren een niet-confessionele kant laten zien.

De aard en de auteur van het bericht

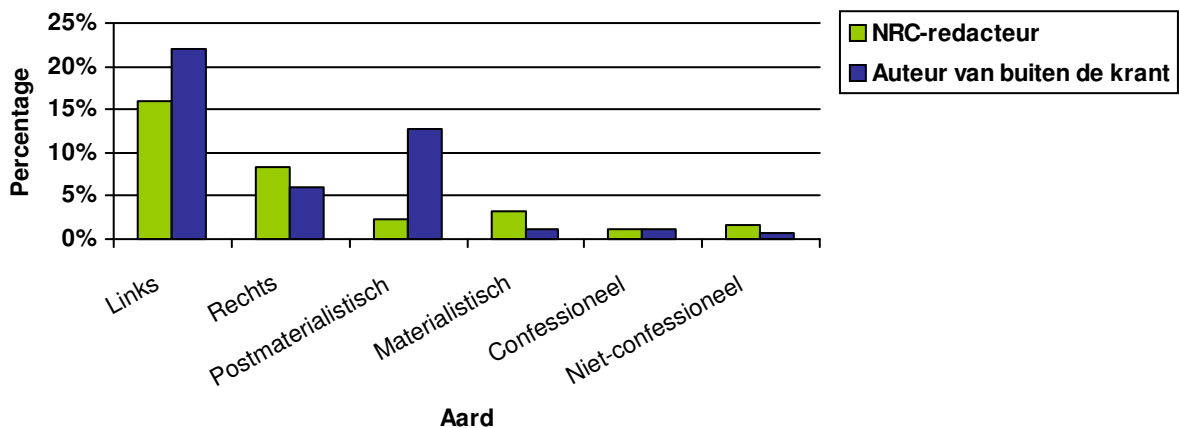
Zoals in tabel 5.6 is te zien, is in het analyse-instrument van dit onderzoek tevens nagegaan of de auteur van het bericht tot één van beider kranten behoort of dat het bericht een bijdrage betreft van een auteur die niet aan de redacties van de kranten verbonden is. Om na te gaan wie verantwoordelijk is voor de invullingen van de berichten en op welke wijze deze berichten zijn ingekleurd, zijn de figuren 5.3a en 5.3b opgesteld.

Figuur 5.3a De invulling van de berichten door de auteurs in *de Volkskrant*

In tabel 5.3a is te zien dat gast-redacteuren (de auteurs van buiten de krant) in *de Volkskrant* vaker (politieke) kleur bekennen dan de *Volkskrant*-redacteuren. Met name de berichten met ‘linkse’ invullingen zijn vaker afkomstig van de hand van auteurs buiten de krant (22%) dan van auteurs die behoren tot de redactie van *de Volkskrant* (16%). Alleen wanneer een materialistische aard in de berichten te herkennen is, is deze iets vaker van de redacteuren van *de Volkskrant* afkomstig dan van de auteurs van buiten de krant.

Figuur 5.3b De invulling van de berichten door de auteurs in *NRC Handelsblad*

In tabel 5.3b is te zien dat de *NRC*-redacteuren vaker ‘rechtse’ invullingen geven aan de berichten, vaker materialistische en vaker niet-confessionele invullingen dan de auteurs van buiten de krant en iets vaker dan alle auteurs in *de Volkskrant*. Wat betreft de ‘linkse’ invullingen, is te zien dat deze juist vaker van de hand van auteurs van buiten de krant (22% ten opzichte van 16%) afkomstig zijn. Verder is opvallend dat in 13% van de berichten postmaterialistische invullingen zijn gegeven door auteurs van buiten de krant. In 2% zijn postmaterialistische invullingen afkomstig van *NRC*-redacteuren.

Ten opzichte van *de Volkskrant* is te zien dat *NRC*-redacteuren vaker een ‘rechtse’ invulling geven (8%) aan de berichten dan de eigen redacteuren van *de Volkskrant* (6%). De vaste redacteuren en de auteurs van buiten de krant van beide kranten geven ongeveer even vaak een ‘linkse’ invulling aan de berichten.

De aard en het onderwerp van het bericht

In totaal zijn er in het analyse-instrument 9 onderwerpen bevraagd. Uit de resultaten blijkt dat de invulling van de berichten een sterke samenhang vertoont met één bepaalde dimensie. Zo wordt het onderwerp ‘minderheden/ multiculturele samenleving’ voornamelijk ingevuld met de ‘linkse’ kwestie ‘een kwestie waarin de eigen, culturele identiteit van de individu wordt geaccepteerd en behouden’ of de ‘rechtse’ kwestie ‘een kwestie waarin de Islamisering van de samenleving wordt tegengegaan en/of

---

wordt gepleit voor een monoculturele samenleving'. Zowel de *Volkskrant* als *NRC Handelsblad* vullen dit onderwerp vaker op 'linkse' dan op 'rechtse' wijze in. Maar 'rechtse' standpunten zijn er wel, bij de *Volkskrant* iets frequenter (4%) dan bij *NRC Handelsblad* (1%).

Wat de *Volkskrant* betreft hangen de onderwerpen 'volksgezondheid/gezondheid' en 'economische kwesties/ problemen' samen met de invullingen 'een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt aanvaard' en 'een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt afgekeurd'. Voor *NRC Handelsblad* geldt hetzelfde wat betreft het onderwerp 'economische kwesties/ problemen'. Echter, deze twee invullingen worden ook meer dan gemiddeld gegeven aan de onderwerpen 'sociale voorzieningen/ werkgelegenheid' en 'onderwijs'. Het onderwerp 'economische kwesties/ problemen' wordt door beide kranten vaker 'links' dan 'rechts' ingevuld. *NRC Handelsblad* heeft dit onderwerp iets minder vaak (1%) voorzien van een 'rechtse' invulling dan de *Volkskrant* (3%). Daarnaast heeft *NRC Handelsblad* berichten met dit onderwerp iets vaker een 'linkse' invulling gegeven dan de *Volkskrant*.

Het onderwerp 'ethische kwesties/ problemen' is door beide kranten met 'een kwestie waarin door middel van een progressief standpunt naar zoveel mogelijk vrijheid wordt gestreefd op niet-economisch terrein' / 'een kwestie waarin een conservatief standpunt wordt ingenomen dat als gevolg heeft dat de vrijheid van het individu wordt ingeperkt op niet-economisch gebied en/of normen, moraal en tradities behouden blijven' ingevuld. Beide kranten nemen binnen dit onderwerp vaker een progressief dan een conservatief, oftewel vaker een 'links' dan een 'rechts' standpunt in. Dit onderwerp is vaker teruggevonden in de *Volkskrant* dan in *NRC Handelsblad*, zodat zowel 'links' als 'rechts' vaker in de *Volkskrant* vertegenwoordigd is.

Ten slotte is het onderwerp 'milieu' door zowel de *Volkskrant* als *NRC Handelsblad* meer dan eens ingevuld met, logischerwijs, 'een kwestie waarin positief tegenover zelfontplooiing en/of milieu en/of cultuur en/of filosofie en/of ethiek' oftewel met postmaterialisme ingevuld.

De resultaten met betrekking tot de 'aard van het bericht' laten zien dat in zowel de *Volkskrant* als *NRC Handelsblad* 'de aarden' beduidend vaker 'links' zijn dan 'rechts'. Hoewel in beide kranten kwesties van 'rechtse' aard voorkomen, zijn de kwesties van 'linkse' aard duidelijk talrijker. In *NRC Handelsblad* zijn echter wel meer 'rechtse' en 'linkse' aarden gevonden dan in de *Volkskrant*. Beide kranten kunnen dus als behoorlijk 'links' worden getypeerd, maar *NRC Handelsblad* is zowel iets 'linkser' als iets 'rechtser' van aard. Met andere woorden: *NRC Handelsblad* bekent vaker politieke kleur dan de *Volkskrant*. *NRC Handelsblad* doet dit met name in haar hoofdredactionele commentaren en in haar interviews. De politieke kleur in de *Volkskrant* is voornamelijk in de bijdragen van experts en in interviews terug te vinden.

De omvang van het bericht en het feit of de 'linkse' of 'rechtse' kwesties als hoofd- of als

---

nevenargument dienst doen in het bericht, zijn tevens van invloed of de aard van het bericht als ‘links’ of ‘rechts’ kan worden aangeduid. Uit de resultaten blijkt dat er, op één ‘rechtse’ strekking na, geen opvallende verschillen waren wat betreft hoofd- en nevenargumenten. Wel werd gevonden dat de ‘rechtse’ berichten uit *NRC* over het algemeen van grotere omvang zijn. Ook geven de resultaten te kennen dat de *NRC*-redacteuren vaker verantwoordelijk waren voor de ‘rechtse’, ‘materialistische’ en ‘niet-confessionele’ aard van de berichten dan de gastredacteuren en alle auteurs van *de Volkskrant*. Afgezien van de materialistische aard in *de Volkskrant*, zijn in beide kranten alle andere aarden vaker door gastredacteuren ingevuld.

5.3 De strekking van het bericht

Naast de abstracte invulling van de berichten, die door middel van ‘de aard van het bericht’ is getoetst, is tevens naar de concrete invulling van de berichten gekeken. In het onderdeel ‘de strekking van het bericht’ is nagegaan met behulp van welke concrete invulling(en) de berichten zijn ingekaderd. Uit de literatuur kwam naar voren dat de werkelijkheid een complex gegeven is dat in een simpelere constructie gegoten dient te worden. Een manier om dit te doen, heet *framing*. In deze paragraaf zal worden nagegaan in welk ‘frame’ de auteurs van de geanalyseerde berichten deze berichten hebben gegoten. De frames op basis waarvan de berichten zijn geanalyseerd, zijn ofwel als ‘links’ ofwel als ‘rechts’ gelabeld. De invulling van de frames zijn ontleend aan eerder uitgevoerd onderzoek door Pennings en Keman (1993), Middendorp (1992), Vinopal (2003), Pellikaan (2003) en Pellikaan en Van der Meer (2003).

In deze paragraaf zullen de resultaten van ‘de strekking van het bericht’ worden gepresenteerd. Tevens zal, net als in de vorige paragraaf, de samenhang van ‘de strekking’ met andere eenheden uit het analyse-instrument worden bekeken.

Net als het geval was voor de ‘aard van het bericht’, geldt voor de ‘strekking van het bericht’ dat er regelmatig per bericht meerdere strekkingen zijn gevonden. Dus ook hier geldt dat de hoeveelheid strekkingen vaak groter was dan de hoeveelheid berichten. De tabel 5.9a en 5.9b laten de hoogste percentages zien van de strekkingen die het frequentst zijn gevonden in de berichten van respectievelijk *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*. De gehele tabel met de percentages van alle strekkingen die zijn gevonden, is te vinden in bijlage B. De tabel in bijlage B laat niet de strekkingen zien die in beide kranten niet zijn gevonden.

Van de berichten uit beide kranten was een aantal stellingen niet bruikbaar voor dit onderdeel van het analyse-instrument, aangezien deze berichten geen van de 70 strekkingen in zich hielden. Van de berichten uit *de Volkskrant* was 49% niet bruikbaar en van de berichten uit *NRC Handelsblad* 46%. Hieruit kan worden geconcludeerd dat slechts in iets meer dan de helft van de geanalyseerde berichten,

---

'links' dan wel 'rechts' kon worden ontdekt, oftewel politieke kleur werd bekend.

Tabel 5.9a Meest frequente strekkingen in *de Volkskrant*

Meest frequent gevonden strekkingen	Krant <i>De Volkskrant</i> Percentage
1) Democratische waarden (L)	7%
2) Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>verandering</i> en/of de <i>vrijheid van het individu</i> boven de <i>bewaking van bestaande waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ... (L)	6%
3) Het vraagstuk van de sociale rechtvaardigheid / opkomen belangen werkende bevolking / sociale wetgeving (L)	3%
4) Tolerantie jegens minderheidsgroepen als nieuwkomers / allochtonen (L)	3%

Tabel 5.9b Meest frequente strekkingen in *NRC Handelsblad*

Meest frequent gevonden strekkingen	Krant <i>NRC Handelsblad</i> Percentage
1) Democratische waarden (L)	8%
2) Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>verandering</i> en/of de <i>vrijheid van het individu</i> boven de <i>bewaking van bestaande waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ... (L)	8%
3) Nationalisatie / het laten bepalen van de richting en ontwikkelingen van de economie door de staat / directe overheidsbemoeienis in de economie (L)	7%
4) Afkeuren marktwerking binnen de gezondheidszorg (L)	4%

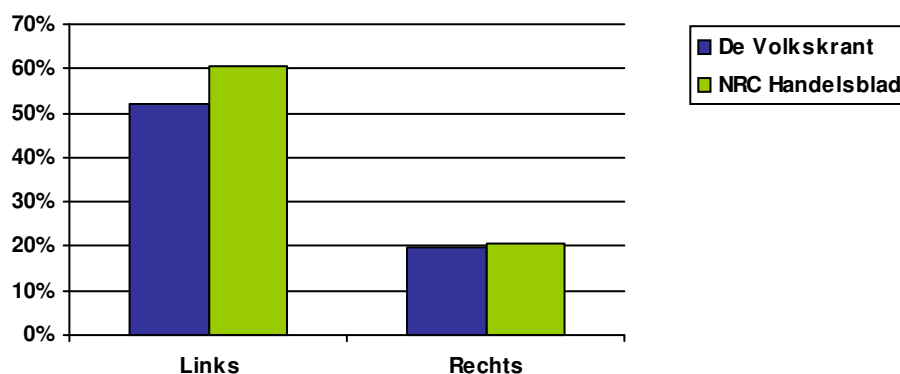

Uit bovenstaande tabellen blijkt dat in beide kranten de strekking 'democratische waarden' zowel als de strekking 'een overig standpunt/dominant frame waarin de nadruk wordt gelegd op verandering en/of de vrijheid van het individu boven de bewaking van bestaande waarden, normen, moraal en tradities' frequent voorkomen. In *de Volkskrant* zijn verder de 'linkse' strekkingen 'vraagstuk van de sociale rechtvaardigheid' als 'tolerantie jegens minderheidsgroepen als nieuwkomers' relatief frequent aanwezig. Binnen *NRC Handelsblad* is dit voor 'nationalisatie' en 'afkeuren marktwerking voor

gezondheidszorg' het geval. Wat opvallend is, is dat alle frequente strekkingen 'linkse' strekkingen zijn. Dat de strekkingen 'linkse' strekkingen betreffen is in de tabellen aangegeven met '(L)'. Ondanks het feit dat er sprake is van lage percentages, is duidelijk zichtbaar dat vaker 'links' dan 'rechts' in de berichten voorkomt. Bovendien kunnen de lage percentages te maken hebben met het feit dat een vrij groot aantal strekkingen (70) in het analyse-instrument zijn opgenomen, wat de kans op hoge percentages verkleint.

In figuur 5.4 zijn de resultaten te zien wanneer de frequenties van alle strekkingen worden meegenomen. Aangezien elke strekking uit het analyse-instrument ofwel voor 'links' ofwel voor 'rechts' staat, wordt in het figuur van 'links' en 'rechts' gesproken.

Figuur 5.4 De strekking van het bericht

Uit bovenstaand figuur is af te lezen dat in beide kranten ruim de helft meer 'linkse' strekkingen voorkomen dan 'rechtse' strekkingen. Van de strekkingen uit *de Volkskrant* is 52% 'links' en 20% rechts. Voor *NRC Handelsblad* is deze verhouding: 61% 'links' en tevens 20% 'rechts'.

Tussen *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* is met name verschil te zien wat betreft de 'linkse' strekkingen. In iets meer dan de helft van de *Volkskrant*-berichten (52%) zijn 'linkse' strekkingen teruggevonden. Dat zijn er minder dan in *NRC Handelsblad* zijn gevonden. In deze krant zijn namelijk in 61% van de berichten 'linkse' strekkingen gevonden. Net als betreffende de aard van de berichten, laat de strekking van de berichten van *NRC Handelsblad* zich vaker van een 'linkse' kant zien dan de berichten uit *de Volkskrant*. *NRC* is dus ook hier meer uitgesproken dan *de Volkskrant*. De verschillen tussen *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* met betrekking tot 'rechtse' strekkingen (beide rond de 20%) zijn verwaarloosbaar klein.

Hoofd- of nevenargument?

Net als voor 'de aard van het bericht' is voor de eenheid 'strekking van het bericht' nagegaan of de

strekkingen die zijn ontdekt in de berichten, fungeerden als hoofd- of als nevenargument in de berichten.

Het merendeel van de strekkingen die in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* zijn getraceerd, nemen in de berichten de functie aan van hoofdargument. In *de Volkskrant* is 47% van de strekkingen een hoofdargument en 13% een nevenargument. De strekkingen waarvan meer neven- dan hoofdargumenten zijn gevonden, zijn zowel ‘links’ als ‘rechts’.

Zoals gezegd fungeren de meeste strekkingen uit *NRC Handelsblad* ook als hoofdargument. Van de *NRC*-strekkingen die zijn gevonden is 48% hoofdargument en 16% nevenargument. Een verschil met *de Volkskrant* wordt gevormd door het feit dat de strekkingen waarvan meer neven- dan hoofdargumenten zijn gevonden, allen ‘rechtse’ strekkingen zijn. Aangezien het om slechts een klein percentage nevenargumenten gaat, lijkt het voor de hand liggend dat dit geen invloed heeft op de resultaten die in figuur 5.4 zijn gepresenteerd.

De strekking en de grootte van het bericht

Om na te kunnen gaan op welke wijze de gevonden strekkingen over de verschillende maten berichten zijn verdeeld, is gekeken naar de strekking van het bericht in combinatie met de grootte van het bericht. In onderstaande tabel 5.10 zijn de resultaten van deze combinatie terug te vinden. De percentages in deze tabel zijn berekend over het totaal aantal berichten per grootte.

5.10 De grootte van de berichten in combinatie met de strekking van de berichten

Politieke kleur	Grootte van het bericht					
	Klein		Middelgroot		Groot	
	<i>Volkskrant</i>	<i>NRC</i>	<i>Volkskrant</i>	<i>NRC</i>	<i>Volkskrant</i>	<i>NRC</i>
Links	36%	43%	49%	48%	57%	52%
Rechts	12%	3%	21%	22%	22%	28%

Uit bovenstaande tabel komt naar voren dat de ‘linkse’ berichten uit *de Volkskrant* vaker middelgroot of groot zijn dan klein. Dit geldt ook voor de ‘rechtse’ berichten in *de Volkskrant*, al is het verschil tussen de drie categorieën hier kleiner. In de *NRC*-berichten is het verschil tussen de drie categorieën binnen de ‘linkse’ strekkingen juist niet heel groot, terwijl de ‘rechtse’ berichten in *NRC* wel een groot verschil laten zien. De ‘rechtse’ berichten uit *de Volkskrant* zijn veel vaker klein (12%) dan de rechtse berichten uit *NRC* (3%). Wat betreffende kleine ‘linkse’ berichten, laat *NRC* weer een hoger percentage zien.

Deze resultaten laten zien dat *de Volkskrant*, indien er sprake is van ‘links’ of ‘rechts’, over het

algemeen meer ruimte reserveert voor berichten met een 'linkse' strekking dan *NRC Handelsblad*. *NRC Handelsblad* heeft tevens meer ruimte voor 'linkse' dan voor 'rechtse' berichten, maar in vergelijking met *de Volkskrant* laat *NRC* meer ruimte voor grote artikelen met een rechtse strekking.

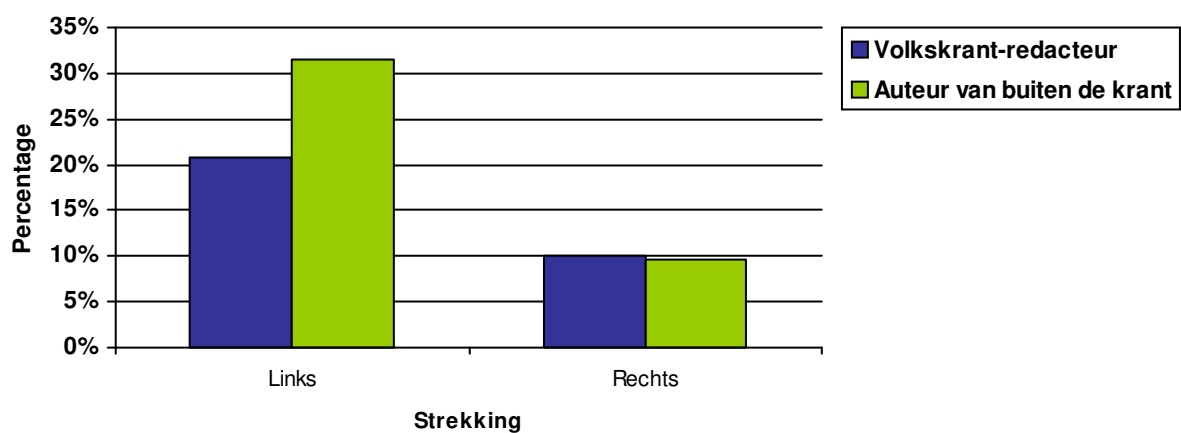
De strekking en het type bericht

Net als voor de 'aard van het bericht' is gedaan is tevens voor 'de strekking van het bericht' gekeken naar de strekking in combinatie met het type bericht. Dit is gedaan om na te gaan in welke type bericht de meeste 'linkse' en de meeste 'rechtse' strekkingen te vinden zijn. Deze resultaten laten echter weinig uitschieters zien. De enige uitschieter is te vinden tussen de berichten van *de Volkskrant*, 8 keer zijn democratische waarden (een 'linkse' strekking) terug te vinden in het type 'bijdrage van een expert'.

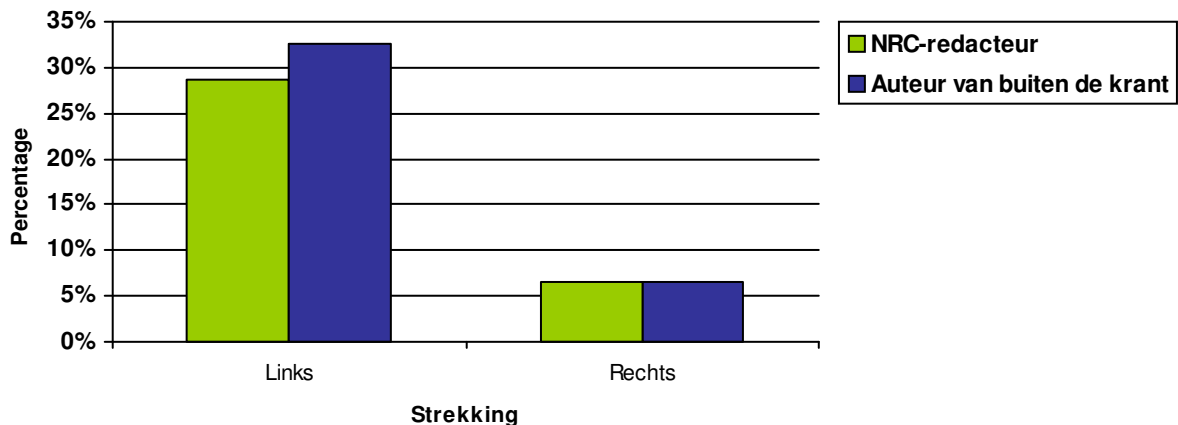
De strekking en de auteur van het bericht

Welke auteur verantwoordelijk is voor de verschillende strekkingen die zijn gevonden in de berichten, wordt hier nagegaan. Zoals ook in de vorige paragraaf is aangegeven, is er in het analyse-instrument onderscheid gemaakt tussen 'redacteur/journalist' van de krant', 'auteur van buiten de krant', 'twee of meer redacteurs/journalisten van de krant' en 'twee of meer auteurs van buiten de krant'. Hier zal slechts worden gekeken of de berichten afkomstig zijn van de hand van een auteur van de krant of van een auteur van buiten de krant. De totalen van 'redacteur/ journalist van de krant' en van 'twee of meer auteurs van buiten de krant' en van een 'auteur van buiten de krant' en 'twee of meer auteurs van buiten de krant' zijn daarom bij elkaar opgeteld. In de figuren 5.5a en 5.5b is te zien welk percentage van het totaal aantal berichten met 'linkse' dan wel 'rechtse' strekking afkomstig zijn van de redactie en welk percentage van buiten de redactie.

Figuur 5.5a Het type auteur van de strekkingen in *de Volkskrant*

Figuur 5.5b Het type auteur van de strekkingen in *NRC Handelsblad*

In tabellen 5.5a en 5.5b is te zien dat van de ‘linkse’ berichten uit *de Volkskrant* een ruime meerderheid afkomstig is van auteurs van buiten de krant (32%) ten opzichte van berichten van *Volkskrant*-redacteuren (21%). Van de berichten waarin een ‘rechtse’ strekking is gevonden, is nauwelijks verschil te zien tussen de redactieleden en de auteurs van buiten de krant. Voor de *NRC*-berichtgeving geldt dat er meer ‘linkse’ berichten afkomstig zijn van buiten de *NRC*-redactie (33%) dan van de redactie zelf (29%). Het percentage ‘rechtse’ berichten van binnen als van buiten de *NRC*-redactie is precies even hoog. Beide type auteurs bekennen even vaak ‘rechtse’ kleur. Het grootste verschil tussen *de Volkskrant* en het *NRC Handelsblad* op dit punt is dat *de Volkskrant*-redacteuren minder vaak ‘linkse’ en vaker ‘rechtse’ berichten schrijven dan de *NRC*-redacteuren. Wat de ‘rechtse’ berichten betreft bekennen zowel de gastredacteuren van *de Volkskrant* alsmede de ‘eigen’ redacteuren vaker kleur dan beide typen auteurs van *NRC Handelsblad*.

De strekking en het onderwerp van het bericht

Hetzelfde als voor ‘het type bericht’ geldt, geldt ook voor de eenheid ‘het onderwerp’. De verschillende ‘linkse’ en ‘rechtse’ strekkingen laten een gelijkmatige verdeeldheid over de onderwerpen zien dat ook hier de frequentie slechts zelden boven de ‘3’ uitkomt. De enige uitschieter is te zien, zowel voor *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad*, in het onderwerp ‘overig onderwerp’. In beide kranten, 10 maal in *de Volkskrant* en 12 maal in *NRC*, zijn ‘linkse’ democratische waarden te vinden.

De resultaten van ‘de strekking van het bericht’ samengenomen, laten geen grote verschillen zien in vergelijking met de resultaten van de aard van het bericht. Ook hier blijkt dat zowel in *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* veel vaker ‘linkse’ dan ‘rechtse’ strekkingen te vinden zijn. Wat betreft de ‘linkse’ strekkingen is *NRC Handelsblad* uitgesprokener dan *de Volkskrant*, aangezien *NRC* zich vaker

---

van een 'linkse' kant laat zien. Anders dan bij de aard van het bericht, is de mate waarin beide kranten 'rechtse' strekkingen laten zien vrijwel gelijk. De kranten kunnen dus op dit punt als 'even rechts' worden gezien. Uit de resultaten bleek wel dat de ruimte die voor 'linkse' dan wel 'rechtse' berichten wordt gereserveerd, voor beide kranten verschilt. Hoewel de kranten beiden meer ruimte voor 'linkse' dan voor 'rechtse' berichten laat, laat *NRC* in verhouding tot *de Volkskrant* meer ruimte voor 'rechtse' artikelen. De 'linkse' artikelen zijn overigens voor beide kranten vaker afkomstig van de hand van een gastredacteur dan van een 'eigen' redacteur. Wat betreft de 'rechtse' strekkingen is hier geen verschil waar te nemen.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd, op concluderende wijze samengevat. Bovendien worden in de discussie de tekortkomingen van dit onderzoek en tips voor vervolgonderzoek gegeven.

---

6 Conclusie en discussie

In dit laatste hoofdstuk staat de beantwoording van de hoofdvraag op basis van de resultaten centraal. De hoofdvraag luidt als volgt:

Welke plaats nemen de kwaliteitskranten de Volkskrant en NRC Handelsblad in op de ‘rechts-links’-dimensie, wat betreft de berichtgeving op de opinie- en achtergrondpagina’s?

Alvorens dit aan de orde komt, worden de ontwikkelingen in het Nederlandse medialandschap en binnen de kranten *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* kort behandeld. Ook wordt kort gekeken naar de invulling van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ wanneer gebruikt in politieke context. Ten slotte worden in dit hoofdstuk enkele kanttekeningen geplaatst bij het onderzoek en het ontwikkelde meetinstrument. Hieruit zijn enkele aanbevelingen voor verder onderzoek binnen dit onderzoeksgebied gevloeid.

6.1 Ontwikkelingen in het Nederlandse medialandschap

Het Nederlandse medialandschap heeft door de jaren heen heel wat verschillende vormen aangenomen. Iets dat binnen dit landschap niet is veranderd, is het feit dat media en politiek nauw met elkaar in verbinding staan. Om optimaal te kunnen functioneren in de democratie die ons land kent, hebben beiden elkaar nodig. De politiek heeft media nodig om haar standpunten onder de burgers kenbaar te maken en te zorgen dat deze burgers daarvan overtuigd raken. Gezien het feit dat er vraag is naar politieke informatie, doen media er op hun beurt goed aan om haar inhoud met politiek te vullen. De rol van het publiek is binnen het huidige medialandschap groot. Door de komst van gratis kranten, nieuwe media en meer televisiezenders is het media-aanbod sterk gestegen. Om het hoofd boven water te kunnen houden, dienen media te luisteren naar de wensen van het publiek. Het proces waarin het publiek de inhoud van media bepaalt, heet *media logic*. Volgens Brants (2005) worden media genoodzaakt zich aan te passen aan de verwachtingen van het publiek van het medium. Hoofdredacteurs Broertjes en Jensma, respectievelijk van *de Volkskrant* en het *NRC Handelsblad*, zien echter een andere oplossing voor de krant om zich staande te kunnen houden. Zij zijn van mening dat de krant zich duidelijker moet profileren met behulp van een duidelijk profiel zodat de lezer weet wat te verwachten in een krant. Ook Oosterbaan (2003) is voorstander van deze redenering.

Van deze marktgeoriënteerde journalistiek is zeker niet altijd sprake geweest. Tot midden jaren '60 bepaalde de politiek de inhoud van de media. Er was geen sprake van concurrentie aangezien elke zuil zijn eigen media had. De journalistiek nam hierbinnen dus een volgzaam houding aan, aangezien zij de meningen van de eigen zuil verkondigde. Na de ontzuiling van Nederland nam de journalistiek een andere rol aan. Zij beschouwde zichzelf als de bewaker van de democratie waarvoor

---

zij zichzelf verantwoordelijk achtte. Deze verantwoordelijkheid uitte zijzelf door op analyserende en kritische wijze te berichten.

De ontwikkelingen in het medialandschap hebben invloed op wat en op welke manier er in de media wordt bericht. Volgens Cohen (1963) bepalen journalisten, hoofd- en eindredacteuren het kader dat lezers voor ogen krijgen. Zij selecteren namelijk wat de lezers wel en niet te zien krijgen en op welke manier ze dit te zien krijgen. Op basis van de informatie die lezers tot zich krijgen, creëren zij 'hun' werkelijkheid. De theorie die ervan uitgaat dat media een keuze moeten maken uit alle gebeurtenissen en op die wijze bepaalde gebeurtenissen wel en andere niet op de agenda zetten, heet *agenda-setting*. Wat betreft politieke informatie geldt volgens de *agenda-setting theorie* dat hoe meer aandacht er aan een bepaald onderwerp of bepaalde politieke richting wordt besteed, hoe vaker het publiek ermee wordt geconfronteerd en er belang aan hecht. Daarnaast bepalen media ook hoe een bepaalde gebeurtenis wordt ingekaderd. *Framing*, ook wel *second level agenda-setting* (vgl. De Boer & Brennecke, 2003 en Scheufele, 1999) genoemd, is de theorie die ervan uitgaat dat een gebeurtenis op een bepaalde wijze wordt ingekleurd. In dit onderzoek is gekeken of in de berichtgeving van kwaliteitskranten *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* een bepaalde politieke kleur op de agenda wordt gezet. Dit is bekeken aan de hand van de wijze waarop de berichten zijn ingekaderd.

De ontwikkelingen in het medialandschap zijn aan de twee kranten die in dit onderzoek centraal staan, niet voorbijgegaan. Zowel in *de Volkskrant* als in *NRC Handelsblad* zijn sporen van de verzuiling te vinden. Zo was *de Volkskrant* nauw verbonden met de Katholieke Volkspartij (KVP). Dit uitte zich met name doordat de leider van deze partij, Romme, staatkundig hoofdredacteur van deze krant was. In *NRC* en *Algemeen Handelsblad*, de twee kranten waaruit in 1964 *NRC Handelsblad* is ontstaan, was schriftelijke steun te ontdekken in het voordeel van de Liberale stadspartij. Ook later, toen de invloed van de zuilen danig was afgenomen, konden in beide kranten politieke voorkeuren worden ontdekt. Begin jaren '70 zou *de Volkskrant* pro-PvdA zijn geweest, alvorens de krant besloot een onafhankelijk en kritisch imago te willen hebben. Met de fusie die leidde tot de oprichting van het *NRC Handelsblad* kwamen twee politieke gedachtegoeden, namelijk links- en rechts-liberaal, bij elkaar. Later bleek dat in de krant steun werd verleend aan de politieke partij VVD. Net als *de Volkskrant*, wilde ook *NRC Handelsblad* onafhankelijk en vrij zijn van elke ideologische of partijpolitieke binding. Of er daadwerkelijk geen dominante politieke richting is te ontdekken, is in dit onderzoek onderzocht. De profielen van beide kranten geven hierin in ieder geval geen inzicht. Verwachtingen over de specifieke inhoud van de kranten kunnen niet tot nauwelijks op basis van de profielen worden gemaakt. Op zeer algemene en positieve wijze worden de karakteristieken van de kranten aangegeven. De wens van Jensma, Broertjes en Oosterbaan voor een duidelijk programma van de krant is in de profielen van de kranten nog niet te herkennen.

6.2 De ‘links-rechts’-dimensie en andere dimensies

De begrippen ‘links’ en ‘rechts’ worden al sinds jaar en dag in politieke context gebruikt. Ook nu worden beide begrippen nog veel gebruikt, zij het met niet altijd eenzelfde betekenis. In hoofdstuk 3 zijn enkele onderzoekers (Lipschits, Bobbio, Woerdman en Carlisle) aan bod gekomen die allen aan beide begrippen een abstracte betekenis hebben gegeven. Ondanks afwijkende invullingen, zijn in alle invullingen tevens overeenkomsten gevonden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is het nodig duidelijk te stellen wat er in dit onderzoek wordt verstaan onder de begrippen ‘links’ en ‘rechts’. Uit de vergelijking van de abstracte invullingen kwam naar voren dat de verschillende wetenschappers een andere betekenis toekennen aan de begrippen wanneer gebruikt in een economische context en wanneer gebruikt in een niet-economische context. Zodoende is men gekomen tot de volgende definities van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ wanneer gebruikt in politieke context.

- **Links in economische context:** De *aanvaarding van overheidsingrijpen* om de verschillen tussen mensen op economisch terrein kleiner te maken. Het doel is *het streven naar steeds grotere gelijkheid* tussen mensen op economisch gebied. Doordat men overheidsingrijpen toelaat om dit doel te bereiken wordt de vrijheid van mensen op economisch gebied ingeperkt.

- **Rechts in economische context** betekent het tegenovergestelde. Volgens de aangehaalde auteurs betekent ‘rechts’ *het afkeuren van overheidsbemoedienis* op economisch vlak. Men moet streven naar een vrijemarkteconomie waarin geen plaats is voor regels die de vrijheid van mensen op economisch vlak aan banden legt. In wezen streeft ‘rechts’ naar meer vrijheid op economisch vlak en naar minder gelijkheid dan ‘links’.

- **Links in niet-economische context:** In niet-economische zin betekent ‘links’ juist *het streven naar vrijheid*. De vrijheid van het individu moet zoveel mogelijk worden bewaakt. ‘Links’ neemt in deze context dus een *progressief* standpunt in.

- **Rechts in niet-economische context:** In niet-economische context betekent ‘rechts’ dat de vrijheid van het individu moet worden ingeperkt wanneer normen, moraal en tradities in het geding komen. ‘Rechts’ neemt in deze context dus een *conservatief* standpunt in.

In het verleden is al geregeld onderzoek uitgevoerd waarin de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ een rol speelden. Vaak stond in de onderzoeken de vraag centraal in hoeverre de ‘links-rechts’-dimensie een voorspeller van stemgedrag is. De concrete invullingen van de begrippen ‘links’ en ‘rechts’ die in de onderzoeken zijn gebruikt, zijn in dit onderzoek overgenomen en in het analyse-instrument geïmplementeerd. Zo zijn invullingen van Pennings en Keman (1993), Vinopal (2003), Middendorp (1992) en Pellikaan (2003) gebruikt. In het onderzoek van Pellikaan en Van der Meer (2003) is geen gebruik gemaakt van de ‘links-rechts’-indeling maar van de economische, communitaristische, ethische en culturele dimensie. Bij vergelijking met bovenstaande abstracte invullingen, bleek dat de

---

‘links-rechts’-dimensie in de economische, de ethische en de culturele dimensie te herkennen is. Om deze reden zijn de concrete invullingen die Pellikaan (2003) heeft gehanteerd om deze dimensies meetbaar te maken, tevens meegenomen in het meetinstrument.

Naast de ‘links-rechts’-dimensie zijn er in dit onderzoek nog twee andere dimensies meegenomen, namelijk de ‘confessioneel-niet-confessioneel’-dimensie en de dimensie ‘materialisme-postmaterialisme’. Uit onderzoek (Van Deth en Geurts, 1989) is gebleken dat deze dimensies een sterke samenhang vertonen met de ‘rechts-links’-dimensie. Allen zouden goede voorspellers van stemgedrag zijn. Daarbij worden de begrippen ‘rechts’, materialistisch en confessioneel vaak samengenomen en tevens de begrippen ‘links’, postmaterialistisch en niet-confessioneel. De ‘confessioneel-niet-confessioneel’-dimensie en de dimensie ‘materialisme-postmaterialisme’ zijn in dit onderzoek meegenomen omdat ze als relevante begrippen op de ‘links-rechts’-dimensie worden gezien. Er zijn namelijk steeds vaker geluiden te horen dat de ‘rechts-links’-dimensie door de stijgende welvaart steeds minder relevant wordt en de ‘materialisme-postmaterialisme’-dimensie steeds relevanter.

6.3 De mate van links en rechts in de *Volkskrant* en *NRC Handelsblad*

De resultaten die zijn gevonden aan de hand van de inhoudsanalyse, zijn gepresenteerd in hoofdstuk 5. De belangrijkste resultaten met betrekking tot de centrale hoofdvraag van dit onderzoek zijn de resultaten van ‘de aard van het bericht’ en ‘de strekking van het bericht’. In deze onderdelen van het analyse-instrument is respectievelijk nagegaan welke kwesties, ‘linkse’ of ‘rechtse’, er door de kranten op de agenda zijn gezet en vanuit welk frame deze kwesties zijn gebracht.

In totaal zijn er 251 krantenberichten van de opinie- en achtergrondpagina’s van *de Volkskrant* geanalyseerd en 181 berichten van *NRC Handelsblad*. De resultaten laten zien dat van de geanalyseerde berichten uit *de Volkskrant* ongeveer de helft niet bruikbaar was doordat in deze berichten geen ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ aard en strekking is gevonden. Wat betreft de berichten uit *NRC Handelsblad* blijkt dat hiervan meer berichten konden worden meegenomen in de analyse. Van deze krant kon 39% van de gevonden kwesties worden meegenomen en 46% van de strekkingen uit de berichten. Deze resultaten wijzen erop dat *NRC Handelsblad* vaker politieke kleur bekend dan *de Volkskrant*. Het feit dat in *de Volkskrant* iets minder vaak ‘links’ dan wel ‘rechts’ te herkennen is, wijst op een iets uitgesprokenere berichtgeving door deze krant ten opzichte van *NRC Handelsblad*.

Wanneer beide kranten in lijn met hun geschiedenis (zie hoofdstuk 2) zijn blijven berichten, dan kan worden verwacht dat *de Volkskrant* een ‘linkse’ positie op de ‘links-rechts’-dimensie inneemt dan *NRC Handelsblad*. Dit heeft met name te maken met het feit dat *de Volkskrant* een tijd de PvdA steunde en *NRC Handelsblad* de Liberale Stadspartij en later de VVD. Aangezien de VVD binnen het

---

politieke spectrum een ‘rechtser’ positie inneemt dan de PvdA, zijn deze verwachtingen gevoed. Met deze verwachtingen moet echter worden opgepast, aangezien ‘liberaal’ niet hetzelfde is als ‘rechts’. Gezien het feit dat er rekening is gehouden met ‘links’ en ‘rechts’ in economische en niet-economische zin, kan het zijn voorgekomen dat voornamelijk niet-economische liberale punten op de agenda zijn gezet waardoor de berichten als ‘links’ zijn beoordeeld.

De resultaten laten zien dat van de berichten waarbinnen een politieke richting te herkennen was, in beide kranten een ruime hoeveelheid meer ‘linkse’ kwesties en ‘linkse’ invullingen van deze strekkingen dan ‘rechtse’ kwesties en strekkingen zijn gevonden. Beide kranten zetten dus behoorlijk vaak ‘linkse’ standpunten op de agenda. De verwachting naar aanleiding van het onderzoek van Deuze (2002) dat kranten aardig ‘links’ zijn, aangezien een groot deel van de Nederlandse journalisten heeft aangegeven ‘links’ te zijn, lijkt dus te kloppen. De resultaten uit het onderzoek van Kleinnijenhuis (1990), dat *de Volkskrant* een ‘linkse’ positie en *NRC* een middenpositie met een neiging naar ‘links’ aannamen, komen echter niet geheel met deze resultaten overeen. Ook de verwachtingen die de geschiedenis van beide kranten scheppen, lijken niet volledig uit te komen. Deze doen namelijk vermoeden dat *de Volkskrant* een ‘linkser’ positie dan *NRC Handelsblad* zou innemen, maar dat is dus niet het geval.

Hoewel *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* beiden veel vaker ‘linkse’ dan ‘rechtse’ standpunten uiten, is er toch een verschil tussen de kranten op te merken. Wat betreft ‘linkse’ kwesties en strekkingen laat *NRC Handelsblad* zich namelijk iets vaker van een ‘linkse’ kant zien dan *de Volkskrant*. Wat betreft de aard van de berichten, is het verschil tussen beide kranten miniem. Wat wel opvallend is, is dat maar liefst 75% van de hoofdredactionele commentaren uit *NRC Handelsblad* een ‘linkse’ aard bevatten. Aangezien dit type bericht aangeeft waar de krant voor staat, laat de krant zich ook hier van een behoorlijk ‘linkse’ kant zien. Betreffende het frame, oftewel de strekking, die in de berichten is gekozen, is in 61% van de *NRC*-berichten en in 52% van de *Volkskrant*-berichten een ‘linkse’ strekking te vinden. De ‘rechtse’ kwesties en strekkingen zijn in beide kranten duidelijk in de minderheid. In *NRC Handelsblad* zijn iets meer ‘rechtse’ kwesties en nauwelijks meer ‘rechtse’ strekkingen gevonden ten opzichte van *de Volkskrant*. Dit verschil is echter zo miniem dat hier nauwelijks conclusies aan kunnen worden verbonden. De andere twee dimensies, de ‘confessioneel-niet-confessioneel’-dimensie en de dimensie ‘materialisme-postmaterialisme’, zijn in beide kranten in veel mindere mate aanwezig. Zoals Middendorp (1991) en Woerdman (1999) al aangaven, lijken deze dimensies inderdaad een goede voorspeller voor de ‘links-rechts’-dimensies. Dit blijkt uit het feit dat in beide kranten vaker postmaterialistische kwesties en non-confessionele kwesties ten opzichte van materialistische en confessionele kwesties zijn gepubliceerd. Met uitzondering van de non-confessionele kwesties laat *NRC Handelsblad* vaker dan *de Volkskrant* een bepaalde politieke richting zien. Met name op de ‘materialisme-postmaterialisme’-dimensie is het verschil groot. Zoals

---

aangegeven zijn beide kranten postmaterialistischer dan materialistischer, maar het *NRC* is bijna twee keer zo postmaterialistisch als *de Volkskrant*. Dit verschil kan gedeeltelijk worden verklaard doordat een opiniebijlage van *NRC* in het teken stond van de filosofie, waardoor er in totaal redelijk veel filosofische kwesties zijn meegenomen in de analyse. Echter, wanneer dit filosofiekatern uit de resultaten wordt weggelaten, blijkt *NRC* nog steeds postmaterialistischer te zijn dan *de Volkskrant*. Bovendien zegt het feit dat er überhaupt sprake is van een filosofiekatern al iets over de berichtgeving van *NRC* en de lezers die deze krant voor ogen heeft.

Van de berichten waarin ‘links’ en ‘rechts’ te ontdekken is, besteden zowel *NRC* als *de Volkskrant* meer ruimte aan ‘linkse’ dan aan ‘rechtse’ berichten. In verhouding tot *de Volkskrant* laat *NRC* echter meer ruimte voor berichten met een ‘rechtse’ strekking dan de *Volkskrant*. Ten slotte laten de resultaten met betrekking tot de auteurs van de berichten zien dat auteurs van buiten *de Volkskrant* vaker politieke kleur bekennen, zowel ‘links’ als ‘rechts’, dan de *Volkskrant*-redacteuren zelf. Voor *NRC* geldt hetzelfde voor de ‘linkse’ berichten. Wat betreft ‘rechtse’ berichten zijn meer afkomstig van *NRC*-redacteuren dan van gastredacteuren.

6.4 Algemene conclusie

Naar aanleiding van de hierboven beschreven conclusies kan een algemene conclusie worden getrokken, waarmee een antwoord wordt gegeven op de centrale hoofdvraag: *Welke plaats nemen de kwaliteitskranten de Volkskrant en NRC Handelsblad in op de ‘rechts-links’-dimensie, wat betreft de berichtgeving op de opinie- en achtergrondpagina’s?*

Uit de resultaten is gebleken dat de berichten uit zowel *de Volkskrant* als *NRC Handelsblad* vaker ‘links’ dan ‘rechts’ getint zijn. Beide kranten nemen dus een ‘linkse’ positie in op de ‘rechts-links’-dimensie. Daarnaast laten de berichten uit *NRC Handelsblad* vaker een politieke richting zien dan de berichten uit *de Volkskrant*, waardoor *NRC Handelsblad* als iets uitgesprokener ten opzichte van *de Volkskrant* kan worden gezien. *NRC Handelsblad* laat zich in haar berichten bovendien vaker van zowel een ‘linkse’ als van een ‘rechtse’ kant zien. *NRC* zet dus vaker dan *de Volkskrant* zowel ‘linkse’ als ‘rechtse’ berichten op de media-agenda.

Zoals in hoofdstuk 2 werd aangegeven, geven de huidige profielen van de kranten maar weinig prijs over hun ware aard. Door middel van dit onderzoek is het mogelijk deze profielen iets duidelijker invulling te geven, althans wat de opinie- en achtergrondpagina’s van deze kranten betreft. Iets dat door de hoofdredacteuren Broertjes en Jensma en redacteur Oosterbaan wordt aangeraden. Zo kan van *de Volkskrant* worden gezegd dat deze krant zowel ‘linkse’ als ‘rechtse’ standpunten in zich draagt, maar een duidelijke voorkeur heeft voor ‘links’. *NRC Handelsblad* heeft ook ruimte voor zowel ‘linkse’ als ‘rechtse’ standpunten, maar steekt haar preferentie voor ‘links’ niet onder stoelen of banken. Bovendien wil *NRC Handelsblad* de lezer inderdaad ‘scherp houden’ door hem/haar te laten

---

nadenken over postmaterialistische zaken.

6.5 Discussie

Bij de uitvoering van een onderzoek kunnen altijd kritische opmerkingen worden gemaakt. De onderzoeksmethode waarvan in dit onderzoek gebruik is gemaakt, systematisch-kwantificerende inhoudsanalyse, heeft zo haar beperkingen. Zoals Hansen et al. (1998) al aangaven, kenmerkt inhoudsanalyse zich door haar sterk interpretatieve karakter. Ondanks het feit dat er een codeboek is opgesteld waarin alle eenheden uit het analyse-instrument zijn gedefinieerd, kan niet met zekerheid worden gezegd dat de onderzoeker een bepaalde interpretatie aan de berichten heeft gegeven die in alle gevallen met andere onderzoekers overeenkomt. Verder is het aantal edities van elke krant, in totaal 6 zaterdagbijlagen, niet heel groot. Het feit dat slechts drie zaterdagen in juni 2005 en drie zaterdagen in april 2006 in het onderzoek zijn meegenomen, gaat ten koste van de representativiteit van de resultaten.

Aangezien er in dit onderzoek voor gekozen is om zowel van *de Volkskrant* als van *NRC Handelsblad* alle opinieberichten en alle achtergrondberichten mee te nemen, verschilt het totaal aantal geanalyseerde katernen van beide kranten. Naast het feit dat de zaterdagkrant van *de Volkskrant* iets groter van omvang is dan die van *NRC Handelsblad*, zorgt het verschil in aantal katernen ervoor dat er een behoorlijk verschil bestaat tussen het aantal geanalyseerde berichten. In totaal zijn er 251 berichten uit *de Volkskrant* en 181 berichten uit *NRC Handelsblad* geanalyseerd. Dit verschil heeft als gevolg dat de conclusies die getrokken zijn met betrekking tot de berichten uit *de Volkskrant* representatiever zijn dan de conclusies over *NRC Handelsblad*.

Bij het gebruik van de resultaten van dit onderzoek moet rekening worden gehouden dat dit onderzoek de focus op de opinie- en achtergrondpagina's heeft liggen. Op deze pagina's dient minder dan in de andere delen van de krant rekening te worden gehouden met de 'objectiviteits-eis' en mogen er meer standpunten kenbaar worden gemaakt. De resultaten van dit onderzoek kunnen dus niet als representant voor de gehele krant worden gezien.

Een andere kritische noot dient te worden geplaatst bij de naleving van het criterium van 'neutrale' onderzoeksmaanden. In dit onderzoek zijn kranten uit drie 'neutrale' weekenden geanalyseerd. De vraag is echter: wanneer is er sprake van een 'neutrale' nieuwsmaand of nieuwsweek? Volgens Wester (2001) kan van 'neutraliteit' worden gesproken wanneer er geen gebeurtenis heeft plaatsgevonden die het nieuws van die week of maand beheerst. Er kan echter nooit sprake zijn van een pure neutrale maand. Dit zou namelijk een week zijn wanneer geen enkele gebeurtenis vaker dan een andere gebeurtenis in het nieuws komt. Dit soort weken zijn wel te vinden gedurende de zogenaamde 'komkommertijd', maar deze tijd is niet representatief voor de rest, en grootste, deel van het jaar. In andere weken/maanden zijn er altijd gebeurtenissen die vaker worden

---

verslagen dan andere gebeurtenissen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in een tijd dat er in Nederland sprake is van een ‘rechts’ kabinet. De veelal ‘linkse’ voorkeur die de resultaten van dit onderzoek laten zien, zouden kunnen duiden op een kritische houding van de Nederlandse pers en bevolking jegens het zittende kabinet. De ‘linkse’ voorkeur die is gevonden hoeft, onder andere politieke omstandigheden, dus niet blijvend te zijn.

Ten slotte moet er een kleine kanttekening worden geplaatst bij het feit dat een achtergrondbijlage van *NRC Handelsblad* in het teken stond van de filosofie. Om deze reden zijn de resultaten van deze zaterdag vertekend en is er een niet-representatief hoog aantal postmaterialistische berichten in de analyse meegenomen.

6.6 Suggesties voor vervolgonderzoek

Vanuit bovenstaande kanttekeningen kunnen suggesties voor vervolgonderzoek worden gedaan. Ten eerste zou, om de representativiteit van het onderzoek te verhogen, in onderzoek naar de mate van ‘links’ en ‘rechts’ in Nederlandse kranten, meer kranten en dus meer berichten moeten worden meegenomen.

Om na te gaan of kranten nu duidelijker aangeven welke politieke richting ze aanhangen en op die manier een duidelijker frame voor de buitenwereld schetsen, zou een vergelijkend onderzoek moeten worden uitgevoerd met kranten tot circa 50 jaar geleden. Op deze wijze kunnen de profielen van de kranten duidelijker worden ingevuld en kan worden nagegaan welke veranderingen deze profielen door de jaren heen hebben ondergaan.

Om de houdbaarheid van de ‘linkse’ voorkeur van beide kranten te testen, zou dit onderzoek nogmaals moeten worden uitgevoerd wanneer er in Nederland sprake is van een ‘links’ kabinet. Dan kan tevens worden nagegaan of er te allen tijde sprake is van een kritische houding ten opzichte van het zittende kabinet of dat de kranten altijd meer ‘linkse’ dan ‘rechtse’ standpunten in zich dragen.

Bovendien zou in een vervolgonderzoek gekeken kunnen worden naar de lezerskant. In hoeverre worden lezers daadwerkelijk beïnvloed door een duidelijk politiek frame van de krant? Bepaalt op dit punt de media-agenda nog steeds de publieksagenda? Het onderzoek zou dan vervolgens ook moeten nagaan wat het Nederlandse lezerspubliek onder de termen ‘links’ en ‘rechts’ verstaat. Herkennen zij een duidelijk ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ boodschap, indien aanwezig in een krantenbericht, als zodanig? Bovendien kan worden nagegaan of de lezers van beide kranten er ‘linkse’ dan wel ‘rechtse’ gedachten op nahouden.

Ten slotte zou ook de ‘productiekant’ van de berichten moeten worden bekeken. Bij krantenredacteurs zou moeten worden nagegaan wat hun politieke interesse is en of zij deze mogen en ook daadwerkelijk laten doorklinken in hun werk.

Literatuurlijst

Abeling, A. (2005). *Het Groene Woordenboek*. Utrecht: SDu Uitgevers.

Adriaansen, M., Van der Brug, W. en Van Spanje, J. (2005). *De kiezer op drift?* in: K. Brants en P. van Praag (2005). *Politiek en Media in Verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002* (pp. 218-243). Amsterdam: Het Spinhuis.

Altheide, D.L. & Snow, R.P. (1979). *Media logic*. Londen: Sage.

Baran, S.J. en Davis, D.K. (2000). *Mass Communication Theory. Foundations, Ferment and Future*. Belmont: Wadsworth/ Thomson Learning.

Bardoel, J., Vos C., Vree van F., Wijfjes, H. (2002). *Journalistieke cultuur in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bardoel, J. & Van Cuilenburg, J. (2003). *Communicatiebeleid en Communicatiemarkt. Over beleid, economie en management voor de communicatiesector*. Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgever.

Blumler, J. G. (1982). Political communication: democratic theory and broadcast practice. In: D. Whitney & E. Wartella (Eds.), *Mass communication review yearbook vol.3*. (pp. 621-637). Beverly Hills: Sage Publications.

Brants, K. (2002). *Opgejaagd door Cerberus. De moeizame mediatisering van de politieke communicatie*. in: J. Bardoel, C. Vos, F. van Vree, H. Wijfjes (2002). *Journalistieke cultuur in Nederland* (pp. 85 – 99). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Brants, K. & Praag, van, P. (2005). *Politiek en Media in Verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002* (pp. 218-243). Amsterdam: Het Spinhuis.

Broersma, M. (2002). *De hand van Romme. C.P.M. Romme als staatkundig hoofdredacteur van de Volkskrant (1945-1952)*. in: J. Bardoel, C. Vos, F. van Vree, H. Wijfjes (2002). *Journalistieke cultuur in Nederland* (pp. 51 – 66). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Broertjes, P. (2004). *Jaarrede 2004*. Amsterdam, april 2004.

Bobbio, N. (1996). *Left & Right. The Significance of a Political Distinction*. Oxford: Polity Press in association with Blackwell Publishers ltd.

Boer, de, C. & Brennecke, S. I. (1997). *Media en publiek: theorieën over media impact*. Amsterdam/Meppel: Boom.

Carlisle, R.P. (2005). *Encyclopedia of politics : the left and the right. Vol. 1. The Left*.- Thousand Oaks: Sage.

Carlisle, R.P. (2005). *Encyclopedia of politics : the left and the right. Vol. 2. The Right*.- Thousand Oaks: Sage.

Cuilenburg, van, J.J. Scholten, O. en Noomen, G.W. (1992). *Communicatiewetenschap*. Muiderberg: Coutinho.

-
- Dahrendorf, R. (1974). Aktive und passive Öffentlichkeit. In W.R. Langenbucher, Zur theorie der politischen Kommunikation (pp. 97-109). München: Piper & Co. Verlag.
- Deschouwer, K & Hooghe, M. (2005). *Politiek. Een inleiding in de politieke wetenschappen*. Amsterdam: Boom.
- Deth, van, J.W. & Geurts, P.A.T.M. (1989). *Value orientation, left-right placement and voting*. – European Journal of Political Research 17: 17-34. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Deuze, M. (2002). *Journalists in The Netherlands. An analysis of the people, the issues and the (inter-)national environment*. Amsterdam: Aksant.
- Eijk, van der C. & Niemöller, B. (1983). *Electoral Change in the Netherlands. Empirical results and Methods of measurement*. Amsterdam: CT-press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), pp. 51-58.
- Gans, H.J. (1979). *Deciding what's news*. In: H. Tumber (1999). *News. A Reader*. (pp. 235 – 248). Oxford: University Press.
- Geelen, J-P. (1998). *Het Haagse huwelijk : hoe pers en politiek tot elkaar veroordeeld zijn*. – Nijmegen: SUN.
- Groen, M. & Zwam, Van der, N. (2005). *Tussen feit en interpretatie. Frames in het NOS-journaal en het RTL-nieuws*. in: K. Brants en P. van Praag (2005). *Politiek en Media in Verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002* (pp. 218-243). Amsterdam: Het Spinhuis.
- Heldring, J. (1995). *Woord vooraf*. in: Door onze redacteuren (1995). *NRC Handelsblad 1970 – 1995*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Heyting, L. (1995). *De fusie van NRC en Handelsblad*. in: Door onze redacteuren (1995). *NRC Handelsblad 1970 – 1995*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Jole, van, F. (2003). *De verrechtsing van de media*. De Volkskrant, 22 november 2003.
- Kalma, P. (2004). *Links, rechts en de vooruitgang*. Wiardi Beckman Stichting.
- Kleinnijenhuis, J. (1990). *Op zoek naar nieuws. Onderzoek naar journalistieke informatieverwerking en politiek*. Amsterdam: VU Boekhandel/ Uitgeverij.
- Koole, R. (2002). *Hijgende vragen, vlotte babbels. De symbiose van politiek en media*. In: J. Bardoel, C. Vos, F. van Vree, H. Wijfjes (2002). *Journalistieke cultuur in Nederland*. (pp. 101-113) Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Langeveld, H. (2002). *De verzuiling doorbroken. Hendrikus Colijn en de liberale en ongebonden pers*. in: J. Bardoel, C. Vos, F. van Vree, H. Wijfjes (2002). *Journalistieke cultuur in Nederland* (pp. 37 – 49). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Laponce, J.A. (1972). *In search of the Stable Elements of the Left-Right Landscape*. – Comparative Politics, Vol. 4. No. 4. (Jul., 1972), pp. 455-475.
- Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. In: Tumber, H. (1999). *News. A Reader* (pp. 320 – 328). Oxford: University Press.

-
- Lipschits, I. (1969). *Links en rechts in de politiek*. Meppel: J.A. Boom en zoon uitgevers.
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1973). *The Agenda-Setting Function of Mass Media*. In: H. Tumber (1999). *News. A Reader* (pp. 320 – 328). Oxford: University Press.
- Middendorp, C.P. (1992). *Left-Right Self-identification and (Post)materialism in the Ideological Space; their Effect on the Vote in the Netherlands*. *Electoral Studies*, 11-3, pp. 249-260.
- Oosterbaan, W. (2003). *Het programma van de krant. Triomf en tekortkomingen van het journalistieke*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Pennings, P. en Keman, J.E. (1993). *'Links' en 'Rechts' in de Nederlandse politiek*. Jaarboek documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.
- Praag, Van, P. & Brants, K. (2005). *Op weg naar de toeschouwersdemocratie*. In: K. Brants en P. van Praag (2005). *Politiek en Media in Verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002* (pp. 218-243). Amsterdam: Het Spinhuis.
- Raad voor het openbaar bestuur (2003). *Politiek en Media. Pleidooi voor een LAT-relatie*. – Den Haag: Raad voor het openbaar bestuur.
- Scheufele, D. A. (1999). *Framing as a theory of media effects*. *Journal of Communication*, 49 (1), pp. 103-122.
- SCP-rapport 1998. *Sociaal en Cultureel rapport 1998. 25 jaar sociale verandering*. – Rijswijk/ Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Elsevier.
- Shoemaker, P.J. (1991). *Gatekeeping*. In: H.Tumber (1999). *News. A reader* (pp. 73-78). Oxford: University Press.
- Tanghe, F. (2004). *Links is soms rechts. Over gelijkheid, democratie en multiculturalisme*. Antwerpen/ Amsterdam: Houtekiet.
- Vasterman, P. (2004). *Mediahype*. Amsterdam: Aksant.
- Vinopal, J. (2003). *Who is a "Leftist" and who is a "Rightist"?* – Public Opinion Research Centre, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Volkskrant, de. (2006). *Zorg bij VVD over gevecht Rutte-Verdonk*. 5 april 2006, voorpagina.
- Vree, van F. (1996). *De metamorfose van een dagblad. Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Wester, F. (2001). *Inhoudsanalyse als systematisch-kwantificerende werkwijze*. in: H. Hunter, K. Renckstorf en F. Wester (2001). *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap*. Alphen a/d Rijn: Kluwer.
- White, D. M. (1999), *The 'Gatekeeper': A case study in the selection of news*. In: H. Tumber, *News. A reader* (pp. 66-72). Oxford: University Press.
- Wijnen, van P. (2000). *Ideologische oriëntaties en stemgedrag*. In: J. Thomassen, K. Arts, Kolk, van der H. (2000). *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998. Kiezers en de smalle marges van de politiek*. Enschede: v/d Woude & Hoekstra.

Woerdman, E. (1999). *Politiek en politicologie*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Zijl, van, F. (2006). *Linkse media? Een reus op lemen voeten*. De Volkskrant, 19 april 2006, p. 20.

Digitale bronnen

De geschiedenis van de Volkskrant. <http://www.volkskrant.nl/service/1037771850326.html>, geraadpleegd 10 maart 2006.

De identiteit. <http://www.pcmadlines.nl/pdf/profiel%20hfdst1.pdf>, geraadpleegd 22 juni 2006.

D66. Parlement & Politiek. <http://www.parlement.com>, geraadpleegd 5 april 2006.

Het Betoog.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/de_volkskrant/katernen.php?fromtopmenu=home&hoofdmenuoverrideride=de_volkskrant&idoverride=113&mediaoverride=krant, geraadpleegd 21 mei 2006.

Het Vervolg.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/de_volkskrant/katernen.php?fromtopmenu=home&hoofdmenuoverrideride=de_volkskrant&idoverride=113&mediaoverride=krant, geraadpleegd 21 mei 2006.

Jensma, F. (2004). *Een rondleiding door NRC Handelsblad*.

http://www.pcmadlines.nl/pdf/Brochure_NRC_Handelsblad.pdf, geraadpleegd 27 februari 2006.

Korte geschiedenis van NRC Handelsblad. Rümke, 2002. <http://www.nrc.nl/krant/article108852.ece>, geraadpleegd 17 april 2006

Partijen in de Eerste en Tweede Kamer. Parlement & Politiek. <http://www.parlement.com/>, geraadpleegd 5 april 2006.

Pellikaan, H. (2003). *Partijen in een politieke ruimte*. -

<http://www.rug.nl/dnpp/jaarboeken/jaarboek2002/pellikaan.pdf?as=pdf>. geraadpleegd 16 mei 2006.

Pellikaan, H. & Meer, Van der (2003). *Verkiezingen 2003: keuze tussen pacificatie of polarisatie. Loslaten van het links-rechts denken als de enige politieke dimensie*.

http://www.nos.nl/archief/nederlandkiest/2003/paginas/achtergrond/Pellikaan_lang.html, geraadpleegd 23 mei 2006.

Profiel schets PCM dagbladen. http://www.pcmadlines.nl/pdf/Profiel schets_PCMdagbladen2005.pdf. geraadpleegd op 27 februari 2006.

Redactioneel profiel. <http://www.pcmadlines.nl/vk/vk.html>. geraadpleegd 27 februari 2006.

Redactioneel profiel. <http://www.pcmadlines.nl/nrc/nrc.html>. geraadpleegd 27 februari 2006.

Tien criteria voor journalistieke kwaliteit.

<http://www.villamedia.nl/journalist/n/kwaliteit/inleiding.shtm>, geraadpleegd 6 maart 2006.

Vaste Rubrieken.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/nrc_handelsblad/nrc_handelsblad.php?fromtopmenu=home&mediaoverride=krant&idoverride=45, geraadpleegd 21 mei 2006.

Zaterdags Bijvoegsel.

http://www.pcmadlines.nl/pages/krant/nrc_handelsblad/nrc_handelsblad.php?fromtopmenu=home&mediaoverride=krant&idoverride=45, 21 mei 2006.

Bijlagen

Bijlage A

Het analyse-instrument

---

1. Krant

1. De Volkskrant
2. NRC Handelsblad

2. Dag – Maand – Jaar

3. Katern

1. Forum (VK)
2. Het Vervolg (VK)
3. Het Betoog (VK)
4. Opinie & Debat (NRC)
5. Zaterdags Bijvoegsel (NRC)

4. Titel van het bericht

---

5. Ondertitel van het bericht

---

6. Grootte van het bericht (aantal cm²)

1. Klein (< 200 cm²)
2. Midden (> 200 cm² - < 400 cm²)
3. Groot (> 400 cm²)

7. Type bericht

1. Column
2. Ingezonden brief
3. Reportage
4. Achtergrondartikel
5. Interview
6. Bijdrage van een expert
7. Hoofdredactioneel commentaar
8. Vaste rubriek, namelijk ...
9. Anders, namelijk ...

---

8. Auteur

1. Redacteur/ journalist van de krant
2. Auteur van buiten de krant
3. Twee of meer redacteurs/ journalisten van de krant
4. Twee of meer auteurs van buiten de krant

9. Onderwerp

1. Criminaliteit/ veiligheid
2. Minderheden/ multiculturele samenleving
3. Volksgezondheid/ gezondheid
4. Milieu
5. Sociale voorzieningen/ werkgelegenheid
6. Ethische kwesties/ problemen
7. Economische kwesties/ problemen
8. Onderwijs
9. Overig, namelijk...

10a. Aard van het bericht**Is er binnen het onderwerp sprake van (een):**

1. Een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt aanvaard.
2. Een kwestie waarin overheidsingrijpen op economisch gebied wordt afgekeurd.
3. Een kwestie waarin door middel van een progressief standpunt naar zoveel mogelijk vrijheid wordt gestreefd op niet-economisch gebied.
4. Een kwestie waarin een conservatief standpunt wordt ingenomen dat als gevolg heeft dat de vrijheid van het individu wordt ingeperkt op niet-economisch gebied en/of normen, moraal en tradities behouden blijven.
5. Een kwestie waarin de eigen, culturele identiteit van het individu wordt geaccepteerd en behouden.
6. Een kwestie waarin de Islamisering van de samenleving wordt tegengegaan en/of wordt gepleit voor een monoculturele samenleving.
7. Een kwestie waarin positief tegenover zelfontplooiing en/of milieu en/of cultuur en/of filosofie en/of ethiek wordt gestaan,
8. Een kwestie waarin positief tegenover veiligheid en/of welvaart wordt gestaan.
9. Een kwestie waarin positief tegenover de vermenging van geloof en de samenleving wordt gestaan.
10. Een kwestie waarin negatief tegenover de vermenging van geloof en de samenleving wordt gestaan.
11. Meer van bovenstaande kwesties, namelijk ...
12. Geen van bovenstaande kwesties.

10b. Hoofdzaak/ bijzaak

Per kwestie uit vraag 10a.:

Vervult de kwestie de functie van een hoofdargument of een nevenargument?

11. Strekking bericht

Een positieve houding t.o.v.	Een positieve houding t.o.v.
1. Democratische waarden	2. Autoritaire waarden
3. Nationalisatie / het laten bepalen van de richting en ontwikkelingen van de economie door de staat / directe overheidsbemoeyenis in de economie	4. Economische vrijheid: selectieve economische prikkels en stimuleren van markteconomie / de stelling dat geprivatiseerde ondernemingen op geen enkele manier mogen worden beperkt / privatisering van overheidsbedrijven / het toestaan van maximale vrijheid voor ondernemingen / het afkeuren van overheidsbemoeyenis in de economie
5. Het vraagstuk van de sociale rechtvaardigheid / opkomen belangen werkende bevolking / sociale wetgeving	6. Efficiënt bestuur d.w.z. zuinig overheidsbeleid / de staat moet alleen zorgen voor een bestaansminimum voor iedereen en verder moet iedereen voor zichzelf zorgen / Positieve houding t.a.v. inperking van de verzorgingsstaat / wetgeving die vrijemarktdenken in de hand helpt
7. De garantie door de staat dat iedereen die wil werken ook kan werken	8. De staat die slechts mogelijkheden creëert en verder de vrijheid van individuen niet inperkt
9. Vrede	10. Ordehandhaving
11. Het afkeuren van het leger en de bewapeningswedloop	12. Het leger en bewapening
13. Gelijkheid van inkomen, eigendom en status door overheidsingrijpen	14. Het laten bestaan van verschillen tussen inkomen, eigendom en status
15. Overheidshulp binnen onderwijs	16. Privatiseren onderwijs / Inperking publieke onderwijsarrangementen
17. Afkeuren marktwerking binnen de gezondheidszorg	18. Marktwerking binnen de gezondheidszorg
19. Het beheersen van het inkomensbeleid / matiging inkomens	20. Zo min mogelijk beheersing van de inkomens / afkeuren matiging inkomens
21. Het heffen van belastingen over hoge inkomens / minder belastingheffen lagere inkomens	22. De stelling dat mensen recht hebben op wat ze zelf hebben verdiend / afkeuren van belastingverschillen voor hogere inkomens / gelijkheid van de belastingen
23. (Het beleid van) vakbondsverenigingen	24. Zo min mogelijk zeggenschap vakbondsverenigingen
25. Overheidsbemoeyenis in de zin van subsidies voor kunst en kinderopvang	26. Het afkeuren van overheidsbemoeyenis zoals subsidies voor kunst en kinderopvang
27. 'Je zegje kunnen doen' (democratie op institutioneel en lokaal niveau)	28. Beperking van de vrijheid van burgers binnen de medezeggenschap
29. Vrijheid van politieke expressie	30. Beperking van de vrijheid van politieke expressie
31. Hulp aan ontwikkelingslanden	32. Beperken van de hulp aan ontwikkelingslanden
33. Internationalisme	34. Nationalisme
35. Tolerantie jegens minderheidsgroepen als criminelen	36. Hard aanpakken van minderheidsgroepen als criminelen
37. Het afkeuren van traditionalisme in de familie	38. Traditionalisme in de familie
39. Vrijheid in de relatie tussen ouders en kinderen	40. Autoriteit in de relatie tussen ouders en kinderen
41. Het afkeuren van conventionele rolpatronen binnen de man-vrouw-verhouding	42. Conventionele rolpatronen in de man-vrouw-verhouding
43. Tolerantie jegens minderheidsgroepen als homoseksuelen	44. Minder tolerant naar minderheidsgroepen als homoseksuelen
45. Tolerantie jegens minderheidsgroepen als nieuwkomers / allochtonen	46. Minder tolerant naar minderheidsgroepen als nieuwkomers / allochtonen
47. Het afkeuren van de beperking van gezinshereniging	48. Beperking van gezinshereniging

49. Het afkeuren van een strenger verblijfsvergunningbeleid	50. Een strenger verblijfsvergunningbeleid
51. Het afkeuren van de spreiding allochtonen	52. Spreiding allochtonen
53. Het afkeuren van de inperking van de instroom migranten	54. Inperking van de instroom migranten
55. Het afkeuren van een strengere naturalisatie	56. Strengere naturalisatie
57. Verschaffen van subsidies aan allochtone organisaties en organisaties voor Allochtonen	58. Afschaffen subsidies aan allochtone organisaties en organisaties voor Allochtonen
59. Het afkeuren strengere inburgeringseisen	60. Strengere inburgeringseisen
61. Relativeren van het probleem van de Islam	62. Benadrukken van het probleem van de Islam
63. Acceptatie culturele diversiteit	64. Afkeuren culturele diversiteit

65. Overig standpunt/ dominant frame waaruit het streven naar gelijkheid door de <i>aanvaarding van overheidsingrijpen</i> en/of <i>economische ordening</i> blijkt, namelijk ..	66. Overig standpunt/ dominant frame waaruit het streven naar ongelijkheid door <i>afkeuren van overheidsbemoeienis</i> en/of <i>voorkeur voor economische vrijheid</i> blijkt, namelijk ...
67. Overig standpunt/ dominant frame waarin de nadruk ligt op een humaan opvangbeleid van nieuwkomers en/of de <i>acceptatie en het behoud van de eigen, culturele identiteit</i> , namelijk ...	68. Overig standpunt/ dominant frame waarin de nadruk op een monoculturele samenleving ligt waarbinnen men <i>voor een restrictief opvangbeleid</i> is en/of <i>tegen de islamisering van de cultuur</i> , namelijk ...
69. Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>verandering</i> en/of de <i>vrijheid van het individu</i> boven de <i>bewaking van bestaande waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ...	70. Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>behoud</i> en/of het bewaken van het collectief door <i>bewaking van waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ...
71. Geen van bovenstaande strekkingen	

11b. Hoofdzaak/ bijzaak

Per strekking uit vraag 11a.:

Vervult de strekking de functie van een hoofdargument of een nevenargument?

12. Tekstfragment(en) waaruit de strekking van het bericht blijkt

---

Bijlage B

Volledige tabel ‘percentage strekking van het bericht’

Volledige tabel 5.9 De strekking van het bericht

Is er binnen het bericht een positieve houding t.o.v.	Krant <i>De Volkskrant</i> Percentage	(N=432) <i>NRC Handelsblad</i> Percentage
1) Democratische waarden (L)	7%	8%
2) Autoritaire waarden (R)	0,4%	2%
3) Nationalisatie / het laten bepalen van de richting en ontwikkelingen van de economie door de staat / directe overheidsbemoediging in de economie (L)	3%	7%
4) Economische vrijheid: selectieve economische prikkels en stimuleren van markteconomie / de stelling dat geprivatiseerde ondernemingen op geen enkele manier mogen worden beperkt / privatisering van overheidsbedrijven / het toestaan van maximale vrijheid voor ondernemingen / het afkeuren van overheidsbemoediging in de economie (R)	2%	1%
5) Het vraagstuk van de sociale rechtvaardigheid / opkomen belangen werkende bevolking / sociale wetgeving (L)	3%	2%
6) Efficiënt bestuur d.w.z. zuinig overheidsbeleid / de staat moet alleen zorgen voor een bestaansminimum voor iedereen en verder moet iedereen voor zichzelf zorgen / Positieve houding t.a.v. inperking van de verzorgingsstaat / wetgeving die vrijemarktdenken in de hand helpt (R)	1%	1%
7) Vrede (L)	1%	1%
8) Ordehandhaving (R)	0,4%	1%
9) Het afkeuren van het van het leger en de bewapeningswedloop (L)	0,4%	0%
10) Leger en bewapening (R)	0%	2%
11) Gelijkheid van inkomen, eigendom en status door overheidsingrijpen (L)	2%	3%
12) Het laten bestaan van verschillen tussen inkomen, eigendom en status (R)	0%	1%
13) Overheidshulp binnen onderwijs (L)	0%	3%
14) Afkeuren marktwerking binnen de gezondheidszorg (L)	2%	4%

	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>
15) Marktwerking binnen de gezondheids-Zorg (R)	0,4%	0%
16) Het beheersen van het inkomensbeleid / matiging inkomens (L)	0,8%	0%
17) Het heffen van belastingen over hoge inkomens / minder belastingheffen lagere inkomens (L)	0,4%	0%
18) (Het beleid van) vakbondsverenigingen (L)	0,4%	0%
19) Overheidsbemoedienis in de zin van subsidies voor kunst en kinderopvang (L)	1,2%	0%
20) 'Je zegje kunnen doen' (democratie op institutioneel en lokaal niveau) (L)	2%	3%
21) Beperking van de vrijheid van burgers binnen de medezeggenschap (R)	0,4%	1%
22) Vrijheid van politieke expressie (L)	1%	1%
23) Hulp aan ontwikkelingslanden (L)	2%	1%
24) Beperken van de hulp aan ontwikkelings-Landen (R)	0,4%	0%
25) Internationalisme (L)	2%	1%
26) Nationalisme (R)	1%	1%
27) Tolerantie jegens minderheidsgroepen (L) als criminelen	0%	1%
28) Hard aanpakken van minderheidsgroepen als criminelen (R)	2%	2%
29) Traditionalisme in de familie (R)	0,4%	0%
30) Autoriteit in de relatie tussen ouders en kinderen (R)	0,4%	0%
31) Het afkeuren van conventionele rolpatronen binnen de man-vrouw-verhouding (L)	2%	0%
32) Tolerantie jegens minderheidsgroepen als homoseksuelen (L)	3%	0%
33) Tolerantie jegens minderheidsgroepen als nieuwkomers / allochtonen (L)	3%	3%
34) Minder tolerant naar minderheidsgroepen als nieuwkomers / allochtonen (R)	0,4%	1%

	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>
35) Het afkeuren van een strenger verblijfsvergunningbeleid (L)	0,4%	1%
36) Een strenger verblijfsvergunningbeleid (R)	0,4%	1%
37) Het afkeuren van de inperking van de instroom migranten (L)	0%	1%
38) Inperking van de instroom migranten (R)	0%	1%
39) Het afkeuren van een strengere naturalisatie (L)	0,4%	1%
40) Afschaffen subsidies aan allochtone organisaties en organisaties voor Allochtonen (R)	0,4%	0%
41) Het afkeuren strengere inburgeringseisen (L)	0%	1%
42) Strengere inburgeringseisen (R)	0,4%	1%
43) Relativeren van het probleem van de Islam (L)	3%	3%
44) Benadrukken van het probleem van de Islam (R)	2%	1%
45) Acceptatie culturele diversiteit (L)	2%	3%
46) Afkeuren culturele diversiteit (R)	0,4%	1%
47) Overig standpunt/ dominant frame waaruit het streven naar gelijkheid door de <i>aanvaarding van overheidsingrijpen</i> en/of <i>economische ordening</i> blijkt, namelijk .. (L)	2%	2%
48) Overig standpunt/ dominant frame waaruit het streven naar ongelijkheid door <i>afkeuren van overheidsbemoeienis</i> en/of <i>voorkeur voor economische vrijheid</i> blijkt, namelijk ... (R)	0,4%	2%
49) Overig standpunt/ dominant frame waarin de nadruk ligt op een humaan opvangbeleid van nieuwkomers en/of de <i>acceptatie en het behoud van de eigen, culturele identiteit</i> , namelijk ... (L)	2%	3%
50) Overig standpunt/ dominant frame waarin de nadruk op een monoculturele samenleving ligt waarbinnen men <i>voor een restrictief opvangbeleid</i> is en/of <i>tegen de islamisering van de cultuur</i> , namelijk ... (R)	1%	1%
51) Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>verandering</i> en/of de <i>vrijheid van het individu</i> boven de <i>bewaking van bestaande waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ... (L)	6%	8%

	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>
52) Overig standpunt/ dominant frame waarin nadruk wordt gelegd op <i>behoud</i> en/of het bewaken van het collectief door <i>bewaking van waarden, normen, moraal en tradities</i> , namelijk ... (R)	2%	3%
53) Geen van bovenstaande strekkingen	49%	46%
